André
Maurois

Climate

roman

Traducerea de
Raul Joil

Editura Eminescu

Sîntem totdeauna în căutarea eternului în altă parte decît aici; totdeauna ne îndreptăm ochii minții spre alte lucruri decît spre situația prezentă, spre aparența prezentă; sau, mai ales, sîntem în așteptarea morții ca și cum n-am muri și reînvia în fiecare clipă. În fiecare clipă ni se oferă o viață nouă. Astăzi, acuma, îndată e singurul lucru ce ne stă la îndemînă.

ALAIN

PARTEA ÎNTÎI

ODILE

PHILIPPE MARCENAT CĂTRE ISABELLE DE CHEVERNY

I

PLECAREA MEA NEAȘTEPTATĂ te-a surprins, desigur. Îți cer scuze, dar n-o regret. Nu știu dacă și dumneata auzi acel uragan de muzică interioară care, întocmai ca vîlvătăile lui Tristan, s-a stîrnit în mine acum cîteva zile. Ah ! cum aș vrea să mă las pradă chinurilor care, nu mai departe decît ieri, cînd te-am zărit în pădure, în rochia albă, m-au îmboldit spre dumneata.

Dar, Isabelle, mi-e frică de dragoste, mi-e frică de mine însumi. Nu știu ce-ai putut afla de la Renée, sau de la altcineva, despre viața mea. Am mai vorbit și noi uneori despre mine, dar nu ți-am spus adevărul. Farmecul persoanelor întîlnite întîia oară îți insuflă speranța că te-ai putea schimba pentru ele, negînd un trecut pe care l-ai fi vrut mai fericit. Prietenia noastră nu se mai află în

faza confidențelor măgulitoare. Bărbații își dezvăluie sufletul pe zone succesive, bine apărate, așa cum femeile își dezvăluie corpul. Am aruncat în luptă, una după alta, trupele mele cele mai secrete. Adevăratele mele amintiri, silite să stea în reduta lor, vor să se arate, să iasă la lumina zilei.

Iată-mă acum departe de dumneata, chiar în camera în care mi-am petrecut copilăria. Pe perete e prinsă o etajeră încărcată cu cărți, pe care mama, de mai bine de douăzeci de ani, le păstrează pentru „cel mai mare dintre nepoții mei", cum zice ea. Voi avea oare copii ? După cotorul lat și roșu, pătat de cerneală, recunosc vechiul meu dicționar grec ; cărțile cu legătura aurită sînt premiile mele. Aș vrea să-ți spun totul despre mine, Isabelle, începînd de pe vremea cînd eram un băiețel tandru pînă cînd am devenit adolescentul cinic, și apoi bărbatul nefericit, rănit de viață. Aș vrea să-ți spun totul, așa cum a fost, cu simplitate, cu umilință. S-ar putea ca, după ce-mi voi termina istorisirea, să nu am curajul să ți-o arăt. Cu atît mai rău. Pentru mine însumi nu-i de prisos să fac bilanțul întregii mele vieți.

Îți amintești că într-o seară, cînd ne-am întors de la Saint-Germain, ți-am descris Gandumas-ul ? E un ținut frumos și trist. Un șuvoi de apă străbate terenul de lîngă uzinele noastre, așezate în fundul unei trecători destul de sălbatice. Casa noastră, un mic castel din secolul al XII-lea, cum se găsesc multe în Limousin, domină un bărăgan plin de bălării. Cînd eram foarte tînăr, încercam un sentiment de mîndrie știind că sînt un Marcenat și că familia noastră e stăpînă peste acele meleaguri. Din micuța fabrică de hîrtie, pe care bunicul din partea mamei o considerase un simplu laborator, tata a făcut o vastă uzină. El a răscumpărat moșioarele de acolo și a transformat Gandumas-ul — care pînă atunci zăcea

cuse aproape în paraginâ — într-un domeniu model. În copilăria mea am văzut ridicîndu-se mereu alte construcții, printre care și marele hangar pentru pastă de hîrtie, așezat de-a lungul șuvoiului.

Familia mamei mele era din Limousin. Străbunicul meu, morar, a cumpărat castelul din Gandumas, după ce fusese scos în vînzare ca bun național. Tatăl meu, inginer loren, n-a locuit în ținutul acesta decît după ce s-a căsătorit. L-a adus acolo și pe unul din frații săi, pe unchiul Pierre, care locuise pînă atunci în Chardeuil, satul vecin. Duminicile, cînd nu ploua, cele două familii ale noastre își dădeau întîlnire în eleșteiele din Saint-Yricix. Ne duceam acolo cu trăsura. Eu stăteam în fața părinților, pe o strapontină strîmtă și tare. Trapul monoton al calului mă adormea; ca să mă distrez, urmăream cum i se frînge umbra pe zidurile caselor din sat sau pe taluzurile drumurilor, cum o lua înainte, ne depășea, apoi, la o cotitură, apărea iar, îndărătul nostru. Din cînd în cînd, un miros de baligă — care a rămas în mintea mea, asociat ideii de duminică întocmai ca și dangătul clopotelor, — ne învăluia ca un nor, și niște muște mari își făceau loc de popas pe mine. Mai mult decît orice pe lume, nu puteam suferi povîrnișurile, deoarece calul o lua atunci la pas și trăsura urca cu o insuportabilă încetineală, în timp ce bătrînul birjar Thomasson plesnea din limbă și din bici.

La han îl găseam pe unchiul Pierre cu soția, și pe vară-mea Renée, unica lor fiică. Mama ne dădea tartine cu unt, și tata ne spunea: „Duceți-vă la joacă!“ Renée și cu mine ne plimbam sub umbra copacilor sau pe marginea eleșteielor și strîngeam, fiecare pentru sine, conuri de pin sau castane. La întoarcere, Renée se urca în trăsură cu noi, și birjarul dădea drumul la scăunelul mobil ca să aibă pe ce sta. Pe drum părinții mei nu scoteau un cuvînt.

Orice discuție se poticnea la un moment dat din cauza tatei care era de o pudoare fără margini și suferea parcă atunci cînd auzea pe cineva exprimîndu-și un sentiment față cu lumea. La masă, dacă mama spunea ceva în legătură cu educația noastră, cu uzina, cu unchii noștri sau cu mătușa Cora, care locuia la Paris, tata îi făcea un semn neliniștit cu mîna arătîndu-l pe servitorul care, în clipa aceea, schimba farfuriile. Și ea tăcea. Încă din fragedă tinerețe am observat că tata sau unchiul, cînd aveau să-și facă imputări unul altuia, își puneau nevestele să le transmită — și cu cîte precauțiuni ciudate! Și tot din fragedă tinerețe am aflat că tatei îi era groază de sinceritate. În familia noastră se știa că toate sentimentele convenționale sînt adevărate, că întotdeauna părinții își iubesc copiii, copiii pe părinți, bărbații soțiile. Familia Marcenat dorea ca lumea să fie ca un paradis terestru, un paradis decent, și asta, pare-mi-se, mai mult din candoare decît din ipocrizie.

II

PAJIȘTEA ÎNFLORITĂ DIN GANdumas. Mai la vale, în cîmpie, se vede satul învăluit într-o ceață care tremură în căldura văzduhului. Un băiețel, stînd pînă la jumătate într-o groapă săpată lîngă o movilă de nisip, pîndește, în imensul peisaj înconjurător, sosirea unui dușman nevăzut.

Jocul acesta era inspirat din lectura cărții mele favorite *Război de fortăreață* de Danrit. În groapa mea de trăgător, făceam pe soldatul Mitour, din compania a II-a, și apăram fortul Liouville, comandat de un bătrîn colonel pentru care mi-aș fi dat bucuros și viața. Îți cer iertare că notez aceste impresii din copilărie, dar

găsesc în ele cea dintîi manifestare a nevoii mele de devotare pătimașă, unul din factorii predominanți ai caracterului meu, deși ulterior a fost consacrată unor scopuri cu totul diferite.

De atunci, ori de cîte ori stau să analizez acest coltișor imperceptibil din sufletul copilului ce-am fost și care se mai poate sesiza încă, recunosc că în dorința de sacrificiu era și puțină senzualitate.

De altfel, am schimbat foarte repede jocul. Într-o altă carte, care mi-a fost dăruită de Anul nou, și care purta titlul : *Micii soldați ruși*, am citit povestea unui grup de liceeni, care au hotărît să alcătuiască o armată și au ales ca regină o studentă. Regina se numea Ania Sokolov. *„Era o tînără deosebit de frumoasă, zveltă, elegantă, îndemînatică."* Adoram jurămîntul soldaților depus în fața reginei, toate treburile pe care le făceau ca să-i intre în voie și surîsul cu care ea îi recompensa. Nu știu de ce povestirea aceasta îmi făcea atîta plăcere, dar adevărul este că mi-era dragă, și grație acestei povestiri s-a născut, desigur, în mintea mea imaginea femeii, pe care ți-am descris-o de atîtea ori. Mă văd mergînd alături de ea pe pajiștea din Gandumas ; cu o voce gravă rostește cuvinte triste și frumoase. Nu știu în ce clipă anume i-am dat numele de Amazoana, dar știu că din totdeauna plăcerea pe care o resimțeam ascultînd-o era amestecată cu ideea de cutezanță, de primejdie. Mă bucuram, de asemenea, foarte mult cînd citeam împreună cu mama povestea lui Lancelot du Lac și cea a lui Don Quijote. Nu puteam să cred că Dulcineea era urîtă, și de aceea, ca să mi-o pot imagina așa cum doream eu, am smuls din carte ilustrația în care figura.

Cu toate că vara mea Renée era cu doi ani mai mică decît mine, mi-a fost multă vreme colegă de școală. Apoi, cînd am împlinit treisprezece ani, tata m-a dat la liceul

Gay-Lussac din Limoges. Am locuit la unul din verii noștri și nu veneam acasă decît duminica. Îmi plăcea mult viața de liceu. Moștenisem de la tata gustul pentru studiu, pentru lectură; eram un elev bun. Orgoliul și timiditatea, inevitabile în familia Marcenat, ca și strălucirea ochilor sau arcuirea sprîncenelor începeau să se afirme și la mine. Numai gîndul la regină, căreia îi rămăsesem credincios, îmi mai ținea în cumpănă orgoliul. Seara, înainte de a adormi, îmi povesteam cu însumi istorioare ale căror eroină era Amazoana mea.

Avea un nume acum: o chema Elena, fiindcă o îndrăgisem pe Elena lui Homer; răspunzător pentru această aventură era profesorul meu de liceu, domnul Bailly.

De ce unele imagini ne rămîn tot atît de clare în minte ca în momentul cînd le-am sesizat, iar altele, în aparență mai importante, se estompează, apoi se șterg repede? În clipa aceasta, pe un ecran interior, minunat de clar, îl proiectez pe domnul Bailly intrînd în clasă cu pasul său tîrșit; într-o zi cînd urma să facem o compunere la franceză, iată-l atîrnîndu-și în cuier larga sa manta de păstor, fără mîneci, și spunîndu-ne: „Am găsit un subiect frumos pentru voi: *Palinodia lui Stesihor*". Da, îl mai văd și acum în fața ochilor pe domnul Bailly. Poartă o mustață deasă, părul tuns perie; pe obrazul lui, pasiunile, nefericite desigur, au lăsat urme adînci. Scoate din servietă o hîrtie și dictează: „Poetul Stesihor, după ce-a blestemat-o în versurile sale pe Elena, din cauza nenorocirilor pe care le-a atras asupra grecilor, e pedepsit de Venus cu orbirea; dîndu-și seama de greșeala comisă, compune o palinodie în care-și exprimă regretul că a hulit frumusețea".

Ah! Cît mi-ar plăcea să recitesc cele opt pagini scrise de mine în dimineața aceea! Niciodată n-am mai găsit

de atunci acea perfectă legătură între cuvintele scrise și viața profundă, niciodată, poate doar în cele cîteva scrisori pe care le-am adresat Odilei sau în scrisoarea de acum opt zile destinată dumitale și pe care nu ți-am mai trimis-o. Tema sacrificiului închinat frumuseții trezea în mine rezonanțe atît de adînci, încît, cu toată fragileda mea tinerețe, m-am simțit cuprins de spaimă și, timp de două ore, am muncit cu o strădanie aproape dureroasă, ca și cum aș fi presimțit cît de multe pricini voi avea, în cursul grelei mele vieți pămîntești, să scriu cu însumi o palinodie a lui Stesihor.

Dar ți-ai face o idee falsă despre sufletul unui licean de cincisprezece ani, dacă nu ți-aș spune că exaltarea a rămas în sinea mea, bine ascunsă. Cînd discutam cu camarazii mei despre femei și despre dragoste, eram plin de cinism. Unii pricteni vorbeau de experiențele lor, dînd detalii tehnice și grosolane. O întrupasem pe Elena într-o femeie din Limoges, prietenă a verilor la care locuiam. O chema Denise Aubry, era drăguță și trecea drept ușuratică. Atunci cînd se spunea în fața mea că are amanți, mă gîndeam la Don Quijote, la Lancelot și aș fi vrut să mă năpustesc cu lancea asupra calomniatorilor.

In zilele cînd doamna Aubry era poftită la cină, mă cuprindea o fericire nebună, amestecată cu teamă. Și mi se părea că tot ce spuneam, ea fiind de față, era absurd. Îl detestam pe soțul ei, un fabricant de porțelanuri, blajin și inofensiv. Cînd mă întorceam de la școală, speram într-una s-o întîlnesc pe stradă. Observasem că, spre ora prînzului, se ducea adesea să cumpere flori sau prăjituri în strada Porte-Tourny, în fața catedralei. Aranjam deci lucrurile în așa fel încît la ora aceea să mă găsesc pe trotuar, între florar și plăcintar. De cîteva

ori, obținîndu-i permisiunea, am însoțit-o pînă la ușa casei, cu ghiozdanul meu de licean sub braț.

Vara o vedeam mai des, la tenis. Într-o seară — era o vreme frumoasă — cîteva tinere perechi hotărîseră să ia masa acolo. Doamna Aubry, care știa că o iubesc, m-a rugat să rămîn și eu. Cîtă veselie a fost la masă... Se înnopta, eu stăteam lungit pe iarbă, la picioarele Denisei; mîna mea i-a atins glezna și i-a cuprins-o binișor, fără ca ea să protesteze. În spatele nostru niște flori de broștean împrăștiau un parfum atît de puternic încît îl mai simt și acum. Printre crengi se zăreau stelele. Am trăit clipe de fericire deplină.

După ce s-a întunecat de-a binelea, m-am tîrît mai aproape de Denise și l-am ghicit acolo pe tînărul acela de douăzeci și șapte de ani, avocatul din Limoges, cunoscut prin inteligența lui, și am auzit, fără să vreau, tot ce-și spuneau în șoaptă. El i-a dat întîlnire la Paris, indicîndu-i o adresă; ea a murmurat: „Taci!" dar am înțeles că se va duce. N-am renunțat la glezna pe care ea, în toiul fericirii, o lăsa cu indiferență la dispoziția mea, dar am simțit o rană în inimă și m-a cuprins subit un aprig dispreț de femei.

În clipa de față, se află pe masa mea caietelul de licean, în care îmi notam cărțile citite. Văd: 26 iunie, D., inițială înconjurată de un cerculeț. Mai jos, o frază copiată din Barrès: *„Nu trebuie să facem mare caz de femei, doar să ne emoționăm cînd le privim și apoi să ne admirăm că am resimțit un sentiment plăcut numai pentru atîta lucru"*.

Toată vara aceea am făcut curte unor fete tinere. Am aflat în felul acesta că pe aleele întunecoase, le puteai lua de talie, le puteai săruta, puteai să te joci cu trupul

lor. Episodul cu Denise Aubry părea să mă fi lecuit de romantism. Îmi făcusem din libertinaj o metodă, care reușea cu o certitudine ce mă umplea de mîndrie și disperare.

III

ÎN ANUL URMĂTOR, TATĂL MEU, de multă vreme consilier general, a fost numit senator al departamentului Haute-Vienne. Modul nostru de viață s-a schimbat. Am terminat filozofia la un liceu din Paris. Gandumas-ul nu mai reprezenta pentru noi decît o reședință de vară. Rămăsese stabilit că-mi voi pregăti licența în drept și că serviciul militar îl voi face înainte de a-mi alege o carieră.

În vacanță am întîlnit-o din nou pe doamna Aubry care venise cu verii mei la Limoges ; după cît am înțeles, ea îi rugase s-o însoțească. M-am oferit să-i arăt parcul și am încercat o mare plăcere cînd am condus-o spre pavilionul, căruia îi spuneam „observatorul meu", și în care îmi petrecusem deseori cîte o duminică întreagă pe vremea cînd o iubeam — într-o vagă reverie. Ea a admirat lunga trecătoare împădurită, în fundul căreia se zăreau bolovanii învăluiți în spumă și fumul ușor al uzinei. Cînd s-a ridicat și s-a aplecat ca să vadă mai bine, în depărtare, forfota muncitorilor, i-am pus o mînă pe umăr. A zîmbit. Cînd am încercat s-o sărut, m-a dat ușurel la o parte, dar fără prea mare asprime. I-am spus că în octombrie mă voi întoarce la Paris, că voi avea un mic apartament pe malul stîng al Senei și că am s-o aștept acolo. „Nu știu, a murmurat ea, e greu."

În carnetul meu din iarna 1906—1907, găsesc însemnate numeroasele întîlniri cu D. Denise Aubry m-a de-

ceptional. N-aveam dreptate. Era o femeie drăguță, dar voiam, nu știu de ce, să găsesc în ea o camaradă de studii și în același timp o amantă. Venea la Paris să mă vadă, să-și încerce rochiile, pălăriile. Asta îmi provoca un mare dispreț. Tot timpul eram în mijlocul cărților și nu puteam înțelege să fie cineva altfel decît mine. M-a rugat să-i împrumut Gide, Barrès, Claudel despre care îi vorbisem atîta : ceea ce mi-a spus apoi, după ce i-a citit, m-a indignat. Avea un trup bine făcut ; de cum se întorcea la Limoges, o doream ca un nebun. Dar după ce-mi petreceam vreo două ore cu ea, voiam să mor, să dispar sau să stau de vorbă cu un prieten, cu un bărbat.

Camarazii mei favoriți erau André Halff, un tînăr evreu inteligent, puțin cam bănuitor, cu care făcusem cunoștință la Facultatea de drept și Bertrand de Jussac, unul din camarazii mei de la Limoges care intrase la Saint-Cyr și venea să-și petreacă duminicile la noi, la Paris. Cînd eram împreună cu Halff sau Bertrand, coboram parcă într-un strat mai profund de sinceritate din sufletul meu. La suprafață era Philippe al părinților mei, un ins simplu, alcătuit din cîteva convenții gen Marcenat și din unele slabe împotriviri, apoi venea Philippe al lui Denise Aubry, senzual, cu accese de tandrețe, brutal prin reacție, apoi Philippe al lui Bertrand, curajos, sentimental, apoi acela al lui Halff, precis și dur, și știam foarte bine că dedesubt se mai află un alt Philippe, mai real decît toți cei enumerați, singurul care ar fi putut să mă facă fericit, dacă m-aș fi împăcat cu el, dar eu nici nu țineam măcar să-l cunosc.

Ți-am vorbit de camera închiriată într-o căsuță de pe strada Varenne, mobilată după gustul meu sobru de atunci ? Pe pereții goi atîrnau o mască a lui Pascal și

o mască a lui Beethoven. Ciudați martori ai aventurilor mele. Divanul care-mi servea de pat era acoperit cu un postav gros, cenușiu. Pe șemineu se afla un Spinoza, un Montaigne și cîteva cărți de știință. Era dorința de a epata sau dragostea sinceră pentru idei ? Era un amestec, pare-mi-se, a celor două sentimente. Eram studios și neîndurător.

Denise îmi spunea adesea că odaia mea o sperie, dar că totuși îi era dragă. Avusese înaintea mea mai mulți amanți, pe toți îi dominase. Se atașase de mine. Notez lucrul acesta pentru dumneata, și-o fac cu umilință. Viața ne învață pe toți că în dragoste e ușor să fii modest. Uneori plac cei mai puțin înzestrați iar alții, mai seducători, nu reușesc. Așa cum ți-am spus că Denise ținea la mine mai mult decît țineam eu la ea, cu aceeași sinceritate am să-ți povestesc episoadele mult mai importante din viața mea în care situația a fost tocmai contrarie. În timpul perioadei de care îți vorbesc, adică între douăzeci și douăzeci și trei de ani, am fost iubit, dar eu însumi am iubit foarte puțin. La drept vorbind nu știam ce este dragostea. Ideea că poți suferi din cauza ei mi se părea de un romantism nesuferit. Sărmana Denise, o văd întinsă pe divanul acela, apropiindu-și fața de a mea și uitîndu-se întrebător, cu spaimă, la fruntea mea, atît de ermetic închisă pentru dînsa.

— Iubirea — am întrebat-o eu — ce-i iubirea ?

— Nu știi ce este ? Ai să știi... Ai să cazi și tu o dată în cursă...

Am notat în treacăt cuvintele „în cursă" pe care le găseam vulgare. Nu-mi plăcea vocabularul Denisei. Aveam necaz pe ea că nu vorbește așa cum vorbea Juliette, cum vorbea Clelia Conti. Intelectul ei îmi provoca același dezgust ca și o rochie prost croită. Mă dădeam înapoi, apoi puțin înainte ca să caut un echilibru imposibil de

găsit. Am aflat mai tîrziu că pe vremea aceea căpătase la Limoges o reputație de femeie inteligentă și că sfaturile mele o ajutaseră să cucerească pe unul dintre cei mai dificili bărbați din acea provincie. Spiritul femeilor e alcătuit din impresiile succesive lăsate de bărbații care le-au iubit, tot astfel după cum gustul bărbaților e format din imaginile confuze și suprapuse ale femeilor care au trecut prin viața lor și adesea suferințele îngrozitoare pe care o femeie ne-a făcut să le îndurăm devin pricina dragostei pe care o inspirăm alteia, și pricina nenorocirii ei.

M. era Mary Graham, o englezoaică micuță cu ochii adumbriți de un văl de mister, pe care o întîlnisem la mătușa mea Cora. Trebuie să-ți vorbesc acum de mătușa mea, deoarece ea va juca în decursul povestirii mele un rol intermitent, dar nu lipsit de importanță. E o soră a mamei mele. S-a măritat cu un bancher, baronul Choin, și a avut întotdeauna ambiția, nu știu de ce, să atragă în casa ei un număr cît mai mare cu putință de miniștri, ambasadori și generali. Primul nucleu l-a constituit un om politic destul de cunoscut, a cărui amantă a fost. Își meritase victoria, știind să exploateze succesul acesta cu o metodă și o perseverență admirabile. În fiecare seară, de la ora șase, primea în casa ei de pe bulevardul Marceau, și în fiecare marți oferea cîte un dineu de douăzeci și patru de persoane. Dineurile mătușii mele deveniseră unul din rarele subiecte de glumă în familia noastră din Limousin. Tata susținea, și cred că avea dreptate, că nu i s-a întîmplat niciodată să-i scape vreunul. Vara, dineurile se mutau în vila din Trouville. Mama povestea că, plecînd odată la Paris, să dea o mînă de ajutor sorii săi, știind că unchiul era pe moarte (avea cancer la stomac), sosise într-o marți seara și o

găsise pe Cora pregătind de zor obișnuitul ei dineu.

— Și Adrien ce face ? întrebase ea.

— Se simte foarte bine, a răspuns mătușa Cora, atît cît îi permite starea lui ; numai că nu va putea lua parte la dineu.

A doua zi, la ora șapte dimineața, un servitor a telefonat mamei : „Doamna baroană are regretul de a informa pe doamna Marcenat că domnul baron a murit subit azi noapte".

În clipa cînd am sosit la Paris, n-aș fi dorit s-o văd pe mătușă-mea ; învățasem de la tata să-mi fie groază de lume. Dar cînd am cunoscut-o, nu mi-a displăcut. Era o femeie bună la inimă, gata oricînd să-ți facă un serviciu ; avînd legături cu atîția bărbați care dețineau diverse funcții, dobîndise cunoștințe, oarecum confuze, dar reale, cu privire la mecanismul societății. Pentru mine, tînăr provincial, curios, era o mină de informații. Vedea că-mi face plăcere s-o ascult și i-am devenit simpatic. În fiecare marți seara eram invitat în casa ei de pe bulevardul Marceau. Mă primea cu mai multă cochetărie tocmai fiindcă știa că tata și mama erau ostili salonului ei ; era mulțumită că obținuse o victorie asupra lor prin faptul că mă cîștigase de partea ei.

În grupurile care frecventau casa mătușii Cora se afla, firește, și un anumit număr de tinere femei, momeala necesară. Am întreprins cucerirea cîtorva. Le-am făcut curte fără să le iubesc, ca o chestiune de onoare și pentru a-mi dovedi mie însumi că eram capabil de succese. Îmi amintesc de calmul cu care — în clipa cînd una dintre ele ieșea din camera mea, surîzîndu-mi cu tandrețe — mă așezam într-un fotoliu, deschideam o carte și alungam, fără eforturi, chipul ei din minte.

Să nu mă judeci cu asprime. Cred că mulți tineri ca mine, dacă nu au fericirea să găsească curînd o amantă

sau o soție foarte remarcabilă, ajung aproape în mod necesar la acest egoism trufaș. Ei sînt în căutarea unui sistem. Femeile știu, din instinct, că asemenea încercări sînt zadarnice și nu-i urmează decît cu condescendență. Cîtva timp dorința dă naștere la iluzii, apoi se statornicește o invincibilă plictiseală în două suflete aproape estile. Mă mai gîndeam oare la Elena din Sparta? Nu mai întrezăream decît un sentiment biruit, ca o catedrală înghițită de valurile întunecate ale recii mele strategii.

Uneori, la concertele la care mă duceam în fiecare duminică, zăream de departe un profil fermecător care-mi amintea, printr-un joc ciudat al imaginației, de blonda regină slavă din copilăria mea și de castanii din Gandumas. Emoțiile puternice stîrnite de muzică, le închinam atunci, tot timpul concertului, acestui obraz necunoscut și, timp de cîteva secunde mi se părea că, dacă aș reuși să fac cunoștință cu această femeie, aș găsi, în sfîrșit, ființa perfectă și aproape dumnezeiască pentru care doream să trăiesc. Apoi regina decăzută se pierdea în mulțime și eu mă întorceam în casa de pe strada Varenne unde aveam să regăsesc o amantă pe care n-o iubeam.

Abia reușesc să înțeleg astăzi cum de am putut adăposti în mine, în același timp, două personaje atît de contradictorii. Ele trăiau pe două planuri diferite și nu se întîlneau niciodată. Îndrăgostitul tandru, dornic să se devoteze, recunoscuse că în viața reală nu va putea găsi femeia iubită. Împotrivindu-se să confunde o imagine adorabilă și vaporoasă cu niște figurante prea grosolane, se refugia în mijlocul cărților și n-o mai iubea decît pe doamna de Mortsauf, pe doamna de Rénal. Cinicul lua seara masa la mătușa Cora și dacă-i plăcea vecina, o întreținea cu vorbe îndrăznețe și de duh.

După ce mi-am făcut serviciul militar, tata mi-a propus să conduc uzina împreună cu el. Își mutase birourile la Paris, unde se găseau clienții, marile ziare și marii editori. Mă interesau mult afacerile lui și-am contribuit la dezvoltarea lor fără a înceta să urmez cursurile și să citesc. Mă duceam la Gandumas o dată pe lună în timpul iernii ; vara, cînd stăteau acolo părinții mei, îmi petreceam și eu cîteva săptămîni împreună cu ei. În Limousin, îmi reluam cu plăcere plimbările singuratice din copilărie. Cînd nu eram la uzină, lucram, fie în camera mea, care rămăsese neschimbată, fie în micul meu „observator" situat pe malul abrupt al Loue-ei ; mă ridicam, din oră în oră, străbăteam lunga alee de castani pînă la capăt, mă întorceam cu același pas grăbit, și-mi reluam lectura.

Eram fericit că scăpasem de tinerele femei din Paris, care mă prinseseră într-o ușoară dar irezistibilă rețea de *rendez-vous*-uri, de lacrimi și de bîrfeli. Mary Graham, despre care ți-am vorbit, era soția cuiva pe care-l cunoșteam bine, nu-mi făcea plăcere să string mîna soțului ei. Mare parte din prietenii mei, dimpotrivă, ar fi făcut-o cu o ironică mîndrie. Dar tradiția familiei mele în această privință era foarte severă. Tata încheiase o căsătorie din interes, și așa cum se întîmplă deseori, ea s-a transformat într-o căsătorie din dragoste. Era fericit, în felul lui, tăcut și grav. N-avusese niciodată vreo aventură amoroasă, cel puțin după căsătorie ; totuși, dibuiserm în el un romantic și aveam o vagă intuiție că dacă aș fi avut fericirea — așa cum i s-a întîmplat lui — să iubesc o femeie care să semene puțin cu Amazoana mea, aș fi putut să fiu fericit și credincios.

IV

ÎN IARNA ANULUI 1909 AM CONtractat, una după alta, două bronșite și, în preajma lunii martie, medicul m-a sfătuit să plec pentru cîteva săptămîni în Sud. Mi s-a părut însă mai interesant să vizitez Italia pe care n-o cunoșteam. Am văzut lacurile din nordul țării, Veneția și, în ultima săptămînă de vacanță, m-am instalat la Florența. La hotel, chiar în prima seară, am remarcat la masa vecină o fată tînără de o frumusețe vaporoasă, angelică, și n-am putut să-mi iau ochii de la ea. Era însoțită de o mamă tînără încă și de un bărbat destul de vîrstnic. Cînd am plecat de la masă, l-am întrebat pe *maître d'hôtel* cine erau vecinele mele. Mi-a spus că sînt franțuzoaice și că se numesc doamna și domnișoara Malet. Însoțitorul lor, un general italian, nu locuia la hotelul nostru. A doua zi, la ora dejunului, masa lor rămase neocupată.

Aveam scrisori de recomandație către mai multe persoane din Florența, printre care una adresată profesorului Angelo Guardi, criticul de artă, al cărui editor era un client al meu. După ce i-am trimis-o, am primit chiar în ziua aceea o invitație la ceai. Acolo, în grădina unei vile din Fiesole, am găsit vreo douăzeci de persoane printre care și cele două vecine ale mele. Cu o pălărie mare de pai pe cap, purtînd o rochie de pînză neînălbită, cu guler bleumarin, tînăra fată mi-a părut tot atît de frumoasă ca și în ajun. M-am simțit deodată intimidat și m-am îndepărtat de grupul unde se afla ea, ca să vorbesc cu Guardi. În fața noastră era o pergolă acoperită cu trandafiri.

— Eu însumi mi-am făcut grădina, mi-a spus Guardi. Sînt vreo zece ani de atunci, pe tot terenul acesta pe care-l vedeți se afla o livadă. Acolo...

Urmărindu-i gestul mîinii, am întîlnit ochii domnișoarei Malet și am văzut, surprins și fericit, că erau ațintiți asupra mea. Privirea ei a fost infinit de scurtă, dar ea a constituit grăuntele minuscul de polen, încărcat în întregime de forțe necunoscute, din care s-a născut dragostea mea cea mare. Am înțeles, fără să-i fi auzit glasul, că-mi îngăduia să mă port deschis, așa că, îndată ce-a fost posibil, m-am apropiat de dînsa.

— Ce grădină admirabilă ! am zis.

— Da, a răspuns ea, și apoi ceea ce-mi place atît de mult la Florența e că pretutindeni se văd munți, copaci. Mi-e groază de orașe care sînt orașe și numai atît.

— Guardi mi-a spus că în spatele casei e o priveliște foarte frumoasă.

— Să mergem s-o vedem, a spus ea veselă.

Am dat peste o perdea deasă de chiparoși ; o scară de piatră o despărțea drept la mijloc și urca spre o nișă tăiată în stîncă ce adăpostea o statuie. Mai încolo, la stînga, era o terasă de unde îți apărea deodată tot orașul.

Domnișoara Malet, lîngă mine, sprijinită de balustradă, a privit îndelung și în tăcere turlele trandafirii, acoperișurile late și ușor înclinate ale Florenței, și, în depărtare, munții albaștri.

— Ah ! ce mult îmi place ! a exclamat ea încîntată.

Și cu o mișcare foarte grațioasă și foarte tinerească și-a dat capul pe spate, ca și cum ar fi vrut să aspire peisajul.

După această primă convorbire, Odile Malet a început să-mi acorde încrederea și prietenia sa. Mi-a făcut cunoscut că tatăl ei e arhitect ; că-l admiră foarte mult, și că el a rămas la Paris. Suferea văzîndu-l pe acest general atît de asiduu pe lîngă mama ei. După zece minute ajunseserăm la confidențe dintre cele mai intime.

l-am vorbit de Amazoana mea, de faptul că mi-era imposibil să găsesc vreun sens în viață, dacă nu mă simțeam mișcat de un sentiment violent și profund. (Voita mea comportare cinică a fost anihilată într-o clipă de prezența ei.) Ea mi-a povestit că într-o zi — avea vreo treisprezece ani atunci —, cînd cea mai bună prietenă a ei, pe care o poreclise Misa, a întrebat-o : „Dacă ți-aș cere eu, te-ai arunca de pe balcon ?“ a fost gata să sară de la etajul al patrulea, ceea ce pe mine m-a încîntat.

Am întrebat-o :

— Vizitați deseori bisericile, muzeele ?

— Da, mi-a răspuns ea, dar ceea ce-mi place mai mult decît orice e să hoinăresc pe străzile mai vechi... Numai că mi-e silă să mă plimb cu mama și cu generalul ei, așa că mă scol dis-de-dimineață. V-ar face plăcere să veniți cu mine mîine dimineață ? Am să fiu la ora nouă în holul hotelului...

— Cred și eu, dar ca să mă plimb cu dumneavoastră trebuie să cer consimțămîntul mamei ?

— Nu, zise ea, lăsați că aranjez eu.

A doua zi, am așteptat-o jos, la scară, și am pornit împreună. Dalele mari ale cheiului străluceau în bătaia soarelui ; venea de undeva un dangăt de clopot ; cîteva trăsuri treceră pe lîngă noi, în tropotul cailor. Viața devenise deodată cît se poate de simplă ; aș fi fost fericit să am totdeauna alături de mine această fată blondă, să trec strada la brațul ei și să simt, o clipă, prin rochie, căldura unui corp tînăr. M-a dus pe Via Tornabuoni ; îi făcea plăcere să se uite la vitrinele magazinelor de încălțăminte, ale florăriilor, ale librăriilor. Pe Ponte Vecchio, s-a oprit multă vreme în fața colierelor cu pietre mari, roze și negre.

— E amuzant, mi-a spus ea... Nu găsiți ?

Avea unele gusturi pe care le condamnasem odinioară la sărmana Denise Aubry.

Ce ne spuneam ? Nu mai știu exact. În carnetul meu, găsesc : „*Plimbare cu O. San Lorenzo. Ea îmi descrie lumina mare care cădea deasupra patului ei, la mănăstire, și care străbătea printr-un oblon luminat de afară de un bec. În timp ce adormea vedea mărindu-se această lumină din ce în ce mai mult și se credea în paradis. Îmi vorbește de «Biblioteca Roză», le detestă pe Camille și pe Madeleine ; nu poate suporta să joace mereu rolul copilului cuminte. Lecturile sale preferate sînt poveștile cu zîne și poeziile. Visează cîteodată că se plimbă în adîncul mării și că în jurul ei plutesc schelete de pești ; uneori o nevăstuică o atrage sub pămînt. Îi place primejdia ; călărește și sare peste obstacole grele... Are un joc drăguț al ochilor cînd se străduie să înțeleagă ceva ; încrețește puțin fruntea și privește înainte ca și cum n-ar vedea bine ; apoi își spune sie însăși : «da, am înțeles».*“

Știu bine, în timp ce copiez pentru dumneata notele acestea, că mi-e cu neputință să-ți redau amintirile fericite pe care mi le evocă. De ce încercam o asemenea impresie de perfecțiune ? Oare Odile îmi spunea lucruri atît de remarcabile ? Nu cred, dar avea ceva ce lipsea tuturor celor din familia Marcenat : gustul vieții. Iubim ființele pentru esența misterioasă pe care o secretă și care lipsește din formula noastră spre a face din noi un compus chimic stabil. Dacă nu întîlnisem pînă atunci vreo femeie mai frumoasă decît Odile, cunoscusem însă femei mai strălucite, cu mult mai inteligente decît ea ; dar nici una n-a știut să-mi aducă, așa cum știa ea, lumea sensibilă atît de aproape de sufletul meu. În urma prea multor lecturi, a prea multor meditații solitare, mă înstrăinasem de copaci, de flori, de mireasma pămîntului,

de frumusețea cerului și prospețimea aerului și toate acestea mi le culegea Odile în fiecare dimineață și mi le oferea ca o jerbă.

Cînd se întîmpla să fiu singur într-un oraș, îmi petreceam zilele prin muzee, sau rămîneam în odaia mea să citesc cărți despre Veneția, despre Roma... S-ar fi zis că lumea exterioară nu ajungea la mine decît prin intermediul capodoperelor. Cu Odile pătrundeam îndată în universul culorilor, al sunetelor. Mă lua cu ea în piața de flori, instalată la Mercato Nuovo, sub înaltele sale arcade. Se amesteca printre femeile din mulțime, care cumpărau lăcrămioare, crengi de liliac. Îi plăcea bătrînul popă de țară care venea să tîrguiască flori galbene de bobițel înfășurate în jurul unei trestii lungi. Pe coline, deasupra lui San Miniato, m-a dus pe potecile strîmte, între zidurile prea încinse, deasupra cărora se îndesau ciorchini deși de glicine.

O plictiseam oare vorbindu-i, cu seriozitatea celor din familia Marcenat, de luptele dintre guelfi și ghibelini, de viața lui Dante, sau de situația economică a Italiei? Nu cred. Cine spunea oare că în relațiile dintre bărbat și femeie, adesea o frază naivă, aproape prostească, rostită de o femeie, îi dă bărbatului o poftă de neînvins s-o sărute pe gura ei copilărească, în timp ce femeia deseori îl iubește mai tare pe bărbat tocmai cînd e mai grav și de o logică mai severă? Poate că asta era adevărat pentru Odile și pentru mine însumi. În orice caz știu bine că, atunci cînd trecea pe lîngă o prăvălioară cu bijuterii false, și murmura pe un ton rugător: „Să ne oprim", nu crîcneam, nu mă supăram, ci gîndeam numai: „Ce mult o iubesc" și auzeam în sine-mi, cu o forță mereu crescîndă, motivul cavalerului protector, devotat pînă la moarte care, încă din copilărie, însoțea ideile mele despre adevărata dragoste.

În fiecare fibră din mine vibra atunci motivul acesta. Așa după cum un flaut izolat dintr-o orchestră schițează o scurtă frază și pare să trezească rînd pe rînd viorile, violoncelele, instrumentele de aramă, pînă ce un enorm val se revarsă în sală, tot astfel floarea culeasă, parfumul glicinelor, bisericile albe și negre, Botticelli și Michelangelo, se alăturau, unul după altul, formidabilului cor care preamărea fericirea de a o iubi pe Odile și de a apăra, împotriva unui dușman nevăzut, perfecta și fragila ei frumusețe.

În seara sosirii mele aș fi dorit, ca un privilegiu la care mi se părea că nu voi putea ajunge, să mă plimb vreo două ore cu necunoscuta. După cîteva zile consideram obligația de a mă întoarce la hotel, să iau masa, ca o sclavie insuportabilă. Doamna Malet era neliniștită, nu știa prea bine cine sînt, și încerca să mai frîneze evoluția apropierii dintre noi, dar știi ce înseamnă primele porniri de dragoste între doi tineri : forțele pe care le dezlănțuie par irezistibile. Simțeam realmente că stîrneam în drumul nostru valuri de simpatie. Frumusețea Odilei ar fi fost de-ajuns. Dar ea spunea că noi doi, împreună, aveam mai mult succes în ochii oamenilor simpli decît ea singură. *Vetturinii*[1] florentini ne erau recunoscători că ne iubim. Paznicii muzeelor ne zîmbeau. Barcagiii din Arno ridicau, binevoitori, capul și ne priveau cum stăteam sprijiniți de parapet, lipiți unul de altul, ca să ne simțim căldura trupurilor.

I-am telegrafiat tatei că dacă mai stau încă o săptămînă sau două, mă refac complet. El a consimțit să rămîn. Acum aș fi vrut să fiu toată ziua împreună cu Odile. Am închiriat o mașină și ne plimbam amîndoi ore în-

[1] Birjari (it.).

tregi pe cîmpia toscană. Pe drumul Siennei, ni s-a părut că mașina aleargă printr-un peisaj de Carpaccio. Mașina urca luînd cu asalt colinele — care semănau cu grămăjoarele de nisip făcute de copii — pe coama cărora se aflau satele ireale și crenelate. Umbrele masive ale Siennei ne încîntau. În timp ce luam dejunul cu Odile într-un obscur și răcoros restaurant, am înțeles încă de pe atunci că-mi voi petrece toată viața împreună cu ea. Noaptea, cînd ne-am înapoiat, și-a pus mîna ei într-a mea. Cu privire la seara în care am făcut această plimbare, găsesc în carnetul meu : „*O evidentă simpatie pentru noi din partea șoferilor, a îngrijitoarelor, a țăranilor. Ei văd, firește, că ne iubim. Arta desfășurată de oamenii care ne servesc... Ceea ce este minunat e faptul că atunci cînd sînt împreună cu ea, disprețuiesc tot ce nu este ea și ea disprețuiește tot ce nu sînt eu. Obrazul ei ia uneori o expresie delicioasă de uitare de sine și încîntare. În această expresie e și o nuanță de melancolie, ca și cum ar vrea să eternizeze clipa de față, s-o păstreze pentru totdeauna în ochii ei.*“

Ah ! cît o mai iubesc încă pe Odile din zilele acelea, cînd am stat la Florența ! Era atît de frumoasă că mi se întîmpla uneori să mă îndoiesc că ar exista în realitate. Întorceam capul și-i spuneam : „Voi încerca să stau cinci minute fără să mă uit la dumneata“. Nu puteam rezista niciodată mai mult de treizeci de secunde. Tot ce spunea ea era de o rară poezie. Deși foarte veselă, din cînd în cînd se strecura printre vorbele ei un sunet grav de violoncel, o discordanță melancolică, și aerul din jurul ei se încărca deodată de o nelămurită și tragică amenințare. Ce cuvinte repeta ea mereu ? *În mod fatal condamnată...* Așteaptă puțin... da... *Sub influența lui Marte, în mod fatal condamnată, fată cu părul de aur,*

păzește-te !" În ce roman naiv, în ce melodramă, citise sau auzise aceste cuvinte ? Nu mai știu. Într-o seară, la apusul soarelui, ne aflam într-o pădure de măslini, cînd pentru întîia oară — molatecă și pe furiș — mi-a întins buzele, m-a privit cu o dulce tristețe și mi-a spus: „Îți amintești, scumpul meu, de cuvintele Julietei ?... *«Eram prea tînără și, luîndu-mă de soție, ți-a fost teamă poate că voi fi prea ușuratică»...*"

Mă gîndesc cu plăcere la dragostea noastră din acea vreme ; amîndoi, Odile și cu mine, eram stăpîniți cu tărie de același sentiment înălțător. Dar la Odile sentimentele erau aproape totdeauna înfînte de orgoliu. Ea mi-a explicat mai tîrziu că, în primul rînd mănăstirea și apoi viața dusă împreună cu o mamă pe care n-o iubea, au făcut din ea o ființă „ascunsă". Focul mocnit dintr-însa apărea la suprafață numai sub formă de flăcări violente și scurte care-mi dogoreau inima și pe care le simțeam cu atît mai intens cu cît știam că sînt involuntare. După cum odinioară moda ascundea uneori de ochii bărbaților trupul femeii, dînd astfel preț unei rochii puțin ridicate, tot așa pudoarea sentimentelor, ascunzînd minții semnele obișnuite ale pasiunilor, face să reiasă valoarea și grația unor nuanțe imperceptibile de limbaj. În ziua în care tatăl meu, destul de nemulțumit, m-a rechemat la Paris printr-o telegramă, m-am dus s-o anunț pe Odile, care se afla la familia Guardi, unde sosise înaintea mea. Oamenii pe care i-am găsit acolo, indiferenți la plecarea mea, și-au reluat conversația cu privire la Germania și Maroc, destul de interesantă, de altfel. Cînd am ieșit, i-am spus Odilei : „E remarcabil ce-a spus Guardi".

Ea mi-a răspuns, aproape cu disperare în glas : „N-am auzit decît un singur lucru : că pleci".

V

CÎND AM PLECAT DIN FLORENȚA, eram logodit. Mă cam neliniștea faptul că trebuia să vorbesc cu părinții de intențiile mele. Căsătoria a fost totdeauna considerată în familia Marcenat ca o afacere de clan. Se vor amesteca, desigur, unchii mei și vor lua informații cu privire la familia Malet. Oare ce vor afla? Eu nu știam nimic despre familia Odilei și nu-l văzusem niciodată pe tatăl ei. Ți-am spus că tradițiile ciudate ale familiei Marcenat cereau ca știrile grave să nu fie niciodată transmise direct celor interesați, ci printr-o a treia persoană, și cu mii de precauții. Am rugat-o pe mătușa Cora, confidenta mea favorită, să vorbească cu tata de logodna mea. Era fericită ori de cîte ori putea dovedi calitățile serviciului ei de informații, într-adevăr remarcabil, cu toate că avea ciudatul defect de a fi compus din agenți prea suspuși în ierarhia socială ; dacă voia, de pildă, să capete vreo informație cu privire la un caporal, mătușa Cora n-o putea cere decît ministrului de război, sau dacă era vorba de un medic de cartier din Limoges, numai un chirurg dintr-un spital parizian îi putea da relații. Cînd i-am vorbit mătușii de domnul Malet, mi-a răspuns, așa cum mă așteptam :

— N-am auzit de el, dar dacă e o personalitate cunoscută, am s-o aflu îndată prin bătrînul Berteaux, îl știi, arhitectul, acela care e membru al Academiei, și pe care-l invit de două ori în timpul iernii, la masa de marți seara, pentru că mergea la vînătoare împreună cu bietul Adrien.

După cîteva zile, am văzut-o din nou ; era posomorîtă și agitată.

— Vai, dragule, mi-a spus ea, ai mare noroc că te-ai sfătuit cu mine : nu-i pentru tine căsătoria asta... L-am

văzut pe bătrînul Berteaux ; îl cunoaşte foarte bine pe Malet ; a concurat împreună cu el pentru premiul Romei; spune că-i un om agreabil şi are talent, dar n-a reuşit în profesiunea lui fiindcă n-a făcut niciodată nimic. E tipul arhitectului capabil să deseneze un proiect, dar care nu-şi supraveghează lucrările şi îşi pierde toţi clienţii... Ştiu ce înseamnă asta de cînd am construit Trouville. Malet al tău a luat în căsătorie o femeie pe care am cunoscut-o şi eu pe cînd se numea doamna Boehmer ; mi-am adus aminte cînd Berteaux mi-a vorbit de ea... Hortense Boehmer, cred că o chema... Arhitectul e al treilea soţ... Se pare că fiică-sa, după cum spui, este încîntătoare şi e firesc că ţi-a plăcut, dar, ai încredere în experienţa mea, n-o lua în căsătorie, dragul meu Philippe, şi nu spune nimic nici tatei, nici mamei... Că mi-ai spus mie, asta-i altceva — am văzut tot felul de oameni în viaţa mea — dar mama ta, sărmana... N-o văd alături de Hortense Boehmer ! Vai, Dumnezeule, nu !

I-am spus mătuşei mele că Odile e cu totul altfel decît ceilalţi membri ai familiei, că, de altfel, hotărîrea mea e luată, şi că era mai bine ca ai mei să accepte cît mai curînd... După ce-a opus oarecare împotrivire, mătuşa Cora a fost de acord să vorbească părinţilor mei, pe de o parte fiindcă era bună la suflet, pe de alta fiindcă semăna aidoma cu bătrînii ambasadori, care au o înclinaţie pătimaşă către negocieri şi aşteaptă apariţia conflictelor internaţionale, cu teamă, fiindcă vor pace, dar şi cu o plăcere ascunsă, pentru că le dă prilejul să-şi exercite unicul şi realul lor talent.

Tatăl meu s-a arătat liniştit şi îngăduitor. M-a rugat să mă mai gîndesc. În ce-o priveşte pe mama, ea a primit mai întîi cu bucurie hotărîrea de a mă căsători, dar, după cîteva zile, întîlnind o veche prietenă, care cunoştea familia Malet, aceasta i-a spus că în casa lor e o ambi-

anță de moravuri foarte libere. Doamna Malet avea o reputație proastă ; se spunea că încă mai avea amanți. Despre Odile nu se știa nimic precis, dar se dădea ca sigur că-i crescută prost, că ieșea singură în oraș cu tineri, și că era mult prea drăguță.

— Au avere ? a întrebat unchiul meu Pierre, care, firește, asista și el la conversație.

— Nu știu, a răspuns mama. Se pare că domnul Malet este un om inteligent, dar ciudat... Nu sînt genul nostru de oameni.

„Nu sînt genul nostru de oameni" era o adevărată formulă tip Marcenat și o teribilă condamnare. Timp de cîteva săptămîni am crezut că-mi va fi foarte greu să impun acceptarea căsătoriei mele. Odile și mamă-sa se întoarseră la Paris după cincisprezece zile de la sosirea mea. Mă pregăteam să le fac o vizită. Familia Malet locuia pe strada Lafayette, la etajul al treilea. O ușă secretă ducea la birourile lui Malet, și Odile m-a poftit la el. Eram obișnuit cu disciplina riguroasă pe care o pretindea tatăl meu salariaților săi atît la Gandumas cît și în întreprinderea sa de pe strada de Valois ; cînd am văzut cele trei încăperi prost luminate, niște cartoane verzi pe jumătate rupte și pe desenatorul sexagenar, am înțeles că informatorul mătușii mele avea dreptate să-l descrie pe domnul Malet ca pe un arhitect fără clientelă. Tatăl Odilei era vorbăreț, volubil, m-a primit prea cordial și cam prea vesel, mi-a vorbit de Florența, de Odile, pe un ton afectuos, emoționat, apoi mi-a arătat desenele unor vile pe care „spera" să le construiască la Biarritz.

— Mi-ar face plăcere să construiesc un grandios hotel modern, de tip basc. Am supus un proiect pentru Hendaye, dar nu mi s-a dat comanda.

Ascultîndu-l, mă gîndeam cu teamă și îngrijorare la impresia pe care o va produce asupra familiei mele.

Doamna Malet m-a invitat pentru a doua zi la cină. Am sosit, la ora opt; i-am găsit numai pe Odile și pe frații ei. Domnul Malet era în birou și citea, doamna Malet nu se întorsese încă acasă. Cei doi băieți, Jean și Marcel, semănau cu Odile și totuși am simțit din prima clipă că nu ne vom putea apropia niciodată sufletește. Voiau să se poarte prietenește, frățește, dar am surprins, de cîteva ori în timpul serii, privirile pe care le schimbau între ei și mutrele lor care exprimau în mod limpede părerea lor despre mine: „N-are haz..." Doamna Malet s-a întors la opt și jumătate, fără să se scuze. Domnul Malet, cînd a auzit-o, și-a făcut apariția, ca un copil cuminte, cu cartea în mînă, și îndată ce ne-am așezat la masă, servitoarea a introdus un tînăr american, un prieten al copiilor, care nu fusese invitat și care a fost primit cu strigăte de bucurie. În mijlocul acestei zăpăceli, Odile își păstra aerul de zeiță binevoitoare; ședea lîngă mine, zîmbea la glumele fraților ei, și cînd mi-a citit spaima pe față, i-a liniștit. Îmi părea tot atît de perfectă ca la Florența, dar văzînd-o în mijlocul familiei, sufeream, fără a putea deslușI bine în ce consta suferința mea. Sub răsunătorul marș triumfal al iubirii mele, auzeam în surdină un motiv Marcenat.

Părinții mei au făcut o vizită familiei Malet și, în mijlocul unor efuziuni generoase ale părinților Odilei, ei au păstrat o atitudine dezaprobatoare, dar politicoasă. Din fericire, tatăl meu, foarte simțitor la frumusețea femeilor, cu toate că nu vorbea niciodată de ele (și în privința aceasta știam că semăn cu acest necunoscut), a fost cucerit din prima clipă de Odile. Cînd am ieșit mi-a spus:

— Nu cred că faci bine... Dar te înțeleg.

Mama mi-a spus:

— Desigur, e o fată drăguță, dar cam ciudată ; vorbește niște lucruri aiurea ; va trebui să se mai schimbe.

În ochii Odilei exista o întîlnire mai importantă decît întîlnirea dintre cele două familii : aceea dintre mine și cea mai bună prietenă a ei, Marie-Thérèse (pe care o striga Misa). Îmi aduc aminte că am fost intimidat de ea ; simțeam că părerile Misei aveau o mare importanță pentru Odile ; de altfel nici mie nu mi-a displăcut. Fără a avea frumusețea Odilei, ea avea multă grație, trăsături regulate. Pe lîngă Odile, Misa părea puțin cam rustică, dar cînd le vedeai una lîngă alta, obraz lîngă obraz, făceau un contrast plăcut. M-am obișnuit repede să le cuprind într-o imagine comună și s-o consider pe Misa ca pe o soră a Odilei. Odile avea totuși o finețe firească, care o deosebea foarte mult de Misa, deși amîndouă aparțineau, prin naștere, aceluiași mediu social. La concertele unde le însoțeam în fiecare duminică, cînd eram logodit, am observat că Odile știa să asculte muzică mult mai bine decît Misa. Odile ținea ochii închiși și lăsa muzica să se strecoare lin în sufletul ei ; părea fericită, parcă ar fi uitat de toată lumea. Misa, curioasă, arunca ochii în jur, mai recunoștea pe cîte unul, mai deschidea programul, citea, și mă enerva cu neastîmpărul ei. Dar era o camaradă agreabilă, totdeauna veselă, totdeauna mulțumită, și îi purtam recunoștință că-i spusese lui Odile, care mi-a transmis că mă găsea fermecător.

Călătoria de nuntă am făcut-o în Anglia și în Scoția. Nu-mi amintesc să fi cunoscut vreo perioadă mai fericită în viața mea decît aceste două luni de singurătate în doi. Ne opream la cîte un mic hotel cu flori la ferestre, așezat pe malul unui rîu sau al unui lac, și ne

petreceam zilele stînd întinși în bărcile lustruite, largi, garnisite cu perne în creton de culoare deschisă. Odile mi-a dăruit această țară, pajiștile ei invadate de albastrul zambilelor, lalelele scoțînd capul dintre ierburile înalte, iarba tunsă și mlădioasă, și sălciile, ca niște femei cu părul despletit, care lăsau să le cadă frunzișul în apă. Am descoperit o Odile necunoscută pînă atunci, mai frumoasă încă decît aceea din Florența. Era o încîntare s-o vezi trăind. În clipa în care intra într-o cameră de hotel o transforma într-o operă de artă. Ținea cu naivitate și într-un fel înduioșător la suvenirurile ei din copilărie, pe care le lua totdeauna cu ea; o mică pendulă, o perniță de dantele și un Shakespeare legat în piele de căprioară gri. Mai tîrziu, cînd s-a desfăcut căsnicia noastră, tot cu pernița de dantelă și cu Shakespeare-ul ei în mînă a plecat. Luneca ușor și tiptil pe lîngă viață, mai curînd ca un duh decît ca o femeie. Aș vrea s-o pot picta cum mergea pe malul Tamisei sau al Cam-ului, cu pasul ei atît de gingaș încît părea că dansează.

La întoarcere, Parisul mi-a părut un oraș absurd. Părinții mei și ai Odilei credeau că singura noastră dorință era să-i vedem pe ei. Mătușa Cora a vrut să organizeze niște dineuri în cinstea noastră. Prietenii Odilei se plîngeau că i-au simțit lipsa timp de două luni și mă rugau să le-o dau înapoi pentru un scurt timp, dar Odile și cu mine nu doream altceva decît să continuăm a trăi singuri. În prima seară cînd am luat în stăpînire căsuța noastră, în care covoarele nu fuseseră încă puse la loc și unde mai mirosea a zugrăveală proaspătă, Odile, cu un aer de strengăriță veselă, s-a apropiat de ușa de intrare și a tăiat firul soneriei. Era o invitație adresată tuturor ca s-o lase în pace.

Ne-am plimbat prin tot apartamentul; m-a întrebat dacă ar putea să-și aranjeze un mic birou alături de camera ei :

— Va fi colțul meu... N-ai să intri decît dacă te poftesc eu; știi că am o sălbatică nevoie de independență, Dickie. (Ea îmi spunea Dickie de cînd auzise în Anglia o fată strigîndu-l astfel pe un tînăr.) Nu mă cunoști încă, ai să vezi, sînt îngrozitoare.

Pregătise șampanie, prăjituri și un buchet de margarete mari. Cu o măsuță joasă, două fotolii și o vază de cristal, improvizase un decor încîntător. La supeu am fost veseli și tandri, ca niciodată. Eram singuri, și ne iubeam. Nu regret acele clipe, deși au fost trecătoare; ultimele lor acorduri mai răsună în mine și aud, dacă ciulesc bine urechea și fac să amuțească larma prezentului, muzica lor pură, dar care de pe atunci încă începea să se stingă.

VI

TOTUȘI CHIAR A DOUA ZI DUPĂ seara aceea, trebuia să notez primul șoc care a zgîriat cristalul trasparent al iubirii mele, lăsînd o dîră subțire. Episod mărunt dar care prefigura ceea ce avea să urmeze mai tîrziu. Eram la tapițer; ne comandasem mobilă. Odile alese niște perdele care mi s-au părut scumpe. După o scurtă discuție, foarte animată, a cedat. Vînzătorul, un băiat frumos, luase cu energie partea soției mele și mă enervase. În clipa în care am ieșit, am zărit într-o oglindă un schimb de priviri între vînzător și Odile, exprimînd regrete. Nu pot să vă descriu ce-am simțit. Din vremea logodnei căpătasem siguranța inconștientă și absurdă că spiritul soției mele era atît de strîns legat de al meu în-

cît printr-o permanentă transfuzie, gîndurile mele deveneau și ale ei. Ideea independenței unei ființe vii, care trăiește alături de mine, mi se părea de neînțeles. Și cu atît mai puțin de înțeles mi se părea faptul că această ființă poate conspira cu un străin împotriva mea. Nimic mai fugitiv, nimic mai nevinovat decît această privire; nu puteam să-i spun nimic Odilei, nici nu eram sigur că văzusem bine și totuși simt că, din clipa aceea, datează revelația geloziei mele.

Înainte de căsătorie, nu consideram gelozia decît un sentiment demn de a figura într-o piesă de teatru și aveam față de ea un mare dispreț. După mine Othello era gelosul tragic și Georges Dandin, gelosul comic. Mi s-ar fi părut cu totul absurd să-mi închipui că aș putea vreodată juca unul din aceste două personaje sau poate amîndouă în același timp. Întotdeauna eu am fost acela care mi-am părăsit amantele în clipa în care mă săturam de ele. Nici n-am știut dacă m-au înșelat vreodată. Îmi amintesc ce i-am răspuns unui coleg care-mi spunea că-i ros de gelozie: „Nu te înțeleg... Eu n-aș putea să iubesc o femeie care nu m-ar mai iubi..."

De ce cînd o vedeam pe Odile în mijlocul prietenilor ei, începeam să mă neliniștesc? Era o fire blîndă, un temperament liniștit, dar, nu știu cum, reușea să creeze în jurul ei o atmosferă de mister. Lucrul acesta nu l-am observat nici în timpul logodnei, nici în timpul călătoriei pentru că singurătatea și desăvîrșita contopire a sufletelor noastre nu lăsau loc nici unui fel de mister; dar cum am sosit la Paris, l-am întrezărit, vag, ca o primejdie îndepărtată, nedefinită încă. Eram foarte apropiați unul de altul, foarte drăgăstoși; deoarece, însă, nu vreau să-ți ascund nimic, trebuie să-ți mărturisesc că, începînd chiar din a doua lună a vieții noastre în comun, am știut că Odile pe care o iubisem, nu era Odile cea reală. N-o

iubeam mai puțin pe aceea pe care o descoperisem, dar o iubeam cu totul altfel. La Florența, am crezut că am întîlnit-o pe *Amazoană*, creasem în propria mea imaginație o Odile legendară, o Odile ideală. Mă înșelasem. Ea nu era zeița făurită din ivoriu și clar de lună ; era o femeie ; și așa cum sînt eu, cum ești dumneata, cum sînt toți nefericiții locuitori ai acestui pămînt, era mereu alta. Fără îndoială că și ea vedea acum în mine un om cu totul diferit de călătorul îndrăgostit din Florența. După ce m-am înapoiat, am fost silit să mă ocup cu toată seriozitatea de uzina din Gandumas și de biroul din Paris. Tata, absorbit de activitatea sa ca senator, se surmenase în lipsa mea. Cei mai buni clienți mi s-au plîns că fuseseră neglijați. Cartierul unde se aflau întreprinderile noastre era departe de casa pe care o închiriasem pe strada de la Faisanderie. Mi-am făcut repede socoteala că era imposibil să mă duc acasă la dejun. Dacă la toate astea, se mai adaugă faptul că, în fiecare săptămînă trebuia să plec pentru o zi la Gandumas, și că în această rapidă și prea obositoare călătorie n-o puteam lua și pe Odile, veți înțelege că, împotriva voinței noastre, am început să ducem fiecare viața lui separată.

Cînd porneam seara spre casă, încercam un sentiment de fericire, gîndindu-mă că voi revedea frumosul obraz al soției mele. Îmi plăcea decorul de care se înconjurase Odile. N-am fost obișnuit să trăiesc în mijlocul unor lucruri frumoase, dar se părea că aveam o nevoie înnăscută pentru asemenea lucruri și gustul Odilei mă încînta. La părinții mei, la Gandumas, prea multe mobile, îngrămădite fără vreo preocupare artistică, de trei sau patru generații, umpleau saloanele cu pereții tapisați în culori albastre-verzui, pe care păuni desenați de o mînă nepricepută rătăceau printre arbori de vitraliu. Odile pusese să se zugrăvească pereții într-o singură culoare, estom-

pată ; îi plăceau camerele aproape goale, întinsele cîmpii ale covoarelor în culori deschise. Cînd intram în budoarul ei, încercam sentimentul frumosului într-un mod atît de ascuțit că eram ușor tulburat. Soția mea stătea pe un șezlong mai totdeauna în rochie albă, iar lîngă ea, pe o măsuță scundă (aceea de la primul nostru supeu), o vază de Veneția cu gîtul strîmt, cu o singură floare în ea, ba uneori numai cu cîteva frunzișoare. Odile iubea florile mai mult decît orice pe lume ; începuse să-mi placă și mie să aleg flori pentru ea. Mă obișnuisem să urmăresc trecerea anotimpurilor în vitrinele florăriilor ; vedeam cu plăcere revenind timpul crizantemelor sau acela al lalelelor deoarece culorile lor violente sau gingașe îmi îngăduiau să văd apărînd pe buzele soției mele zîmbetul unei Odile fericite. Cînd mă vedea sosind de la birou, în mîini cu o hîrtie albă, cu colțurile tari, mă întîmpina cu veselie : „Vai ! mulțumesc, Dickie..." Le admira, încîntată, apoi devenea gravă : „Să-mi aranjez florile", și își pierdea o oră, alegînd vaza, scuturîndu-le, așezîndu-le într-o lumină potrivită, care să dea unui fir de stînjenel sau unui trandafir curba cea mai grațioasă.

Dar, adesea, seara devenea apoi ciudat de tristă, întocmai ca după o zi însorită, cînd umbrele mari ale norilor învăluie totul, pe neașteptate. Aveam puține lucruri să ne spunem. Încercasem uneori să vorbesc cu Odile de afacerile mele, dar n-o interesau de loc. Povestirile din tinerețea mea nu mai aveau nimic nou pentru ea ; ideile mi se reînnoiau încet fiindcă nu aveam timp să citesc. Era evident pentru ea. Am încercat să introduc în viața noastră doi prieteni, cei mai intimi prieteni ai mei, André Halff i-a displăcut cum l-a văzut ; îl găsea ironic, aproape ostil, și într-adevăr așa era față de ea. I-am spus-o odată :

— Tu n-o iubești pe Odile.

— Ba da, o găsesc foarte frumoasă, mi-a răspuns el.

— Da, dar nu foarte inteligentă !

— E adevărat... O femeie nu trebuie să fie inteligentă.

— Te înșeli ; Odile e foarte inteligentă, dar nu-i tipul de inteligență care-ți place ; are o inteligență intuitivă, concretă.

— Tot ce se poate, mi-a răspuns el.

Cu Bertrand, lucrurile au mers altfel. Încercase să lege cu Odile o prietenie trainică, profundă, dar o găsise totdeauna potrivnică, pe poziție de apărare. Bertrand și cu mine puteam petrece bucuroși o seară întreagă fumînd, stînd unul în fața celuilalt și punînd lumea la cale. Odile prefera să-și termine ziua la teatru, la un bar sau chiar la vreun bilci. Într-o seară m-a silit să hoinăresc cu ea timp de trei ore printre dughene, căișori, jocuri de tombolă, tiruri. Ne însoțeau și cei doi frați ai ei. Odile se amuza tot timpul cu acești doi copii alintați, zglobii și cam nebunatici. Spre miezul nopții i-am spus :

— Odile, nu-ți ajunge ? Recunoaște că sîntem cam ridicoli. Cred că nu ți-o fi făcînd chiar mare plăcere să arunci cu mingea în niște sticle, să te plimbi într-un simulacru de automobil și să cîștigi un vaporaș de sticlă, după ce ai așteptat patruzeci de tururi.

Ea mi-a răspuns cu fraza unui filozof pe care l-a citit la îndemnul meu :

— Ce importanță are că o plăcere e falsă, totul e să crezi că-i adevărată... Și, luîndu-l pe fratele său de braț, porni în fugă spre tir ; trăgea foarte bine, și după ce nimeri din zece lovituri zece ouă, se întoarse bine dispusă.

Cînd m-am căsătorit, credeam că Odile, ca și mine, are groază de lume. Nu era adevărat. Îi plăceau dineurile, balurile ; îndată ce a descoperit grupul animat și strălucitor care se învîrtea în jurul mătușii Cora, a vrut să meargă în fiecare marți la ea. Singura mea dorință, după căsătorie, era, dimpotrivă, ca Odile să fie tot timpul cu

mine ; mă simțeam liniștit numai atunci cînd știam că frumoasa mea soție nu iese din cercul strîmt al casei noastre. Atît de puternică era această dorință a mea, încît eram mai fericit cînd Odile — cam firavă, și deseori doborîtă de oboseală — trebuia să stea în pat cîteva zile. Îmi petreceam atunci serile într-un fotoliu, lîngă patul ei ; se încingeau lungi convorbiri între noi — ea le spunea „palavre" — sau îi citeam cu glas tare. Am învățat să cunosc ce gen de cărți îi pot fixa atenția cîteva ore la rînd. Nu era lipsită de gust, dar, o carte, ca să-i placă, trebuia să fie melancolică și pasionată. Îi plăceau *Dominique*, romanele lui Turgheniev și cîțiva poeți englezi.

— E ciudat, îi spuneam eu... Cine nu te cunoaște bine are impresia că ești frivolă... de fapt, nu-ți plac decît cărți foarte triste.

— Eu sînt foarte gravă, Dickie, poate din cauza asta sînt frivolă. Nu vreau să mă arăt la toată lumea așa cum sînt.

— Nici mie ?

— Ba da, ție da... Adu-ți aminte de Florența...

— Da, la Florența te-am cunoscut bine... Dar acuma, scumpa mea, ești cu totul altfel.

— Nu trebuie să fii totdeauna la fel.

— Nu-mi mai spui nimic drăguț.

— Nu se spun lucruri drăguțe la comandă ; ai răbdare, vor veni și ele...

— Ca la Florența ?

— Firește că da, Dickie, nu m-am schimbat.

Îmi întindea o mînă, pe care o luam într-a mea, apoi începeam „să pălăvrăgim" despre părinții mei, despre ai ei, despre Misa, despre rochia pe care avea să și-o comande, despre viață. În serile cînd era obosită și tandră, părea aidoma cu Odile din legenda pe care mi-o făurisem. Grațioasă, slabă cum era, o simțeam toată în puterea mea.

Şi-i eram recunoscător cînd o vedeam tînjind. Îndată ce se întrema şi putea să iasă iar în oraş, redevenea misterioasa Odile.

Niciodată nu-mi povestea, din proprie iniţiativă — aşa cum fac atîtea femei vorbăreţe şi fără ascunzişuri — ce-a făcut în lipsa mea. Dacă o întrebam, îmi răspundea în cîteva cuvinte, mai întotdeauna neclare. Ceea ce-mi spunea nu-mi îngăduia să reconstitui într-un mod satisfăcător succesiunea faptelor. Îmi amintesc că, mai tîrziu, una dintre prietenele ei mi-a spus cu cruzimea cu care femeile vorbesc una despre alta : „Odile e o mitomană". Nu era adevărat, dar dacă, în momentul cînd a fost pronunţat, cuvîntul m-a indignat, mai tîrziu mi-am dat seama cam ce putea să dea loc la o asemenea părere despre Odile... Nepăsarea cu care povestea... Dispreţul pentru precizie... Cînd, surprins de un amănunt neverosimil, îi ceream lămuriri, o vedeam închizîndu-se în sine ca un copil căruia un învăţător stîngaci i-ar fi pus nişte întrebări prea grele.

Într-o zi, cînd, împotriva obiceiului, venisem acasă la dejun, Odile îi ceru femeii din casă, la ora două, pălăria şi mantoul. Am întrebat-o :

— Ce faci azi după amiază ?

— Am oră la dentist.

— Da, scumpa mea, dar te-am auzit vorbind la telefon ; abia la ora trei te primeşte. Ce-ai să faci pînă atunci ?

— Nimic, vreau să merg încetişor.

— Dar e absurd, fetiţa mea ; dentistul locuieşte pe bulevardul Malacov. În zece minute eşti acolo şi pleci cu o oră înainte. Unde te duci ?

Mi-a răspuns : „Mă faci să rîd" şi a ieşit. Seara, după cină, nu m-am putut opri s-o întreb :

— Ei, ce-ai făcut între două şi trei ?

A încercat mai întîi să glumească, apoi, fiindcă insistam, s-a ridicat şi s-a dus la culcare, fără să-mi spună

bună seara. Asta nu se mai întîmplase niciodată. M-am dus să-i cer iertare. M-a sărutat. Cînd am văzut-o liniştită, înainte de a mă despărţi de ea, am întrebat-o :

— Acuma, fii drăguţă şi spune-mi ce-ai făcut între două şi trei.

A izbucnit în rîs. Dar mai tîrziu, în timpul nopţii, auzind un zgomot, am aprins lumina şi, ducîndu-mă în camera ei, am văzut-o plîngînd încetişor. De ce plîngea ? De ruşine sau de plictis ? La întrebările mele, mi-a răspuns :

— Fii mai abil. Te iubesc atît de mult... Dar ia seama : sînt foarte orgolioasă... Deşi te iubesc, aş fi în stare să te părăsesc, dacă-mi mai faci nişte scene ca asta... Poate că n-am dreptate, dar trebuie să mă accepţi aşa cum sînt...

— Scumpa mea, voi face tot ce-mi va sta în putinţă, dar în ce te priveşte, încearcă să te schimbi puţin ; spui că eşti orgolioasă ; nu poţi, uneori, să-ţi învingi orgoliul ?

A dat din cap, cu încăpăţînare.

— Nu, eu nu mă pot schimba. Spui mereu că ce-ţi place la mine este felul meu firesc de a fi. Dacă m-aş schimba, n-aş mai fi aceeaşi. Tu ar trebui să te schimbi.

— Scumpa mea, n-aş putea niciodată să mă schimb într-atîta încît să mă faci a înţelege ceea ce nu înţeleg. Am fost crescut de un tată care mi-a învăţat mereu, ca, înainte de toate, să respect adevărul, exactitatea... Aşa am fost plămădit... Nu, niciodată n-aş putea spune în mod sincer că am înţeles ce-ai făcut astăzi, între două şi trei.

— Ah ! m-am săturat ! a fost răspunsul ei aspru.

Şi, întorcîndu-se pe partea cealaltă, s-a făcut că doarme.

A doua zi, m-aşteptam s-o găsesc supărată ; dimpotrivă, m-a primit veselă şi părea să fi uitat totul. Era duminică. M-a rugat să merg cu ea la concert. Se cînta

Minunea din Vinerea mare, care ne plăcea mult, și mie și ei. La ieșire, m-a poftit s-o însoțesc la ceai. Nimic nu era mai mișcător decît s-o vezi pe Odile că se bucură, fericită că trăiește; atît de înrădăcinată era în mine convingerea că Odile era destinată să ducă o viață veselă, încît m-aș fi considerat un criminal dacă nu i-aș fi oferit-o. Cînd o vedeam atît de însuflețită, atît de strălucitoare, cum era în duminica aceea, nici nu-mi venea să cred că ne-am certat în ajun. Dar, cu cît o cunoșteam mai bine pe soția mea, cu atît eram mai încredințat că Odile știa să uite repede, că era aidoma unui copil. Nimic nu era mai străin firii mele, spiritului meu, care notam, acumulam, înregistram. Pentru Odile, ziua aceea însemna o ceașcă de ceai, pîine prăjită, bine unsă cu unt, smîntînă proaspătă. Și în timp ce-mi zîmbea, eu mă gîndeam: „Neînțelegerea dintre oameni provine poate din faptul că unii trăiesc mai mult în trecut, iar alții în prezent".

Mai sufeream încă, dar îmi era cu neputință să-i mai port multă vreme pică; mă dojeneam, îmi luam angajamente solemne, juram să nu-i mai pun nici o întrebare de prisos, să am încredere în ea. Ne-am întors pe jos prin Tuileries și Champs-Elysées. Odile, cu o nespusă bucurie, trăgea în piept aerul rece de toamnă. Mi se părea că, întocmai ca în timpul primăverii la Florența, copacii cu frunze arămii, lumina cenușie și aurită, zarva veselă a Parisului, corăbiile copiilor cu pînzele ce se aplecau pe apa marelui bazin și mlădiosul joc de apă din mijlocul lor, totul cînta la unison pe motivul Cavalerului. Îmi repetam o frază din *Imitația* care-mi plăcea foarte mult și pe care luasem obiceiul s-o aplic în relațiile mele cu Odile: „Iată-mă înaintea ta, sînt sclavul tău, gata la orice, pentru că nu doresc nimic pentru mine, ci totul pentru

tine". Cînd reuşeam să-mi înfrîng astfel orgoliul, să mă umilesc, nu în faţa Odilei, ci mai precis în faţa iubirii mele pentru Odile, mă simţeam mai mulţumit de mine.

VII

PERSOANA CU CARE ODILE SE vedea cel mai des era Misa. Îşi telefonau una alteia în fiecare dimineaţă — convorbirea dura uneori nu mai mult de o oră — şi ieşeau împreună în fiecare după-amiază. Încurajam prietenia lor: Odile avea cu cine-şi pierde vremea, cînd eu mă aflam la birou — şi asta fără nici o primejdie. Îmi făcea chiar plăcere s-o văd pe Misa duminica la noi, şi de multe ori, cînd se întîmpla să plec cu Odile într-o scurtă călătorie de două sau trei zile, îi propuneam s-o luăm şi pe prietena ei. Voi încerca să-ţi explic sentimentele care mă călăuzeau, pentru că asta te va ajuta să înţelegi ciudatul rol pe care l-a jucat mai tîrziu Misa în viaţa mea. În primul rînd, dacă mai doream — ca în primele săptămîni după căsătoria noastră — să fiu singur cu Odile, era mai mult dintr-o teamă vagă de ceea ce mi-ar putea aduce vreo persoană necunoscută decît dintr-o plăcere realmente resimţită. N-o iubeam mai puţin, dar ştiam că schimbul de păreri dintre noi va fi limitat şi că ea nu va participa la discuţiile cu adevărat serioase, aprofundate, decît cu o bunăvoinţă apatică. E adevărat că, în schimb, căpătasem eu gust pentru acea pălăvrăgeală, puţin cam fantezistă, puţin cam tristă, frivolă, dar totdeauna graţioasă, pentru acele „baliverne" care constituiau adevărata conversaţie a Odilei, cînd era naturală. Dar niciodată Odile nu era mai Odile decît de faţă cu Misa. Cînd stăteau de vorbă, amîndouă lăsau să se vadă latura copilăroasă a spiritului lor, ceea ce mă amuza foarte mult,

și în același timp mă și emoționa, gîndindu-mă la felul cum arăta Odile cînd era fetiță. Am fost încîntat cînd într-o seară, aflîndu-ne toți trei într-un hotel din Dieppe, ele s-au certat ca niște copii, Odile terminînd prin a-i arunca Misei o pernă în cap și a-i striga : „Fetiță rea ce ești".

Încercam un sentiment mai tulbure care se naște, desigur, ori de cîte ori o femeie tînără se amestecă — prin forța împrejurărilor și nu din dragoste — în viața de fiecare zi a unui bărbat. Din pricina călătoriilor și chiar a modului familiar în care Odile se purta cu prietena ei, ceea ce mă îndreptățea și pe mine să mă port la fel, devenisem atît de intim cu Misa, parcă ar fi fost amanta mea. Într-o zi, cînd discutam despre forța fizică a femeilor, ea m-a provocat la luptă. Într-o clipă, am trîntit-o jos, apoi m-am ridicat, puțin rușinat.

— Copii mai sînteți ! ne-a certat Odile.

Misa a rămas mult timp lungită pe parchet, cu ochii țintă la mine.

De altminteri Misa era singura ființă omenească pe care Odile și cu mine o întîmpinam cu aceeași plăcere. Halff și Bertrand nu mai călcau pe la noi și nu-mi părea prea rău. Am încercat, foarte repede, față de ei aceleași sentimente ca și Odile. Și ascultînd-o vorbind despre ei, mă dedublam în mod ciudat. Văzînd-o prin ochii lor, mă gîndeam că trata cu o ușurință lipsită de cuviință subiectele cele mai serioase. În același timp însă, ajunsesem să apreciez mai mult nebuniile ei decît teoriile prietenilor mei. Așa că față de ei mi-era rușine de soția mea, dar în sinea mea eram mîndru de ea. După ce plecau, îmi spuneam că Odile le este totuși superioară prin contactul ei mai direct cu viața, cu natura.

Odile nu iubea familia mea și nici eu n-o iubeam prea mult pe a ei. Mama mea ar fi vrut s-o sfătuiască ce mobilă să-și aleagă, ce viață să ducă, să-i arate care sînt datoriile unei femei tinere. Dar ceea ce Odile suporta cel mai puțin pe lumea asta erau sfaturile. Cînd vorbea de familia Marcenat, lua un ton care mă jignea. Mă plictiseam la Gandumas, mă gîndeam că acolo se sacrifica orice plăcere a vieții unui conformism familial a cărui origine sacră nu era cu nimic dovedită, în același timp însă eram foarte mîndru de severitatea tradițiilor noastre. Viața la Paris, unde familia Marcenat trecea neobservată, ar fi trebuit să mă lecuiască de mania de a-i acorda atîta importanță, dar întocmai ca acele mici comunități religioase, transportate pe continente barbare, care văd — fără ca acest spectacol să le zdruncine credința — mii de oameni adorînd alți zei, tot astfel noi, cei din familia Marcenat, transportați în mijlocul unei lumi păgîne, păstram memoria Limousin-ului și amintirea măreției noastre.

Chiar și tata, care o admira pe Odile, nu-și putea stăpîni enervarea pe care i-o pricinuia. N-o arăta pe față; era prea bun și prea discret pentru așa ceva; dar eu, care-i cunoșteam sfiala — pe care de altminteri o moștenisem — știam ce mult îl supăra tonul Odilei. Soția mea, cînd avea vreun motiv de bănuială sau de mînie, își vărsa focul și apoi uita de el. Nu așa cum am fost învățați noi, cei din familia Marcenat, că trebuie să se poarte oamenii între ei. Cînd Odile îmi spunea: „În absența mea, a fost mama ta pe aici și și-a îngăduit să facă observații feciorului; am să-i telefonez că nu admit...", o imploram să aștepte:

— Ascultă, Odile, în fond ai dreptate, dar nu încerca să i-o spui tu însuți, n-ai să reușești decît s-o superi. Lasă-mă pe mine sau, dacă preferi — și asta ar fi mai

bine - - roag-o pe mătușa Cora să-i spună mamei că i-ai povestit...

Odile izbucnea în rîs.

— Nu-ți dai seama, îmi spunea ea, cît de caraghioasă e toată familia ta... Dar, în același timp, se întîmplă ceva îngrozitor... Da, Dickie, ceva îngrozitor, simt că te iubesc mai puțin cînd îi văd pe toți oamenii aceștia, care, în fond, nu sînt decît niște caricaturi ale tale. Știu că, din fire, nu ești ca ei, totuși ei și-au pus amprenta pe tine.

Cea dintîi vară pe care am petrecut-o împreună la Clandumas a fost destul de penibilă. Masa de prînz se lua exact la ora douăsprezece și niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte că ar fi posibil să-l las pe tata să aștepte. Dar Odile își lua o carte și se ducea în livadă sau la plimbare pe malul apei și uita de ora mesei. Îl vedeam atunci pe tata umblînd de colo pînă colo prin bibliotecă. Alergam prin parc să-mi caut soția ; mă întorceam cu sufletul la gură, fără s-o fi găsit ; o vedeam apoi, venind, calmă, surîzătoare, foarte fericită că s-a încălzit la soare ; și cînd, la începutul mesei, nu scoteam un cuvînt ca să-i arătăm dezaprobarea noastră, care nu putea fi (venind din partea familiei Marcenat) decît indirectă și mută, ea ne privea cu un zîmbet în care ghiceam că se amuză și ne sfidează.

La familia Malet, unde cinam o dată pe săptămînă, situația era cu totul contrarie ; eu simțeam că lumea se uită la mine și mă judecă. Acolo masa nu constituia o ceremonie solemnă ; frații Odilei se sculau să aducă pîine ; domnul Malet ne vorbea de un pasaj pe care l-a citit și, neputînd să și-l amintească exact, ieșea, la rîndul său, să-l caute în carte. Conversația era extrem de liberă ; nu-mi plăcea să-l aud pe domnul Malet vorbind față de fiică-sa despre lucruri scabroase. Știam ce absurd era să dau atîta importanță unor amănunte prea neînsemnate,

dar eu nu-i judecam, constatam numai ce impresie penibilă îmi face. La familia Marcenat nu mă simțeam fericit, nu era climatul meu. Nu mă puteam suferi pe mine însumi, mă vedeam solemn, plicticos, și reproșîndu-mi tăcerea, mă închideam, fără să vreau, în ea.

Dar în mijlocul familiei Malet, ca și la Gandumas, indispoziția mea nu era decît de suprafață, pentru că aveam încă marea fericire de a o vedea pe Odile. Cînd se întîmpla, la un dineu, să stea în fața mea, nu-mi puteam lua ochii de la ea : avea o strălucire de un alb luminos, mă făcea să mă gîndesc la un diamant frumos lucind în clar de lună. Pe vremea aceea se îmbrăca mai totdeauna în alb și, în casă, se înconjura de flori albe. Îi venea bine albul. Ce uimitor amestec de candoare și mister era în ea ! Mă credeam în fața unui copil, dar uneori, cînd stătea de vorbă cu un alt bărbat, surprindeam în privirea ei reflectarea nu știu căror sentimente pe care nu i le cunoșteam și un fel de rumoare îndepărtată a unei hoarde sălbatice de patimi.

VIII

AM ÎNCERCAT SĂ TE FAC SĂ SESIzezi intrarea, prima expunere a motivelor — pe jumătate acoperite pe alte instrumente mai puternice — în jurul cărora s-a închegat simfonia neterminată, care este viața mea. L-ai cunoscut pe *Cavaler*, pe *Cinic* și ai reținut poate și acea poveste foarte absurdă cu tapițerul, pe care, din scrupulozitate, n-am vrut s-o omit, cea dintîi chemare a *Geloziei*. Fii acum indulgentă cu mine și străduiește-te nu să mă judeci, ci să mă înțelegi. Va trebui să fac un efort chinuitor ca să-ți istorisesc ce-a urmat, dar vreau să afli tot, așa cum a fost. Mai ales că mă consider

vindecat de nebunia mea așa că am să-ți vorbesc cu obiectivitatea unui medic care a avut accese de delir și încearcă să le descrie.

Sînt boli care încep cu încetul, prin ușoare și convergente indispoziții ; altele izbucnesc într-o seară printr-un acces de febră violentă. Gelozia s-a declanșat la mine ca o boală subită și groaznică. Acuma, după ce m-am liniștit, și caut cauzele ei, mi se pare că au fost multe și foarte diferite. Mai întîi o mare iubire și dorința firească de a păstra numai pentru mine cele mai mici particule din acele materii prețioase care erau : timpul Odiliei, cuvintele, zîmbetele, privirile ei. Dorința aceasta însă n-a constituit esențialul, deoarece, cînd Odile exista numai pentru mine (de exemplu cînd rămîneam singuri acasă într-o seară, sau cînd plecam într-o călătorie de două, trei zile), Odile se plîngea că mă preocupă mai mult cărțile sau gîndurile mele decît ea. Atunci cînd putea exista și pentru alții, doream să fie numai cu mine ; în sentimentul acesta era mai ales orgoliu, orgoliu ascuns, mascat de modestia și de discreția proprii familiei tatălui meu. Voiam să fiu stăpîn pe sufletul Odilei așa cum, în Valea Loue, stăpîneam apele, pădurile, acele mașini lungi prin care se strecura pasta albă de hîrtie, casele țărănești, casele muncitorilor. Voiam să știu ce se petrece în căpșorul acela, sub părul ei buclat, așa cum știam în fiecare zi, citind buletinele imprimate și precise care soseau din Limousin, cîte kilograme de *Whatman*[1] mai rămăseseră și care a fost, în ultima săptămînă, producția zilnică a uzinei.

Simt, după durerea pe care o trezesc cînd apăs pe acest punct anume, că de aici pornea răul, din ascuțita mea curiozitate intelectuală. Nu admiteam să scape ceva în-

[1] Sort de hîrtie.

ţelegerii mele. Or, a o înţelege pe Odile era un lucru imposibil şi cred că nici un bărbat (dacă ar fi iubit-o) n-ar fi putut trăi alături de ea fără să sufere. Mai cred că, dacă ea ar fi fost altfel decît era, n-aş fi ştiut niciodată ce înseamnă gelozia (un bărbat nu se naşte gelos, el prezintă numai o stare de receptivitate care-l face apt să contracteze această boală), dar Odile, prin însăşi firea ei şi, fără să vrea, îmi aţîţa necontenit curiozitatea. Evenimentele petrecute într-o zi — care pentru mine, ca şi pentru toţi ai mei, se conturau în mod precis, fiind de ajuns să le descriu cu scrupulozitate pentru ca toate frazele, toate părţile povestirii să se angreneze unele într-altele cu o perfecţie care nu lăsa loc nici unei îndoieli — căpătau, trecînd prin creierul Odilei, un aspect vaporos şi confuz.

N-aş vrea să-ţi faci impresia că ea ascundea adevărul, în mod intenţionat. Era ceva mult mai complicat. În ochii ei, cuvintele nu prea aveau valoare; frumoasă ca o fiinţă din vis, Odile îşi petrecea viaţa într-un vis. Ţi-am mai spus că ea trăia îndeosebi clipa prezentă. Trecutul şi viitorul le născocea în momentul în care avea nevoie de ele, apoi uita ce-a născocit. Dacă ar fi căutat să înşele pe cineva, s-ar fi străduit să coordoneze cele spuse de ea, să dea spuselor ei cel puţin o aparenţă de adevăr, dar n-am văzut-o niciodată dîndu-şi osteneala în acest scop. Se contrazicea în aceeaşi frază. Întorcîndu-mă odată de la Limousin, unde stătusem un timp la uzină, am întrebat-o :

— Ce-ai făcut duminică ?

—Duminică ? Nu mai ştiu... A ! da, am fost foarte obosită ; am stat în pat toată ziua.

După vreo cinci minute, discutînd de muzică, a strigat deodată :

— A ! am uitat să-ți spun : am ascultat duminica trecută în sala de concerte *Valsul* de Ravel, de care mi-ai vorbit tu. Mi-a plăcut mult...

— Odile, îți dai seama ce spui ? ! Asta-i nebunie... Trebuie să știi totuși dacă ai stat duminică în pat sau ai fost la concert... doar nu-ți închipui că aș putea crede și una și alta.

— Nu-ți cer să mă crezi. Cînd sînt obosită spun vrute și nevrute... Nici eu însămi nu ascult ce spun.

— Caută acum să-ți amintești precis : ce-ai făcut duminica trecută ? Ai stat culcată în pat sau te-ai dus la concert ?

A rămas o clipă zăpăcită, apoi a spus :

— Nu mai știu nici eu, mă faci să-mi pierd capul cînd îți iei aerul tău de inchizitor.

După asemenea convorbiri eram foarte nenorocit, deveneam neliniștit, agitat, nu puteam dormi, ore întregi încercam să reconstitui — după cele mai neînsemnate cuvinte care i-au scăpat — ce-a făcut într-adevăr în ziua aceea. Îi treceam în revistă pe toți prietenii ei care mă neliniș-teau și care — după cîte știam — deținuseră un rol important în viața Odilei, ca fată tînără. În ce-o privește pe Odile, ea uita scenele astea cu aceeași ușurință cu care uita, de altfel, tot ce i se mai întîmplase în viață. Dimineața o lăsam îmbufnată, închisă în ea, și seara o regăseam veselă. Eram gata să-i spun : „Ascultă, scumpa mea, nu mai merge așa ; trebuie să ne gîndim la despărțire. Eu n-aș dori-o, dar în cazul acesta ar trebui să faci un efort, ar trebui să te schimbi." Dar cînd îmi ieșea în întîmpinare o fată tînără care mă săruta și-mi spunea : „A ! știi, a telefonat Misa, are trei bilete la teatru, o să vedem *Casa păpușilor*", eu, din slăbiciune și din dragoste, mă lăsam furat de această neverosimilă și consolantă aparență.

Eram mult prea orgolios ca să las pe alții să vadă că sufeream. Trebuia, mai ales, ca părinții mei, cu orice preț, să nu afle nimic. În primul an, numai două ființe păreau a ghici ce se întîmpla cu mine. Cea dintîi a fost vara mea Renée ; mirarea mea a fost cu atît mai mare cu cît mă vedeam rareori cu ea. Ducea o viață independentă care supărase vreme îndelungată familia noastră, cel puțin tot atît cît și căsătoria mea. În timp ce unchiul meu Pierre era la Vittel, unde își făcea cura în fiecare an, ea întîlnise un medic din Paris cu soția lui și se atașase de această pereche. Renée a fost mai totdeauna destul de rebelă și, încă din adolescență, foarte ostilă moravurilor familiei Marcenat. Își luase obiceiul de a face vizite din ce în ce mai lungi noilor săi prieteni, la Paris. Doctorul acela, Prud'homme îl chema, om bogat, nu practica medicina, ci făcea cercetări asupra cancerului, iar soția lui lucra împreună cu dînsul. Renée avea de la tatăl ei (cu care nu se înțelegea de fel tocmai pentru că-i semăna), gustul pentru treaba bine făcută. A fost repede adoptată de lumea savanților și a medicilor în care o introduseseră prietenii ei. La douăzeci și unu de ani îi ceruse tatălui ei să-i dea dota cuvenită și consimțămîntul să stea la Paris. Timp de cîteva luni a fost certată cu familia noastră. Dar familia Marcenat prea ținea la ficțiunea dragostei indestructibile dintre părinți și copii pentru a suporta mult timp realitatea indiferenței. Cînd unchiul meu Pierre se convinse de fermitatea hotărîrilor fiicei sale, capitulă pentru a restabili pacea. Mai avea din cînd în cînd cîte o criză de furie, dar din ce în ce mai scurtă ; atunci o ruga pe fiică-sa să se mărite ; ea refuza și amenința că nu mai pune niciodată piciorul la Chardeuil ; unchiul și mătușa mea, îmnebuniți, îi făgăduiau să nu-i mai vorbească de căsătorie.

Renée asistase la logodna mea și îi trimisese Odilei în ziua aceea un admirabil coș cu crini albi. Mi-aduc aminte surpriza mea ; părinții ei ne făcuseră doar un cadou frumos ; atunci de ce florile astea ? Cîteva luni după aceea, fiind poftiți la unchiul meu Pierre, la cină, am găsit-o și pe ea acolo și am invitat-o la rîndul meu să vină pe la noi. A fost foarte drăguță cu Odile și mi-a stîrnit interesul cu povestirile ei de călătorie. De cînd încetasem să mă mai văd cu cea mai mare parte a prietenilor mei, n-am mai luat parte la o conversație atît de serioasă și atît de bine întreținută. Cînd a plecat, am condus-o pînă la ușă. „Ce drăguță e soția ta !“ mi-a spus ea cu sinceră admirație. Apoi m-a privit cu tristețe și a adăugat : „Ești fericit ?“, pe un ton din care reieșea că, după părerea ei, n-aș putea fi fericit.

O altă femeie care și-a ridicat o clipă vălul pentru mine a fost Misa. Atitudinea ei devenise, de cîteva luni, destul de ciudată. Mi se părea că încerca să fie mai mult prietena mea decît a Odilei. Într-o seară, Odile fiind suferindă în pat (avusese două accidente, unul după altul, și, din nenorocire, se părea că nu va mai putea avea copii), Misa, care venise s-o vadă, s-a așezat alături de mine pe divan, la picioarele patului. Ședeam foarte aproape unul de altul și tăblia înaltă a patului ne ascundea aproape cu totul de ochii Odilei care, stînd culcată, nu putea vedea decît capetele noastre. Deodată Misa s-a lipit de mine și mi-a luat mîna într-a ei. Am fost atît de surprins încît nici pînă acum n-am înțeles cum de Odile n-a observat nimic pe fața mea. M-am tras la o parte, dar cu regret, și seara, cînd am condus-o pe Misa acasă, cu o mișcare involuntară și bruscă, am îmbrățișat-o ușor. Ea s-a lăsat. I-am spus :

— Nu-i bine. Sărmana Odile...

— Ei, Odile ! a răspuns ea, ridicînd din umeri.

Nu mi-a plăcut gestul ei și m-am purtat de atunci foarte rece cu Misa ; în același timp eram neliniștit, căci mă întrebam dacă exclamația ei : „Ei, Odile !“ nu însemna cumva : „Odile nu merită să te preocupi de ea“.

IX

DUPĂ DOUĂ LUNI MISA S-A LOgodit ; Odile mi-a spus că nu-și poate explica alegerea făcută de Misa. Soția mea găsea că Julien Godet e un bărbat mai mult decît mediocru. Era un tînăr inginer, care tocmai absolvise Școala centrală și care, după cum spunea domnul Malet, „n-avea situație“. Misa făcea mai mult impresia că încerca să-l iubească decît că-l iubea într-adevăr. El, dimpotrivă, era foarte îndrăgostit. Tatăl meu, care, de cîtva timp, căuta un director pentru o papetărie-anexă instalată aproape de Gandumas, la Guichardie, a avut ideea, cînd a auzit vorbindu-se de căsătoria Misei, să-l angajeze acolo pe bărbatul prietenei noastre, ceea ce nu prea m-a încîntat. Începuse să-mi fie teamă de Misa, dar Odile, căreia îi plăcea mult să facă servicii, să stîrnească bucurii, i-a mulțumit tatălui meu și i-a comunicat îndată Misei propunerea făcută de el.

— Fii atentă, i-am spus, o trimiți pe Misa să stea în Limousin și o să-ți lipsească la Paris.

— Da, știu foarte bine, dar o fac pentru ea și nu pentru mine ; de altfel, în zilele oribile cît vom sta la Gandumas, ne vom vedea cu ea, ceea ce contează mult și, dacă are poftă să vină la Paris, poate locui oricînd la părinții ei sau la noi... Și apoi băiatul ăsta trebuie neapărat să facă ceva și, dacă nu va fi angajat de noi, va pleca cu ea la Grenoble sau la Castelnaudary.

Misa și bărbatul ei au acceptat numaidecît oferta și Odile a făcut chiar o călătorie la Gandumas, în toiul iernii, ca să le caute casă și să-i recomande oamenilor de pe acele meleaguri. Era o trăsătură a Odilei, de care n-am vorbit încă destul, aceea de a se devota cu multă abnegație prietenilor ei.

Cred că plecarea Misei a fost nenorocirea căsniciei noastre ; rezultatul imediat a fost că am văzut-o pe Odile aruncată în mijlocul unui grup care nu-mi plăcea de loc. Înainte de căsătoria noastră, Odile ieșea adesea cu tineri în oraș ; ei o însoțeau la teatru ; a făcut cîteva călătorii împreună cu frații ei și prietenii acestora... Cînd m-am logodit, ea m-a prevenit, în mod loial, că nu va putea renunța la ei. Pe vremea aceea o iubeam mai presus decît orice pe lume ; i-am răspuns, de bună credință, că asta mi se părea foarte firesc și că niciodată nu voi sta în calea prietenilor ei.

Cît e de nedrept și absurd să ceri socoteală oamenilor pentru promisiunile lor ! Cînd îi făcusem atunci făgăduiala, nu m-am gîndit de loc ce se va întîmpla în sufletul meu, cînd voi vedea că un alt bărbat e întîmpinat cu aceleași priviri, cu aceleași zîmbete atît de mult îndrăgite de mine. Poate că ai să te miri cînd vei afla că sufeream și de faptul că cei mai mulți dintre prietenii Odilei erau mediocri. Lucrul acesta ar fi trebuit să mă liniștească ; dar, dimpotrivă, mă simțeam rănit. Cînd iubești o femeie, așa cum o iubeam eu pe soția mea, tot ce este legat de chipul ei e împodobit, în dragostea ce i-o porți, cu calități și virtuți imaginare : orașul în care ai întîlnit-o ți se pare mai frumos decît este în realitate, și restaurantul unde ai luat cina împreună cu ea ți se pare deodată mai bun decît toate celelalte ; chiar și rivalul, cu toate că-l detești, îl vezi într-o lumină mai frumoasă. Dacă misteriosul dirijor care conduce orchestra vieții noastre ar face să

se audă aparte motivul „Rivalului", cred că el s-ar apropia foarte mult de motivul „Cavalerului", dar într-un fel ironic și deformat ; am vrea să vedem în dușmanul nostru un adversar demn de noi și așa se face că dintre toate dezamăgirile pe care ni le poate pricinui o femeie, dezamăgirea cauzată de rival este cea mai gravă. Aș fi fost gelos, dar nu surprins, dacă aș fi găsit lîngă Odile pe bărbații cei mai remarcabili ai timpurilor noastre ; o vedeam înconjurată de tineri, care nu erau, judecînd în mod imparțial, mult mai mediocri decît alții, dar care, în mod cert, nu o meritau și pe care, de altfel, ea nici nu i-a ales.

— Odile, de ce cochetezi ? o întrebam eu, înțeleg ca o femeie urîtă să-și pună farmecele la încercare. Dar tu... E un joc din care vei ieși totdeauna învingătoare ; e crud ceea ce faci, scumpa mea, e neloial... Și alegerea ta, mai ales, e atît de ciudată... De exemplu Jean Bernier, cu care te vezi tot timpul... Ce are el interesant ? E urît, e grosolan...

— Mă amuză.

— Cum poate să te amuze ? Tu ești fină, ești o femeie cu gust. Glume ca ale lui n-am mai auzit decît la cazarmă ; eu n-aș îndrăzni să spun așa ceva în fața ta...

Ai dreptate, fără îndoială ; e urît, e poate vulgar — deși nu cred — dar îmi place să ne vedem.

— La urma urmei, poate că-l și iubești ?

— A ! nu, asta nu ! Ești nebun ! N-aș suferi nici să mă atingă, parcă ar fi un melc...

— Scumpa mea, tu, poate, nu-l iubești, dar el te iubește ; asta se vede ! Nenorocești doi oameni, și pe el și pe mine ; la ce bun ?

— Tu îți închipui că toată lumea e îndrăgostită de mine... Nu sînt chiar atît de drăguță...

Spunea asta cu un surîs cochet atît de fermecător că zîmbeam și eu. Am sărutat-o.

— Atunci, scumpa mea, ai să te vezi mai rar cu el? Își reluă înfățișarea ei ermetică :

— N-am spus așa ceva.

— Nu mi-ai spus, dar te rog eu... Ce-ar putea să-ți strice? Mie mi-ar face plăcere. Singură ai spus că ți-e indiferent...

Părea buimăcită, stătea în cumpănă, apoi, cu un surîs silit, spuse :

— Nu știu, Dickie, cred că n-aș putea să mă port altfel cu el... Mă amuză.

Sărmana Odile ! Avea o figură atît de copilăroasă, atît de sinceră, cînd pronunța aceste cuvinte... Îi demonstrasem atunci cu zadarnica și îngrozitoarea mea logică că era ușor „să se poarte altfel"...

— Ceea ce-ți strică, îi spuneam, e că accepți să fii așa cum ești, ca și cum fiecare dintre noi s-ar trezi cu un caracter gata format. Caracterul se poate forma, se poate schimba...

— Atunci, să ți-l schimbi pe al tău.

— Sînt gata să încerc. Dar ajută-mă, încercînd și tu, în ce te privește.

— Nu, ți-am mai spus că eu nu pot. Și apoi, nici n-am poftă să încerc.

Cînd mă gîndesc la acele timpuri îndepărtate, mă întreb dacă nu cumva această atitudine îi era dictată de un instinct profund. Dacă s-ar fi schimbat, așa cum o rugam, aș fi continuat oare s-o iubesc? Aș fi suportat prezența continuă a acestei ușuratice ființe, dacă astfel de scene n-ar fi alungat orice posibilitate de a ne plictisi unul de altul? De altminteri nu-i adevărat că n-a încercat și ea. Odile nu era rea. Cînd vedea pe chipul meu că sînt nenorocit ar fi fost în stare să facă orice

ca să mă vindece, dar orgoliul și slăbiciunea îi învingeau bunătatea, și continua să ducă mai departe aceeași viață.

Mă obișnuisem să recunosc îndată ceea ce numeam „aerele ei de cuceritoare" : o veselie cu un semi-ton mai sus decît veselia ei firească, ochii mai strălucitori, obrazul mai frumos ; pierdea pînă și obișnuita ei moliciune. Cînd îi plăcea un bărbat, eu o știam înaintea ei. Era ceva îngrozitor pentru mine... Mă gîndeam uneori la cuvintele rostite de ea la Florența : „Am fost prea tandră și te-ai fi putut teme, poate, căsătorindu-te cu mine, că voi avea o conduită prea ușuratică..."

Lucrul care mă întristează cel mai mult, cînd meditez la acea epocă nefericită — și asta mi se întîmplă destul de des — e gîndul că Odile, cu toată cochetăria ei, îmi era credincioasă și că aș fi putut să păstrez dragostea ei, dacă aș fi fost puțin mai abil. Dar nu era ușor să știi cum să te porți cu Odile ; tandrețea o plictisea și-i provoca mici reacții bruște și ostile, iar amenințările ar fi împins-o la cele mai violente acțiuni.

Una din trăsăturile cele mai constante ale caracterului ei era pasiunea pentru primejdie. Nimic nu-i plăcea mai mult decît să fie pe un iaht cînd era vînt și furtună, să conducă o mașină de curse pe un drum greu, să sară cu calul obstacolele cele mai înalte. În jurul ei mișuna o bandă întreagă de tineri îndrăzneți. Dar nici unul dintre ei nu părea să fie preferat celorlalți și ori de cîte ori mi-a fost dat să ascult conversația lor, tonul prietenilor Odilei mi se părea un ton camaraderesc, sportiv. Sînt, de altminteri, în posesia (am să explic de ce) multora din scrisorile acestor băieți adresate Odilei ; toate arată că tolera un ton de joacă de-a dragostea, dar că nu cedase nici unuia.

— *„Stranie Odile,* scria unul dintre ei, *atît de nebună și atît de castă în același timp, prea castă pentru gustul*

meu." Și un altul, un tinerel englez, sentimental și religios : „*Deoarece e sigur, scumpă Odile, că niciodată nu te voi putea avea pe lumea asta, sper că pot sta lîngă tine pe lumea cealaltă*". Dar îți spun acum niște lucruri pe care le-am aflat mult mai tîrziu și, în vremea aceea, nu puteam crede în nevinovăția unei asemenea vieți libere.

Ca să fiu absolut drept cu ea, trebuie să mai adaug un amănunt pe care l-am uitat. Îndată ce ne-am căsătorit, ea a încercat să mă introducă în lumea prietenilor ei vechi și noi ; și-ar fi împărțit bucuros toți prietenii cu mine. Pe englezul acela de care ți-am vorbit l-am întîlnit în timpul primei noastre vacanțe de vară, la Biarritz. O distra pe Odile dîndu-i lecții de banjo, instrument nou pe atunci, și cîntîndu-i cîntece negre. Apoi, la plecare, a vrut neapărat să-i dăruiască banjoul, ceea ce pe mine m-a supărat foarte mult. După vreo cincisprezece zile, ea mi-a spus :

— Dickie, am primit o scrisoare de la băiețelul acela, Douglas, o scrisoare în limba engleză, vrei s-o citești și să mă ajuți să-i răspund ?

Nu știu ce demon m-a împins și i-am spus, abia stăpînindu-mi mînia, că speram să nu-i răspundă, că Douglas era un cretin și că mă enerva... Toate astea erau false ; Douglas era un băiat bine crescut și fermecător și, înainte de a mă fi căsătorit, mi-ar fi plăcut mult. Dar căpătasem obiceiul să n-o mai ascult niciodată pe soția mea fără să mă întreb ce se ascunde sub vorbele ei. Ori de cîte ori găseam cîte ceva neclar în ceea ce-mi spunea, construiam îndată o teorie ingenioasă, ca să-mi explic de ce ținea să fie neclară. Încercam o bucurie dureroasă, o suferință voluptoasă, cînd mi se părea, în sfîrșit, că am înțeles că mă mințea. Am o memorie în general destul de slabă ;

cînd era vorba însă de cele povestite de Odile, devenea prodigioasă. Reţineam cel mai neînsemnat cuvînt, îl cîntăream, îl comparam cu altele. Mi se întîmpla s-o întreb: „Cum? Te-ai dus să-ţi probezi taiorul? În cazul acesta e a patra probă. Ai mai fost la croitor marţi, joi şi sîmbătă." Ea se uita la mine zîmbind fără nici o jenă şi-mi răspundea: „Ai o memorie diabolică..." Pe de o parte mă simţeam ruşinat că eram dus de nas, pe de alta mă mîndream că îi dejucam şiretlicurile. De altmintrelea, descoperirile mele erau inutile, nu luam nici o măsură, nu doream să iau nici o măsură şi calmul misterios al Odilei nu putea da loc la nici o scenă. Eram nenorocit, dar, în acelaşi timp, stăpînit de patima curiozităţii.

Ceea ce mă împiedica să intervin cu brutalitate şi să interzic, de exemplu, Odilei să se mai vadă cu unii dintre prietenii ei erau ridicolele greşeli la care mă duceau deducţiile mele disperate. Mi-aduc aminte, de pildă, că timp de mai multe săptămîni s-a plîns de dureri de cap, de oboseală, şi-mi spunea că ar dori să petreacă cîteva zile la ţară. La acea dată eu nu puteam părăsi Parisul; am refuzat vreme îndelungată s-o las să plece. Notează că nu-mi dădeam seama cît de egoist eram, negînd că ar fi bolnavă.

În sfîrşit, mi-a venit ideea că ar fi mai ingenios să consimt, să-i dau încuviinţarea să plece la Chantilly aşa cum dorea ea şi să mă duc s-o surprind în seara zilei următoare. Dacă n-o găseam singură (şi eram încredinţat că n-am s-o găsesc singură), cel puţin aş fi aflat ceva precis şi mai ales aş fi putut să-mi manifest într-un fel indignarea: s-o fac să roşească, s-o părăsesc (căci mi se

părea că asta doream, ceea ce c... 's). Ea a plecat. A doua zi, am închiriat o mașină (prevăzînd o dramă, nu voiam ca șoferul meu să fie martor) și am plecat după-amiază spre Chantilly. Pe la mijlocul drumului, am dat ordin șoferului să întoarcă mașina la Paris ; apoi, după trei kilometri, în prada unei nestăpînite curiozități, i-am poruncit s-o ia din nou spre Chantilly. Ajuns la hotel, am cerut numărul camerei în care se afla Odile. Am fost refuzat. Situația mi s-a părut limpede. Le-am arătat actele, am dovedit că sînt bărbatul ei ; în sfîrșit, un om de serviciu m-a condus în camera Odilei. Am găsit-o singură, înconjurată de cărți ; scrisese nenumărate scrisori. Dar, nu cumva avusese timp să organizeze această punere în scenă ?

— Ce departe te duci cu gîndul... mi-a spus ea cu milă. Ce-ți închipui ? De ce te temi ?... Că ai să mă găsești cu un bărbat ? Ce vrei să fac cu un bărbat ?... Nu poți înțelege că țin să fiu singură ca să fiu singură. Și dacă vrei să fiu cu totul sinceră, țin mai ales să nu te văd pe tine vreo cîteva zile. Mă obosești atîta cu temerile tale, cu suspiciunile tale, că sînt obligată să-mi supraveghez fiece cuvînt, să fiu atentă să nu mă contrazic, ca un acuzat în fața judecătorului de instrucție... Aici, am petrecut o zi delicioasă, am citit, am visat, am dormit, m-am plimbat în pădure. Mîine mă duc la castel să văd miniaturile... Totul e atît de simplu, dacă ai și...

Eu mă gîndeam : „Acum, încurajată de acest succes, e convinsă că data viitoare va putea fără frică de vreo primejdie să-și aducă și amantul".

Ah ! cît m-am căznit să aflu cine era amantul Odilei ! Îl reconstituiam pe baza a tot ce găseam inexplicabil în cele spuse de soția mea. Devenisem de o subtilitate de

necrezut, în analizele pe care le făceam fiecărui cuvînt rostit de Odile. Notam toate ideile puțin mai subtile pe care le exprima pentru a aduce un omagiu necunoscutului. Ciudate relații s-au stabilit între ea și mine ! Îi mărturisesam acum toate gîndurile mele, în ce-o privea, chiar ele mai aspre. Ea mă asculta cu o atenție indulgentă, puțin iritată, dar și măgulită de a fi obiectul unei curiozități și al unui interes atît de mari.

Ea tot nu se simțea bine și se culca foarte devreme. Aproape fiecare seară mi-o petreceam lîngă patul ei. Ciudate seri, dar odihnitoare. Cînd îi vorbeam despre defectele caracterului ei, mă asculta zîmbind, apoi îmi lua mîna și, ținînd-o într-a ei, îmi spunea :

— Sărmanul Dickie, cît te chinuiești din cauza unei fetițe nenorocite, care-i și rea, și proastă, și orgolioasă, și cochetă... Căci sînt tot ce-am înșirat, nu-i așa ?

— Nu ești proastă de loc, îi răspundeam eu, e adevărat că nu ești prea inteligentă... dar ai niște intuiții uimitoare și mult gust.

— Ah ! spunea Odile, am gust... Am și eu ceva, totuși ! Ascultă Dickie, am să-ți citesc niște versuri englezești pe care le-am descoperit și pe care le ador.

Avea un gust spontan foarte fin ; rar se întîmpla să-i placă un lucru mediocru și, chiar în alegerea versurilor pe care mi le citea, am remarcat cu uimire și neliniște înclinația ei spre dragoste, o profundă cunoaștere a pasiunii și cîteodată dorința de moarte. Îmi amintesc mai ales o strofă pe care o repeta adesea :

From too much love of living,
From hope and fear set free,
We thank, with brief thanksgiving,
Whatever Gods may be,
That no life lives for ever,

That dead men rise up never,
That even the weariest river
Winds somewhere safe to sea. [1]

— *The weariest river...*, repeta ea adesea, rîul cel mai obosit, îmi place... Eu sînt, Dickie, rîul cel mai obosit... Și am să ajung încetișor, încetișor la mare.

— Ești nebună, îi spuneam eu, tu ești însăși viața.

— Vai ! așa par, răspundea Odile, făcînd o strîmbătură de o tristețe comică, dar sînt un rîu foarte obosit.

Cînd mă despărțeam de ea, după o asemenea seară, îi spuneam :

— În fond, cu toate defectele tale, Odile, te iubesc mult.

— Și eu, Dickie, răspundea ea.

X

DE MULTĂ VREME TATA MĂ rugă să fac o călătorie de afaceri în Suedia, pentru papetăriile noastre. Noi cumpăram pastă de lemn prin intermediul unor mijlocitori ; era sigur că puteam s-o obținem la un preț mai convenabil tratînd direct, dar tata nu se simțea atît de bine ca să plece el însuși. Nu voiam să mă duc, dacă nu mă însoțea Odile, dar ea nu arăta nici o grabă. Refuzul mi se părea suspect. Îi plăceau, doar, călătoriile. I-am propus să trecem cu trenul prin Germa-

[1] Eliberați de o dragoste prea mare pentru viață,
Eliberați de speranțe și temeri,
Aducem — în puține cuvinte — mulțumiri
Zeilor, oricine ar fi ei,
Că nici o viață nu-i eternă,
Că morții nu se trezesc niciodată,
Că și rîul cel mai obosit
Termină prin a ajunge la mare.

nia și Danemarca — dacă dorea ea — și să luăm vaporul la Havre sau la Boulogne, ceea ce ar fi trebuit s-o încînte.

— Nu, mi-a spus ea, du-te singur! Suedia nu mă atrage, e prea frig acolo.

Ba de loc, Odile, e o țară fermecătoare... Peisaje, făcute parcă pentru tine, singurătate, lacuri mari înconjurate de brazi, castele vechi...

— Crezi? Nu, n-am poftă să părăsesc Parisul acum... Dar, pentru că tata ține să faci călătoria asta, du-te! Are să-ți facă bine să vezi și alte femei în afară de mine. Suedezele sînt adorabile, femei înalte, de un blond palid; exact tipul tău... Înșală-mă...

Pînă la urmă devenise imposibil să mai amîn această călătorie. I-am mărturisit Odilei, cu umilință, că mă înspăimîntam la gîndul că rămîne singură la Paris.

— Ce caraghios ești, mi-a spus ea, n-am să ies din casă, îți promit; am o mulțime de cărți de citit și am să iau masa numai la mama.

Am plecat neliniștit, și primele trei zile au fost îngrozitoare. În timpul nesfîrșitei călătorii de la Paris la Hamburg, mi-o închipuiam pe Odile primind în budoarul ei un bărbat, a cărui față n-o vedeam, și cîntîndu-i la pian tot ce-i plăcea ei. Mi-o imaginam surîzătoare, însuflețită, pe obraz îi strălucea un zîmbet de fericire care odinioară mi-era rezervat numai mie și pe care aș fi vrut să pun mîna, să-l încui și să-l păstrez numai pentru mine. Care din cunoscuții ei o reținea la Paris? O fi fost imbecilul acela de Bernier sau americanul, prietenul fraților ei, Lansdale? La Malmoë, un tren nou, cu un luciu proaspăt, cu niște culori ciudate, m-a smuls, în sfîrșit, din visurile mele sumbre. La Stockholm, am primit o scrisoare de la Odile. Bizare mai erau scrisorile Odilei; scria ca o fetiță. Ziceа: *„Sînt foarte liniștită. Nu fac nimic. Plouă. Citesc. Am recitit* Război și Pace. *Am luat prînzul la*

mămica. A fost mama ta pe aici." Și continua astfel, în scurte propoziții, care nu evocau nimic dar care, nu știu de ce, poate tocmai din cauza vidului lor și a naivei lor simplități, aveau asupra mea un efect calmant.

Zilele următoare nu făcură decît să mărească această impresie de destindere. Ciudat, o iubeam pe Odile mai mult decît la Paris. O vedeam gravă, puțin languroasă, stînd întinsă și citind, iar aproape de ea o vază în care era, fără îndoială, o garoafă frumoasă sau un trandafir. Cum eram foarte lucid, în pofida profundei mele tulburări, mă întrebam : „Dar de ce nu sufăr? Ar trebui să fiu nenorocit. Nu știu nimic despre ea. E singură și-mi scrie ce vrea." Îmi dădeam seama că absența, favorizînd pe de o parte, după cîte știm, cristalizarea dragostei, adoarme pe de alta pentru un timp gelozia, fiindcă mintea, nemaidispunînd de toate acele fapte mărunte, de toate acele observații pe care s-a obișnuit să-și clădească periculoasele, înfricoșătoarele ei eșafodaje, e constrînsă să stea liniștită, în repaus. Afacerile pe care urma să le tratez mă obligau să călătoresc prin satele suedeze ; locuiam în castelele marilor proprietari de păduri ; mi se ofereau lichioruri suedeze, icre negre, somon afumat ; femeile aveau o strălucire rece, cristalină ; mi se întîmpla să treacă zile întregi fără să mă gîndesc la Odile și la ceea ce face ea.

Mi-amintesc mai ales de o seară. Luasem dejunul la țară, în împrejurimile Stockholmului, și, după masă, gazda a propus să facem o plimbare în pare. Eram încotoșmănați din cap pînă în picioare în blănuri. Aerul era rece ca gheața. Niște valeți înalți și blonzi au deschis o poartă de fier forjat și m-am trezit deodată pe malul unui loc înghețat, care arunca luciri ușoare sub soarele nocturn. Doamna care mă însoțea era răpitoare, veselă ; cîntase, cu cîteva minute înainte, niște preludii cu o grație atît de

suavă că-mi dăduseră lacrimile. Am încercat cîteva minute o impresie de fericire extraordinară. „Ce frumoasă e lumea, mă gîndeam, și ce ușor e să fii fericit."

Cînd m-am întors la Paris au reînviat fantomele. Odile mi-a povestit de nesfîrșitele ei zile de singurătate, dar era atîta vid în ceea ce-mi spunea că simțeam în mintea mea niște vaste spații pustii, pe care veneau să le umple ipotezele cele mai chinuitoare.

— Ce-ai făcut în tot acest răstimp ?

— Mai nimic. M-am odihnit, am visat, am citit.

— Ce-ai citit ?

— Ți-am scris : *Război și pace*.

— Dar nu ți-au trecut cincisprezece zile cu citirea unui singur roman !

— Nu, am mai făcut diverse treburi ; mi-am aranjat sertarele, am pus ordine în bibliotecă, am răspuns la unele scrisori mai vechi, am fost la croitoreasă...

— Dar cu cine te-ai văzut ?

— Cu nimeni. Ți-am scris : cu mama ta, cu mama mea, cu frații, cu Misa... Și apoi m-am ocupat foarte mult de muzică.

S-a înviorat puțin și mi-a vorbit de muzica spaniolă, de Albeniz, de Granados, pe care-l descoperise.

Și apoi, Dickie, trebuie să te iau cu mine să asculți *Ucenicul vrăjitor*... E atît de inteligent alcătuită...

— Se referă la povestea din balada lui Goethe ? am întrebat-o eu.

— Da, mi-a răspuns Odile cu vioiciune.

M-am uitat la ea. De unde cunoaște această baladă ? Știam că Odile nu l-a citit niciodată pe Goethe. Cu cine a fost la concert ? Ea a observat expresia de neliniște de pe fața mea.

— Dar scria în program, mi-a spus ea.

XI

ÎN PRIMA ZI DE MARȚI CARE A urmat după întoarcerea mea din Suedia am luat cina la mătușa Cora. Ne invita de două ori pe lună și era singura persoană din familia mea pentru care Odile avea oarecare simpatie. Mătușa Cora, care o considera pe Odile drept o grațioasă podoabă la o masă, și o trata cu bunăvoință, îmi reproșa că, de cînd ne căsătorisem, am devenit taciturn. „Ești mohorît îmi spunea ea, te ocupi prea mult de soția ta ; perechile nu devin cu adevărat suportabile la un dineu decît începînd din perioada indiferenței. Odile e delicioasă, dar tu n-ai să te pui la punct decît peste doi-trei ani ; de astădată, după călătoria în Suedia, sper că ai să fii strălucitor..."

De fapt, succesul la acest dineu nu l-am repurtat eu, ci un bun cunoscut de-al meu : un prieten al lui André Halff, unde-l întîlnisem odinioară și care vorbea despre el cu un ciudat amestec de stimă, de teamă și ironie. Amiralul Garnier, șeful statului-major general al marinei, îl introdusese în casa de pe bulevardul Marceau. Se numea François de Crozant, era locotenent de vas și sosea din Extremul Orient. În seara aceea, el a descris niște peisaje din Japonia, a vorbit de Conrad, de Gauguin, cu o forță poetică atît de vie încît nu m-am putut opri să n-o admir, deși nu-mi era prea simpatic. În timp ce-l ascultam, îmi aminteam puțin cîte puțin de amănuntele pe care André mi le dăduse odată despre el. Călătorise mult în Extremul Orient și avea, lîngă Toulon, o căsuță plină de lucruri aduse din peregrinările sale. Știam că era autorul cîtorva compoziții muzicale și că a scris o operă destul de ciudată, subiectul fiind luat din istoria chineză. Mai știam — dar mai vag — că era cunoscut în mediile sportive, deoarece bătuse mai multe recorduri de viteză la auto și că a fost

unul dintre primii ofițeri de marină care s-a urcat într-un hidroavion.

Un bărbat îndrăgostit este un reactiv de o extremă sensibilitate la sentimentele soției iubite. N-o vedeam pe Odile, care stătea la celălalt capăt al mesei, în aceeași rînd cu mine, dar știam cum arăta la față în clipa aceea și cu ce viu interes asculta povestirile lui François. Mi-amintesc foarte bine de dineul acela. Aveam sentimentul unui tată care își iubește unica sa fiică, mai mult decît orice pe lume și care își dă seama că — în urma unor împrejurări inevitabile și nefericite — a adus-o într-un mediu contaminat de o epidemie îngrozitoare, și ar vrea, cu ardoare și disperare, s-o salveze înainte de a se molipsi. Dacă aș putea evita ca, după dineu, Odile să se găsească în același grup cu François, dacă nimeni nu i-ar povesti amănuntele pe care eu le cunoșteam despre el — amănunte atît de prielnice să-i atragă atenția asupra lui — poate că aș reuși s-o iau cu mine pe la miezul nopții, neatinsă încă de cel mai temut microb.

Întîmplarea a făcut să mă pomenesc cu acest noroc, nu datorită unei manevre abile din partea mea, ci pentru că François a fost răpit, cum s-a terminat masa, de Hélène de Thianges, care l-a poftit în salonul chinezesc, rezervat totdeauna de mătușa Cora perechilor dornice de singurătate. În timpul acesta, eu am avut o ciudată convorbire — și tocmai despre François — cu o femeie drăguță, Yvonne Prévost, al cărei bărbat era și el marinar, căpitan de vas și colaborator al amiralului la minister.

— Vă interesează Crozant? m-a întrebat ea... L-am cunoscut mai de mult la Toulon, unde am copilărit, și unde tatăl era prefect maritim. Mi-amintesc că bărbații îl găseau pe Crozant nenatural, unii spuneau chiar că-i neloial, dar femeile alergau după el... Eu eram prea tînără atunci, dar auzeam ce se povestea.

— Mai spuneți-mi, mă interesează.

— A ! nu mai știu prea bine ; cred că era de o mare cochetărie ; îți făcea impresia că ține pătimaș la o femeie, îi făcea o curte asiduă, o copleșea cu scrisori, cu flori, apoi deodată o părăsea și începea să se ocupe de o alta fără ca cea dintîi să fi putut înțelege cauza acestei schimbări... Era un băiat care-și impunea o disciplină extraordinară. Ca să se mențină în formă, se culca în fiecare seară la ora zece și lumea pretindea că dădea afară chiar și pe cea mai frumoasă femeie cînd sosea ora de culcare... Era dur, crud, în dragoste, lăsa să se înțeleagă că totul îi părea un joc fără importanță, atît pentru el cît și pentru alții. Vă închipuiți cîtă suferință a putut stîrni un asemenea caracter.

— Da, înțeleg foarte bine. Dar de ce-l iubesc femeile ?

— Ei, asta e ! știți... eu, am o prietenă care l-a iubit ; ea mi-a spus : „A fost ceva îngrozitor, dar multă vreme nu m-am putut lecui. Omul acesta era atît de complex, de atrăgător, de exigent ; cînd brutal și rece, cînd tandru și rugîndu-se de mine. A trebuit să treacă multe luni ca să descopăr că nu putea decît să mă nenorocească !“

— Și a scăpat de el, prietena dumitale ?

— Da, de tot ; acum vorbește despre el rîzînd.

— Și credeți că în clipa de față își încearcă farmecele asupra Hélènei de Thianges ?

— Da, cu siguranță ! dar de astă dată are o adversară superioară. De altminteri, o femeie tînără ca ea, și care și-a cîștigat un loc în lumea bună ar putea fi mai prudentă. François distruge femeile prin a căror viață trece ; el nu se poate stăpîni să nu-și trîmbițeze amorurile oricui vrea să-l asculte. La Toulon, cînd făcea vreo nouă cucerire, a doua zi o știa tot orașul.

— Dar e un om odios, François ăsta al dumitale.

— A ! nu, a răspuns ea, are mult farmec... Numai că e așa cum e.

Sîntem aproape totdeauna făuritorii propriei noastre nenorociri. Am fost un înțelept cînd mi-am făgăduit să nu-i vorbesc niciodată Odilei despre François. De ce, la întoarcere, în mașină, mi-a fost imposibil să nu-i redau această convorbire ? Deoarece simțeam o plăcere, la a cărei atracție nu rezistam — așa cred, cel puțin — să stîrnesc interesul Odilei, s-o văd acordînd o vie atenție celor spuse de mine, dar poate și pentru motivul că aveam iluzia atît de nebunească totuși, că această aspră critică adusă lui François o va îndepărta pentru totdeauna pe Odile de el.

— Și spui că e compozitor ? m-a întrebat Odile, după ce-am terminat.

Făcusem o imprudență, evocîndu-l pe demon. Nu mai era în puterea mea să-l alung. A trebuit în seara aceea să-i povestesc tot ce știam despre el și despre neobișnuitul său fel de trai.

— Trebuie să fie interesant să-l cunoști. Nu vrei să-l inviți odată la noi ? m-a întrebat Odile cu o figură nepăsătoare.

— Foarte bucuros, dacă-l mai întîlnim, dar trebuie să se întoarcă la Toulon. Ți-a plăcut ?

— Nu, nu-mi place de loc felul lui de a se uita la femei, ca și cum ar fi transparente.

După cincisprezece zile l-am regăsit la mătușa Cora ; l-am întrebat dacă a părăsit marina.

— Nu, mi-a răspuns el, în felul lui repezit și aproape insolent, fac un stagiu de șase luni la serviciul hidrografic.

De astă dată a avut o lungă convorbire cu Odile ; îi mai văd și acum stînd pe aceeași canapea tapisată, aplecați unul spre celălalt și vorbindu-și cu însuflețire.

În drum spre casă, Odile a fost tăcută.

— Ei, ce spui de marinarul meu? am întrebat-o eu.

— E interesant, mi-a răspuns Odile și n-a mai scos un cuvînt pînă acasă.

XII

CÎTEVA SĂPTĂMÎNI DE-A RÎNDUL. François și Odile, cînd veneau marțea la mătușa Cora, se refugiau imediat ce se termina masa în salonul chinezesc. Am suferit mult, firește, dar mă sileam să nu se observe nimic. Nu mă puteam împiedica să nu vorbesc despre François cu alte femei; speram să le aud zicînd că-i mediocru, ca să-i pot spune apoi Odilei. Dar, dimpotrivă, aproape toate îl admirau. Chiar și raționala Hélène de Thianges, atît de înțeleaptă, și pe care Odile o supranumise Minerva, mi-a spus:

- Da, da, te asigur, e foarte seducător!

- Dar de ce oare? Zadarnic încerc să ascult cu atenție ce vorbește; mi se pare că totdeauna spune același lucru. Vorbește de Indochina, de popoare cuceritoare, de viața „intensă", de Gauguin... Prima oară, mi s-a părut remarcabil. Apoi mi-am dat seama că nu făcea decît să execute un număr de spectacol; dacă l-ai văzut o dată e de ajuns.

- Da, se poate. Ai dreptate, numai în parte. Dar povestește niște lucruri atît de frumoase. Femeile sînt ca niște copii mari, domnule Marcenat. Ele și-au păstrat simțul miraculosului. Și apoi în viața reală ele se mișcă într-un cadru limitat, așa încît sînt oricînd gata să scape din el. Dacă ai ști cît de plicticos e să te ocupi zilnic de casă, de bucătărie, de invitați, de copii... Bărbatul căsătorit sau celibatarul parizian fac și ei parte din această mașină

domestică și mondenă și nu ne aduc nimic nou, nimic proaspăt, pe cînd un marinar cum e Crozant ne apare ca un om străin de toate astea, și devine atrăgător.

— Dar, la urma urmei, nu găsești că atitudinea lui Crozant este de un fals romantism insuportabil? Vorbești de istorisirile lui... Am oroare de aceste aventuri... evident inventate de el.

— Care?

— Ei, dar știi foarte bine: povestea cu englezoaica din Honolulu care s-a aruncat în apă după plecarea lui; aceea a rusoaicei care i-a trimis o fotografie încadrată de cozile ei. Găsesc că sînt de un prost gust...

— Nu cunosc istorisirile astea... Cine ți le-a povestit? Odile?

— Ba nu, toată lumea le știe, de ce vrei dumneata să fie tocmai Odile?... Spune-mi sincer, nu te izbește ceva în mod neplăcut?

— Dacă vrei dumneata, da... Totuși are niște ochi pe care nu-i poți uita. Și apoi, ce spui dumneata nu-i adevărat... Te-ai luat după ce spune lumea, dar vorbește cu el, ai să vezi că-i foarte simplu.

În casa de pe bulevardul Marceau venea adesea și amiralul Garnier. Într-o seară, am manevrat astfel ca să rămîn singur cu el; l-am întrebat ce știe despre Crozant.

— A! un adevărat marinar, mi-a spus el... Unul dintre viitorii noștri mari conducători.

M-am hotărît să lupt împotriva repulsiei pe care mi-o inspira François de Crozant și să-l văd mai des; am încercat să-l judec cu imparțialitate. Mi-a fost foarte greu. Pe vremea cînd l-am cunoscut la Halff, se arătase destul de disprețuitor față de mine, și aceeași impresie penibilă am avut-o și în prima seară cînd ne-am întîlnit din nou. De cîteva zile părea că face un efort ca să-și învingă plictiseala pe care i-o inspira tăcerea mea surdă și ostilă.

Dar mă gîndeam, și poate pe bună dreptate, că interesul pe care mi-l arăta acum se datora Odilei și de aceea nu numai că nu mă apropiam de el, ci dimpotrivă.

L-am invitat odată la o cină acasă la noi. Voiam cu tot dinadinsul să-l găsesc interesant: nu reușeam. Era un om inteligent, dar în fond un timid care lupta împotriva timidității, luînd o atitudine autoritară și categorică, atitudine care mă exaspera. Mi se părea cu mult mai puțin remarcabil decît vechii mei prieteni, André și Bertrand, și nu puteam înțelege de ce Odile, care-i înlăturase pe ei cu atîta dispreț, acorda un interes susținut la tot ce spunea François de Crozant. Odile, de cum îl vedea, parcă era alta; devenea chiar mai drăguță decît era ea de obicei. Într-o zi, François, și cu mine discutam despre dragoste, fiind și ea de față. Spuneam, cred, că singurul lucru care poate face din dragoste un sentiment foarte frumos este fidelitatea, fidelitate cu orice preț și trainică pînă la moarte. Odile i-a aruncat lui François o privire care mi s-a părut ciudată.

— Nu înțeleg de loc, zicea el, bătînd cu ciocanul parcă pe fiecare silabă, ceea ce dădea ideilor sale un caracter abstract și metalic, nu înțeleg de loc ce importanță ar avea fidelitatea. Omul trebuie să trăiască în prezent. Important e să storci din fiecare clipă ceea ce poate conține ca intensitate. Și scopul acesta nu se poate atinge decît prin trei mijloace: puterea, primejdia sau dorința. Dar de ce să dorești menținerea prin fidelitate a ficțiunii unei dorințe care s-a evaporat?

— Fiindcă nu există adevărată intensitate decît în ceea ce este durabil și în ceea ce este dificil. Nu vă amintiți pasajul acela din *Confesiunile* lui Rousseau, în care spune că a atinge rochia unei femei caste îți dă o bucurie mai mare decît aceea de a poseda o femeie ușoară?

— Rousseau a fost un om bolnav, a răspuns François.

— Am oroare de Rousseau, a adăugat Odile.

Simțindu-i uniți împotriva mea, am început, cu o vehemență stîngace, să-l apăr pe Rousseau, care-mi era indiferent, și am înțeles atunci toți trei că de aci înainte nu vom putea avea nici o discuție, care să nu devină, sub o mască transparentă, o chestiune personală și primejdioasă.

De cîteva ori, vorbind cu François despre meseria lui, mi-a stîrnit un interes atît de viu că am uitat, cîteva minute, de sentimentele ostile, ce i le purtam. Cînd, după cină, umblînd prin salon cu mersul său legănat de marinar, începea : „Știți, domnule Marcenat, cum mi-am petrecut seara de ieri ? Am studiat în cartea amiralului Mahon bătăliile lui Nelson", încercam, fără voia mea, aceeași plăcere vie pe care o simțeam cînd venea odinioară André Halff sau Bertrand pe la noi.

— Adevărat ? l-am întrebat. Și studiați pentru plăcerea dumneavoastră personală sau credeți că ar putea să vă fie de folos ? Cîte schimbări or fi suferit metodele navale ! Toate istoriile cu abordajul, vînturile favorabile, poziția care trebuie s-o iei pentru a trage o salvă de tun, toate astea mai au oare vreo valoare ?

Să nu vă închipuiți că nu, răspunse François, calitățile care asigură victoria, pe pămînt, și pe mare, sînt aceleași ca și pe vremea lui Hanibal sau a lui Cezar. Luați Abukirul... Ce-a dus la succesul englezilor ?... Mai întîi tenacitatea lui Nelson, care, după ce-a căutat flota franceză pe toată Mediterana, fără s-o găsească, n-a abandonat urmărirea ei ; apoi iuțeala cu care a luat hotărîrea, cînd l-a descoperit în sfîrșit pe inamic ancorat, și vîntul favorabil. Ei, bine, aceste calități de fond, tenacitatea, îndrăzneala, credeți că încetează să mai aibă vreo valoare pentru că *Dreadnought* a înlocuit *Victory* ?

Ba de loc, și, de altminteri, principiile esențiale ale oricărei strategii nu se schimbă. Poftim, uitați-vă...

Luă de pe masă o bucată de hîrtie : scoase din buzunar un creion :

Iată cele două flote... Săgeata asta indică direcția vîntului... Aici, liniile astea haşurate, locurile unde marea e mai puțin adîncă...

M-am aplecat spre el. Odile se așezase la aceeași masă, cu bărbia sprijinită în mîinile împreunate ; îl admira pe François, și, din cînd în cînd, mă observa, ridicîndu-și genele lungi.

„Dacă i-aș istorisi eu o bătălie, mă întrebam, m-ar asculta oare tot așa cum îl ascultă pe el ?"

Un alt fapt care m-a izbit în cursul acestor cîteva vizite ale lui François de Crozant a fost că Odile era uneori strălucitoare cînd povestea anecdote și enunța idei învățate pe vremuri de la mine, cînd eram logodiți. Ea nu-și mai reamintise niciodată de ele ; credeam că le-a uitat, și iată că biata mea știință reînvia pentru a uimi un alt bărbat prin luciditatea masculină a unei minți de femeie. Mă gîndeam, ascultînd-o, că tot așa s-a întîmplat și cu Denise Aubry și că, aproape totdeauna, cînd ne străduim să formăm spiritul unei femei, o facem pentru un alt bărbat.

Ciudat este că începutul adevăratei lor legături a coincis, probabil, cu o scurtă perioadă de relativă siguranță a mea. François și Odile, care de cîteva săptămîni se compromiteau de-a binelea în ochii mei și a prietenilor mei, deveniseră de o uimitoare prudență, se arătau rar împreună și niciodată cînd se aflau într-un salon, nu erau în același grup. Ea nu vorbea niciodată despre dînsul și dacă, din întîmplare, o altă femeie se interesa de Crozant, răspundea cu o nepăsare atît de perfectă că eu însumi, timp de cîteva săptămîni, m-am lăsat înșelat. Din

nefericire, cum spunea Odile, aveam o intuiție diabolică cînd era vorba despre ea și n-am întîrziat să găsesc argumentele demascatoare ale acestei atitudini. „Fiindcă se văd nestingheriți cînd eu nu sînt de față, seara nu mai au să-și spună mare lucru, așa că acum se evită și se fac că abia își mai vorbesc unul altuia", raționam eu.

Îmi luasem obiceiul de a analiza, cu o înspăimîntătoare luciditate, tot ce spunea Odile și-l găseam pe François îndărătul fiecărei propoziții. Devenise (prin intermediul doctorului Pozzi) un vizitator obișnuit al lui Anatole France; în fiecare duminică dimineața se ducea la vila Saïd. Știam asta. Or, de cîteva săptămîni încoace Odile povestea niște întîmplări interesante și intime în legătură cu France. Într-o seară, pe cînd ieșeam de la un dineu dat de familia Thianges, și unde Odile, atît de tăcută și modestă de obicei, îi uimise pe prietenii noștri comentînd cu vervă ideile politice ale lui France, i-am spus:

Ce strălucită ai fost, scumpa mea! Niciodată nu mi-ai vorbit despre asemenea lucruri. Cum de le-ai aflat?

— Eu? m-a întrebat Odile, mulțumită și neliniștită în același timp. Eu am fost strălucitoare? Nici nu mi-am dat seama.

Nu-i nici o crimă, Odile, nu trebuie să te aperi. Toată lumea te-a găsit foarte inteligentă... De la cine ai aflat toate astea?

— Nici nu mai știu. Acum cîteva zile, la un ceai, cineva care-l cunoaște pe Anatole France...

— Cine anume?

— Ah! am și uitat!... Nu i-am dat nici o importanță.

Sărmana Odile! Cît de stîngace era! Voia să-și păstreze tonul ei obișnuit, să nu spună nimic care s-o trădeze, și totuși noua ei dragoste ieșea la iveală cu fiece cuvînt. Mă gîndeam la cîmpiile inundate, neschimbate în

aparență, cu iarba care pare a se înălța dreaptă și viguroasă, dar unde, la tot pasul, pămîntul îmbibat dovedește existența stratului de apă distrugătoare. Atentă la semnalele directe : să nu pomenească numele lui François de Crozant, ea nu vedea semnalele indirecte a căror lumină, străbătînd prin cuvintele ei, făcea să sară în ochii tuturor numele acesta, întocmai ca niște imense panouri luminoase. Mie, care cunoșteam atît de bine fiecare gest al Odilei, ideile și convingerile ei, mi se părea în același timp ușor, interesant și penibil să observ cît de repede se schimba. Fără a fi pioasă, a fost totdeauna credincioasă, se ducea în fiecare duminică la liturghie. Acum spunea : „Sînt o grecoaică din secolul al IV-lea înainte de Cristos, sînt o păgînă", frază de care eram atît de sigur că-i a lui François, de parcă ar fi fost semnată de el. Odile zicea : „Ce e viața ? Patruzeci de ani petrecuți ca vai de lume pe un strop de noroi. Și ați vrea să pierdem măcar un singur minut de pomană ?" Mă gîndeam : „Asta-i filozofia lui François, de altminteri o filozofie destul de vulgară". Uneori, trebuia să reflectez o clipă ca să prind legătura dintre cutare manifestare de interes ce o surprindeam la ea ca un lucru neobișnuit și obiectul real al gîndurilor sale. De exemplu, ea, care nu citise în viața ei un ziar, zărind acum titlul : *Incendiu în pădurile din Sud* mi-a smuls foaia din mînă.

— Te interesează pădurile incendiate, Odile ?

— Nu, a răspuns ea, tresărind și dîndu-mi înapoi ziarul, voiam numai să știu unde s-a întîmplat.

Mi-am amintit atunci de căsuța lui François așezată în mijlocul unei păduri de pini la Beauvallon.

După cum un copil care se joacă și vrea să ascundă o batistă — o pune ca s-o ferească de ochii celor din jur, în mijlocul camerei, pe covor, sub privirile tuturor — ne face să zîmbim cu afecțiune, tot astfel Odile te emo-

ţiona aproape cu precauţiunile ei naive. Cînd relata un fapt, pe care-l ştia de la unul dintre prietenii săi sau de la vreo rudă, spunea numele celui care o informase. Dacă informatorul era însă François, ea zicea : „Mi s-a... mi s-a spus că... O persoană mi-a spus că...“ I se întîmpla uneori să dea dovadă de o uimitoare cunoaştere a unor noutăţi din domeniul marinei. Ştia că o să avem în curînd un nou crucişător mai rapid, un nou tip de submarin, că flota engleză va veni la Toulon. Oamenii se minunau :

— Dar asta nu scrie în ziar...

Odile, îngrozită, dîndu-şi seama că a vorbit prea mult, bătea în retragere :

— Vai, ştiu eu ?... Poate că nu-i adevărat.

Se dovedea însă totdeauna adevărat.

Tot vocabularul ei consta acum din vocabularul lui François. Repertoriul acestuia — care mă făcuse să-i spun lui Hélène de Thianges că fiecare convorbire a lui constituie un număr de program — devenise repertoriul Odilei. Ea vorbea de „viaţă intensă“, de plăcerea cuceririlor şi chiar de Indochina. Trecînd însă prin mintea ceţoasă a Odilei, solidele teme ale lui François pierdeau din preciziunea conturului lor. Le urmăream foarte bine prin intermediul ei, dar îmi apăreau deformate, după cum un fluviu, trecînd printr-un lac întins, pierde cadrul rigid al ţărmurilor, care devin nişte umbre nesigure, acoperite pe alocuri şi învăluite de uşoara unduire a apei.

XIII

ATÎTEA DOVEZI CONCORDANTE îmi demonstrau, fără urmă de îndoială, că, dacă Odile nu era amanta lui François, cel puţin se întîlnea cu el în taină ; dar nu mă puteam hotărî să-i cer explicaţii. La

ce bun? Să-i arăt Odilei atîtea și atîtea subtile nuanțe, atîtea și atîtea coincidențe verbale pe care le-a înregistrat necruțătoarea mea memorie! Ea ar izbucni în rîs, s-ar uita la mine cu tandrețe și mi-ar spune: „Mă faci să rîd!" Și ce-am să-i răspund? Puteam s-o amenințț? Doream s-o rup cu ea? De altminteri, în ciuda aparențelor, nu cumva mă înșelam? Cînd eram sincer cu mine însumi, eram sigur că nu mă înșelam, dar viața îmi devenea atît de insuportabilă încît mă agățam, pentru cîteva zile, de o ipoteză neverosimilă.

Eram foarte nefericit. Purtarea Odilei, gîndurile sale tainice deveniseră pentru mine o obsesie care nu mă părăsea niciodată. La biroul meu, de pe strada de Valois, aproape că nu mai lucram de loc, îmi petreceam zilele stînd cu capul în mîini, visînd și meditînd; noaptea nu puteam adormi decît pe la orele trei sau patru, după ce, în mod zadarnic, sucoam și răsucoam pe o parte și pe alta problemele, a căror soluție o cunoșteam prea bine.

A venit vara. François și-a terminat stagiul și a plecat la Toulon. Odile părea foarte calmă și de loc tristă, ceea ce mă mai liniști puțin. Nu știam dacă îi scrie; în orice caz nu vedeam niciodată vreo scrisoare și umbra tulburătoare din cuvintele Odilei o simțeam acum mai rar ca înainte.

Nu puteam lua concediu decît abia în august, deoarece tata se ducea în iulie să-și facă o cură la Vichy: cum Odile fusese suferindă toată iarna, am decis să-și petreacă luna iulie la vila Choin din Trouville. Cu cincisprezece zile înainte de plecare, mi-a spus:

— Dacă n-ai nimic împotrivă, aș prefera să mă duc undeva unde-i plaja mai liniștită, și să nu mai stau la mătușa Cora. Mi-e groază de coasta normandă; e prea multă lume, mai ales în casa aceea...

— Cum, Odile ? Tu te temi acum de lume, tu care mi-ai reproșat totdeauna că nu-mi place îndeajuns !

— Asta depinde de starea de spirit în care te afli. În clipa de față, am nevoie de liniște, de singurătate... Crezi că n-aș putea găsi vreun colțișor în Bretania ? Nu cunosc de loc Bretania și se spune că-i atît de frumos acolo...

— E foarte frumos, scumpa mea, da, dar e prea departe. N-am să pot veni să te văd în fiecare duminică, cum aș face dacă ai pleca la Trouville. De altminteri, la Trouville ai să ai toată vila mătușei Cora la dispoziție, ea nu se duce acolo înainte de 1 august... De ce să schimbi ?

Dar era vădit că ea ținea să plece în Bretania și a revenit de atîtea ori la proiectul ei — cu blîndețe de altfel — că pînă la urmă am cedat. Nu înțelegeam, însă, de ce. M-aș fi așteptat să pretindă a fi mai aproape de Toulon : ar fi reușit mai ușor, căci era o vară îngrozitoare în anul acela și toată lumea se plîngea de umiditatea din Normandia. Cu toate că mă apucase tristețea cînd am văzut că pleacă, încercam oarecare satisfacție, constatînd că o lua într-o direcție care îmi asigura liniștea. Am însoțit-o la gară, destul de trist. Ea era de o tandrețe neobișnuită în ziua aceea. Pe peronul gării m-a sărutat.

— Să nu te plictisești, Dickie, să te distrezi... Dacă vrei, plimbă-te cu Misa, are să-i facă plăcere.

— Dar Misa e la Gandumas.

— Nu, vine la Paris, la părinții ei, unde va sta toată săptămîna viitoare.

— Cînd nu ești tu aici, n-am poftă să mă plimb... Stau toată ziua în casă și mă las pradă gîndurilor negre.

— Să nu faci asta, mi-a spus ea, mîngîindu-mă pe obraz cu un gest matern... Nu merit să mi se dea atîta

atenție. Îmi dai prea multă importanță... Iei viața prea în serios, Dickie... Nu-i decît o joacă...

— Nu-i o joacă veselă.

— Da, a răspuns ea, de astă dată cu o nuanță de melancolie în glas... Nu-i o joacă veselă... Viața e mai curînd grea. Te silește să faci ceea ce nu vrei... Cred că-i timpul să mă urc în tren... La revedere, Dickie... O să fie bine, nu ?...

M-a sărutat iar, mi-a trimis de pe scară unul din acele zîmbete luminoase cu care mă cîștiga și a dispărut îndată în compartiment. Îi era groază de despărțirile la fereastră și, în general, de orice duioșie. Mai tîrziu, Misa mi-a spus că era aspră. Nu era adevărat. Dimpotrivă, era capabilă de generozitate și de bunătate, dar era mînată de dorințe prea puternice și tocmai fiindcă se temea că va trebui, din milă, să reziste propriilor ei porniri, refuza să se lase în voia lor. Atunci obrazul ei căpăta acea expresie ermetică, de nepătruns, singura care reușea s-o urîțească.

XIV

A DOUA ZI FIIND MARȚI, AM luat masa de seară la mătușa Cora. Ea primea pînă în luna august, dar în timpul verii venea mai puțină lume. Stăteam alături de amiralul Garnier. El mi-a vorbit de vremea de-afară, de o ploaie vijelioasă care (spre sfîrșitul după-amiezii) inundase Parisul, apoi mi-a spus :

— Ascultă, i-am găsit o slujbă prietenului dumitale François de Crozant... Voia să studieze coastele Bretaniei, i-am găsit un post temporar la Brest.

— La Brest ?

Am văzut paharele și florile învîrtindu-se în jurul meu; credeam că leșin. Dar instinctul social e atît de puternic încît am fi în stare să simulăm indiferența, chiar și atunci cînd sîntem pe moarte.

— A! nu știam... i-am spus amiralului. De mult?

— De cîteva zile.

Și ne-am lansat într-o întreagă discuție despre portul Brest, despre valoarea sa ca bază navală, despre casele vechi, despre Vauban. Gîndurile mele alergau pe două planuri cu totul distincte. La suprafață se formau frazele banale și corecte prin care mențineam în mintea amiralului impresia că eram un ins calm, fericit de această frumoasă seară răcoroasă și de acești ultimi nori care se fugăreau pe cer. La un etaj mai jos, cu glasul mut, voalat, îmi repetam: „Iată, prin urmare, de ce Odile a vrut să plece în Bretania". Mi-o imaginam plimbîndu-se cu el pe străzile din Brest, sprijinindu-se de brațul lui, cu obrazul însuflețit pe care i-l cunoșteam atît de bine, care îmi plăcea atît. Poate că într-o seară va rămîne la el acasă. Plaja Morgat, pe care și-o alesese, nu era prea departe de Brest. Poate, dimpotrivă, François va veni pe malul mării s-o caute. Trebuie să aibă vreo barcă cu motor. Se vor duce împreună spre stînci.

Știam cît de frumoasă devenea natura cînd o priveai prin ochii Odilei cu prilejul unei asemenea plimbări. Ceea ce era surprinzător și m-a izbit în primul rînd pe mine însumi era că în toiul suferinței mele încercam o aprigă satisfacție intelectuală. Întrebările chinuitoare, pe care mi le puneam de cîte ori era vorba de acțiunile Odilei, de astă dată primeau un răspuns de o uimitoare claritate: cînd Odile mi-a declarat că pleacă în Bretania, mi-am spus în gînd: „François e, desigur, și el acolo". Și într-adevăr era. Îmi simțeam inima adînc tulburată, dar eram aproape mulțumit de inteligența mea.

Întors acasă, m-am frămîntat toată noaptea întrebîndu-mă ce trebuia să fac. Să iau trenul spre Bretania? Fără îndoială că aș găsi-o pe Odile, radioasă și liniștită, dar aș face impresia unui nebun și nici nu m-aș putea măcar întoarce liniștit, căci m-aș gîndi că François a fost și a plecat, lucru de altfel verosimil. Ceea ce-mi părea mai îngrozitor era că nimic nu putea vindeca un asemenea sentiment, căci orice faptă putea fi interpretată într-un sens defavorabil. Pentru întîia oară îmi spuneam: „Ar trebui, prin urmare, s-o părăsesc pe Odile? Deoarece firea ei și a mea sînt astfel făcute încît nu voi putea trăi niciodată liniștit — fiindcă ea nu vrea și nu va voi să întreprindă ceva ca să mă menajeze — n-ar fi mai bine să ne ducem viața, despărțiți unul de altul? N-avem copii, divorțul s-ar putea obține ușor." Mi-am amintit atunci limpede de mediocra fericire și de siguranța în care trăiam înainte de a o fi întîlnit. Dacă, în acea vreme, viața mea nu era nici prea strălucitoare, nici prea intensă, era cel puțin o viață simplă și molcomă. Dar tot gîndindu-mă la această situație, eram convins în același timp că nu doream s-o văd realizată și că ideea de a trăi fără Odile era de neconceput.

M-am întors pe partea cealaltă; încercam să adorm, închipuindu-mi că sînt pe o pajiște, că număr oi. Dar orice-ai face, cînd ești stăpînit de o obsesie, e zadarnic. De multe ori mă simțeam furios împotriva mea însumi: „De ce s-o iubesc mai mult ca pe o alta? mă întrebam. E frumoasă? Da, dar mai sînt și alte femei frumoase și mult mai inteligente. Odile are defecte mari. Ea nu spune adevărul; e ceea ce urăsc eu mai mult decît orice pe lume. Și atunci? N-aș putea să mă eliberez de ea, să scutur lanțul acesta?" Și-mi repetam: „N-o iubesc, n-o iubesc, n-o iubesc", deși știam bine că nu e adevărat și

că o iubeam mai mult ca oricînd, fără să pot înțelege de ce.

Alteori, îmi reproșam că am lăsat-o să plece. Dar aș fi putut s-o împiedic? O vedeam tîrîtă parcă de un sentiment fatal și năvalnic. Imagini fugitive de eroine din antichitate îmi treceau atunci prin minte. Simțeam că regreta ce făcea, dar totuși nu se putea abține. În ziua aceea puteam să mă culc pe linia ferată; ar fi trecut peste corpul meu cu o milă neoprită, ca să se ducă la François.

Înspre dimineață, am încercat să mă conving că această coincidență nu dovedea nimic și că Odile poate nici nu știa că François e acolo, atît de aproape de ea. Dar știam că nu-i adevărat. Am adormit în zori și am visat că mă plimbam pe o stradă din Paris, aproape de Palais-Bourbon. Un felinar de modă veche lumina strada și vedeam un bărbat grăbit trecînd prin fața mea. L-am recunoscut pe François din spate, am scos din buzunar un revolver și am tras asupra lui. A căzut jos. M-am simțit ușurat, dar m-a cuprins rușinea. M-am trezit.

După două zile, am primit o scrisoare de la Odile:

„E frumos afară. Stîncile sînt albastre. Am întîlnit la hotel o doamnă bătrînă care te cunoaște; se numește doamna Jouhan; are o casă în apropiere de Gandumas. Intru în apă în fiecare zi. E călduță. Am făcut excursii prin împrejurimi. Îmi place mult Bretania. Am făcut o plimbare pe mare. Sper că nu ești nefericit. Te distrezi? Ai luat cina la mătușa Cora marțea trecută? Ai văzut-o pe Misa?“ Scrisoarea se termina cu un: *„Te iubesc mult, te sărut, scumpul meu“.*

Făcuse literele ceva mai mari decît obișnuia. Se vedea că voia să umple patru pagini ca să nu mă necăjesc și că în același timp îi venea foarte greu să le umple. Era gră-

bită, mă gîndeam eu, o aștepta el ; ea îi spunea : „Trebuie totuși să-i scriu și bărbatului meu". Și, imaginîndu-mi obrazul soției mele în clipa cînd pronunța aceste cuvinte, nu mă puteam împiedica să n-o găsesc frumoasă și să nu doresc altceva decît întoarcerea ei.

XV

ÎN SĂPTĂMÎNA CE-A URMAT după plecarea Odilei, Misa mi-a dat un telefon :

— Știu că ești singur, mi-a spus ea, că Odile te-a părăsit. Și eu sînt singură. Am venit la părinții mei, deoarece simțeam nevoia să mă plimb și să respir puțin aerul Parisului, dar ei sînt plecați și mă aflu singură în tot apartamentul. Vino să mă vezi !

Mă gîndeam că, stînd de vorbă cu Misa, poate voi uita puțin gîndurile îngrozitoare și deșarte care mă copleșeau și mi-am dat întîlnire cu ea chiar în aceeași seară. A venit să-mi deschidă ea însăși, servitorii fiind plecați. Mi s-a părut foarte drăguță ; era într-o rochie de casă de mătase trandafirie copiată după una a Odilei, care-i împrumutase modelul. Am observat că avea o altă coafură, care semăna cu a Odilei. Vremea se schimbase în urma furtunii și seara era foarte răcoroasă. Misa puse cîteva lemne pe foc în cămin ; s-a așezat pe un maldăr de perne în fața focului. M-am așezat lîngă ea și am început să vorbim de familiile noastre, de vara aceea îngrozitoare, de Gandumas, de bărbatul său, de Odile.

— Ai știri de la ea ? m-a întrebat Misa... Mie nu mi-a scris, nu-i frumos din partea ei.

I-am spus că am primit două scrisori.

— S-a întîlnit cu cineva pe acolo ? S-a dus la Brest ?

— Nu, i-am răspuns eu, Brest e destul de departe de locul unde se află ea.

Dar întrebarea ei mi s-a părut ciudată. Misa purta la mînă o brățară de sticlă albastră și verde ; i-am spus că-mi place și i-am luat mîna ca s-o privesc mai de aproape. Ea s-a înclinat spre mine. I-am trecut brațul în jurul taliei ; s-a lăsat. Am simțit că era goală sub rochia trandafirie. M-a privit cu o figură neliniștită, întrebătoare. M-am aplecat spre ea, i-am întîlnit buzele și am simțit, ca în ziua aceea cînd ne-am luptat, dubla și ferma rezistență a sînilor pe pieptul meu. S-a lăsat pe spate și acolo, înaintea focului, pe pernele acelea, mi-a devenit amantă. N-am încercat nici un sentiment de dragoste, dar o doream și îmi spuneam : „Dacă n-o voi avea, am să par un laș".

Ne-am regăsit în fața ultimului butuc în agonie. O țineam de mînă ; ea mă privea cu o expresie fericită și triumfătoare ; mă simțeam trist ; aș fi vrut să mor.

— La ce te gîndești ? m-a întrebat Misa.

— Mă gîndesc la biata Odile...

A devenit ostilă ; două riduri mai aspre îi apărură pe frunte.

— Ascultă-mă, mi-a spus ea, te iubesc și nu vreau să spui lucruri ridicole.

— De ce ridicole ?

A ezitat și s-a uitat îndelung la mine.

— Nu înțelegi, m-a întrebat, sau te faci că nu înțelegi ?

Prevedeam tot ce are să spună, și știam că ar trebui s-o opresc, dar voiam să aflu ce știe.

— E adevărat, i-am răspuns, nu înțeleg.

— Ah ! a spus ea, credeam că știi, dar că o iubești prea mult pe Odile ca s-o părăsești sau chiar ca să-i vorbești... Mă gîndeam adesea că ar trebui să ți se spună

totul... Numai că eu eram prietenă cu Odile ; pentru mine era greu... Dar cu atît mai rău ! Acum te iubesc de o mie de ori mai mult decît o iubesc pe ea...

Și atunci Misa mi-a povestit că Odile este amanta lui François, că asta dura de mai mult de șase luni și că ea însăși fusese rugată de Odile să-i transmită scrisorile pentru ca plicurile cu ștampila poștei din Toulon să nu-mi atragă atenția.

— Înțelegi cît mi-a fost de penibil... cu atît mai mult cu cît te iubeam... Nu ți-ai dat seama că te iubesc de trei ani ?... Bărbații nu pricep nimic. În sfîrșit, acum totul e cum nu se poate mai bine. Ai să vezi că te voi face fericit. O meriți, și am atîta admirație pentru dumneata... Ai un caracter minunat...

M-a copleșit de complimente timp de cîteva minute. Nu simțeam nici o plăcere ; mă gîndeam : „Cît e de fals tot ce-mi spune. Nu sînt bun de loc ! Nu mă pot lipsi de Odile... De ce sînt aici ? De ce o țin pe femeia aceasta de talie ?" Căci stăteam mereu unul lîngă altul într-o poștură de amanți fericiți, iar eu o uram.

— Misa, cum poți trăda încrederea Odilei ? E un lucru josnic ce-ai făcut.

Ea m-a privit uluită.

— Ah ! asta le întrece pe toate... Dumneata îi iei apărarea !

— Da, nu găsesc că-i bine ceea ce faci, chiar dacă o faci pentru mine. Odile este prietena dumitale...

— A fost, n-o mai iubesc.

— De cînd ?

— De cînd te iubesc pe dumneata.

— Dar eu sper că nu mă iubești... Eu o iubesc pe Odile așa cum este (o priveam sfidător pe Misa ; ea tremura) și cînd mă întreb de ce o iubesc pe Odile, mă simt foarte

încurcat să dau un răspuns... Cred că fiindcă nu mă plictisește niciodată, fiindcă e viața mea, fericirea.

Misa mi-a spus cu amărăciune.

— Ești original.

— Poate.

A rămas o clipă visătoare, apoi și-a lăsat capul pe umărul meu și mi-a spus cu o patimă adîncă, care ar fi trebuit să mă impresioneze, dacă aș fi fost eu însumi ceva mai puțin pasionat și mai puțin orb :

— Ei, bine, eu, eu te iubesc și am să te fac fericit, fără voia ta... Am să-ți fiu credincioasă, devotată... Julien e la Gandumas ; mă lasă în pace. Dacă vrei poți veni și acolo să mă vezi, fiindcă în fiecare săptămînă pleacă pentru două zile la Guichardie... Ai să vezi, ai pierdut obișnuința fericirii, eu am să ți-o redau.

— Îți mulțumesc, i-am răspuns eu rece, sînt foarte fericit.

Scena aceasta a continuat o bună parte a nopții. Atitudinea și gesturile noastre erau ale unor îndrăgostiți, dar eu simțeam crescînd în mine o ură sălbatică și de neînțeles împotriva ei. Totuși am fost afectuoși pînă la urmă și ne-am despărțit cu un sărut.

Jurasem să nu mai trec pe la ea și, totuși, în lipsa Odilei mă duceam des la Misa ; avea o îndrăzneală de necrezut și mi se dădea în salonul părinților ei, unde în orice clipă putea intra vreo femeie de serviciu. Rămîneam împreună pînă la ora două sau trei din noapte, mai totdeauna tăcuți.

— La ce te gîndești, mă întreba ea fără încetare încercînd să-mi zîmbească cu drăgălășenie.

Mă gîndeam : „Cît e de falsă față de Odile !“ și răspundeam :

— La dumneata.

Acum, cînd îmi amintesc în liniște de toate lucrurile acestea, îmi dau bine seama că Misa nu era o femeie rea, dar pe vremea aceea o judecam cu asprime.

XVI

ÎN SFÎRȘIT, ÎNTR-O SEARĂ ODILE s-a întors acasă ; m-am dus s-o întîmpin la gară. Mi-am făgăduit să nu-i spun nimic. Știam foarte bine ce-ar fi însemnat o asemenea discuție. I-aș fi făcut reproșuri ; ea ar fi negat. I-aș fi raportat ce mi-a spus Misa ; ea ar fi spus că Misa minte. Eu aș fi rămas convins că Misa a spus adevărul. Ar fi fost o discuție zadarnică. Pe cînd străbăteam peronul gării, în mirosul de cărbune și ulei, strecurîndu-mă printre oameni necunoscuți, îmi spuneam : „Nu sînt fericit alături de Odile, dar știu că n-am să mă pot despărți de ea, așa încît e mai bine să mă bucur de plăcerea de a o revedea și să evit orice enervare". Apoi, cîteva minute mai tîrziu, îmi ziceam : „Ce lașitate ! E de ajuns să fiu opt zile ceva mai energic ca s-o silesc să se schimbe sau să mă obișnuiesc fără ea."

Un impiegat a agățat o pancartă : *Rapidul de Brest*. M-am oprit.

„La urma urmei, mă gîndeam, e prea stupidă situația. Să presupunem că în mai 1909, la Florența, aș fi descins într-un alt hotel. Toată viața mea n-aș fi știut de existența Odilei Malet. Totuși, aș fi trăit, aș fi fost fericit. De ce să n-o iau de la capăt, din clipa asta, ca și cum ea n-ar exista ?"

Atunci am zărit în depărtare ochii aprinși ai unei locomotive și trenul care făcea o curbă, îndreptîndu-se spre noi. Totul mi s-a părut ireal. Nici nu-mi mai puteam imagina obrazul Odilei. Am făcut cîțiva pași înainte.

Pe la portiere, zăream capete încordate. Bărbații săreau din tren înainte de oprire. S-a format o coloană în mers. Hamalii împingeau cărucioare. Deodată am întrezărit în depărtare silueta Odilei și în cîteva clipe ea se și afla lîngă mine alături de un hamal care-i ducea valiza cenușie. Arăta bine, era veselă.

Urcîndu-se în mașină, mi-a spus :

— Dickie, ne oprim să cumpărăm șampanie, icre negre, să aranjăm un mic supeu ca în ziua cînd ne-am întors din călătoria de nuntă.

Ar putea să ți se pară o mare ipocrizie din partea Odilei, dar trebuie s-o cunoști bine ca s-o poți judeca. Zilele pe care le-a petrecut cu François i-au plăcut, desigur, foarte mult ; era gata să guste cu plăcere și clipa de față și s-o facă, pentru mine, cît mai frumoasă cu putință. Văzîndu-mă întunecat la față, fără un surîs pe buze, m-a întrebat cu disperare :

— Dar ce s-a mai întîmplat, Dickie ?

Hotărîrea de a nu vorbi cu Odile de anumite lucruri n-o puteam respecta niciodată ; orice gînd voiam să i-l ascund, cînd mă aflam în fața ei, ieșea ca din pușcă.

— Mi s-a spus că François e la Brest, asta s-a întîmplat.

— Cine ți-a spus ?

— Amiralul Garnier.

— Că François e la Brest ? Ei și ? Ce te supără ?

— Mă supără, că e foarte aproape de Morgat și că-i era foarte ușor să vină la tine.

— Foarte ușor, atît de ușor, dacă vrei să știi totul, că a venit într-adevăr să mă vadă. Și nu-ți place ?

— Despre asta nu mi-ai scris.

— Ești sigur ? Credeam totuși că... în orice caz, dacă nu ți-am scris, e că nu are nici o importanță, așa gîndeam, și chiar că n-are nici o importanță.

— Eu nu sînt de părerea asta. Mi s-a mai spus că ai fost în corespondență secretă cu el.

De astă dată vestea a izbit-o atît de tare pe Odile, că păru ca înnebunită ; pentru întîia oară vedeam o asemenea expresie pe fața ei.

— Cine ți-a spus ?

— Misa.

— Misa ! Mizerabila ! A mințit. Ți-a arătat vreo scrisoare ?

— Nu, dar de ce-ți închipui că ar fi inventat așa ceva ?

— Nu știu... Din gelozie.

— E o poveste de adormit copiii, Odile.

Am sosit acasă. Față de servitori, Odile și-a regăsit zîmbetul ei senin și fermecător. S-a dus în camera ei, și-a scos pălăria, s-a uitat în oglindă ca să-și aranjeze părul și, văzîndu-mă în spate, privind țintă imaginea ei din oglindă, mi-a surîs și mie.

— Ce om e Dickie ăsta al meu ! Nu pot să-l las opt zile singur, ca să nu-l găsesc copleșit de gînduri negre... Ești un ingrat, domnule, m-am gîndit la tine tot timpul și am să ți-o dovedesc. Dă-mi valiza.

A deschis-o, a scos un pachețel și mi l-a întins. Erau două cărți, *Rêveries d'un promeneur solitaire* și *La Chartreuse*, două ediții vechi.

— Odile, dar... îți mulțumesc... e extraordinar... Cum de le-ai găsit ?

— Am cotrobăit prin toate librăriile de pe străzile din Brest, domnule. Am vrut să-ți aduc ceva.

— Ai fost, prin urmare, la Brest ?

— Firește, e foarte aproape, există și o cursă de vapoare ; de zece ani am tot dorit să mă văd la Brest... Ei, nu mă săruți pentru micul meu cadou ? Și eu care speram

să am un succes... Am obosit căutînd, știi... Sînt ediții foarte rare, Dickie, toate micile mele economii s-au dus.

Atunci am sărutat-o. Încercam în fața ei sentimente atît de complexe că nici eu însumi nu prea o înțelegeam. O detestam și o adoram totodată. O credeam și inocentă și vinovată. Scena violentă pe care o pregăteam s-a transformat într-o discuție amicală și intimă. Toată seara am vorbit de trădarea Misei ca și cum revelațiile pe care mi le făcuse (și care fără îndoială erau adevărate) nu mă priveau pe mine și pe Odile, ci o altă pereche, cu care eram prieteni și a cărei fericire o apăram noi.

— Sper că n-ai s-o mai vezi, mi-a spus Odile.

I-am promis.

Niciodată n-am putut afla ce s-a întîmplat a doua zi între Odile și Misa. S-or fi certat la telefon, poate? S-o fi dus Odile la Misa? Știam că Odile vorbea fără ocolișuri și brutal. Asta făcea parte din curajul ei, aproape insolent; pe mine — care moștenisem un caracter atît de rezervat și tăcut — mă fermeca și mă uluia în același timp. Pe Misa n-am mai văzut-o niciodată; și nici n-am mai auzit vorbindu-se de ea; am păstrat despre ea și scurta noastră legătură o amintire aidoma aceleia cu care rămîi în urma unui vis.

XVII

BANUIELILE CUIBĂRITE ÎN SUfletul cuiva, așezate în șir, ca minele, una după alta, nimicesc iubirea prin explozii succesive. În seara cînd s-a întors Odile, drăgălășenia și tactul ei, ca și plăcerea de a o revedea, au mai amînat catastrofa. Dar începînd din acea clipă, am știut, și unul, și celălalt, că trăim într-o zonă minată și că într-o zi sau alta vom sări în aer. Nu

mai puteam vorbi cu Odile — chiar cînd simțeam că o iubeam foarte mult — decît pe un ton de amărăciune, oricît de ușoară era nuanța. Printre cuvintele mele cele mai banale se strecurau ca niște nori îndepărtați, reproșuri neexprimate. După filozofia mea optimistă și veselă din timpul primelor luni ale căsătoriei noastre a urmat un pesimism melancolic. Natura, pe care o iubisem atît de mult de cînd mi-o revelase Odile nu mai avea pentru mine decît tonuri minore și triste. Chiar și frumusețea Odilei mi se părea mai puțin perfectă și mi se întîmpla să descopăr acum în trăsăturile ei semnele falsității. Dar era ceva trecător; cinci minute mai tîrziu, îi vedeam iar fruntea netedă, ochii candizi, și o iubeam din nou.

Pe la începutul lunii august, am plecat la Gandumas. Singurătatea, depărtarea, absența totală a scrisorilor, a telefoanelor, m-au liniștit și am avut cîteva săptămîni de răgaz. Copacii, pajiștile însorite, costișele acoperite cu brazi de un verde închis au avut o mare înrîurire asupra Odilei. Natura îi procura plăceri aproape senzuale și ea le raporta inconștient asupra aceluia care o însoțea, chiar cînd însoțitorul ei eram eu. Singurătatea în doi, cînd nu-i prelungită pînă la sațietate și pînă la plictiseală, permite o ușoară creștere a sentimentelor și a încrederii care îi apropie mult pe cei care o gustă împreună. „În fond, își spunea Odile, e drăguț...“ și mă simțeam foarte apropiat de ea.

Îmi amintesc mai ales de o seară. Eram singuri pe terasa de unde, în perspectiva larg deschisă, puteai descoperi nenumărate coline și păduri. Parcă am și acum în fața ochilor bărăganul cu mărăcini de pe coasta opusă. Soarele apunea; atmosfera era foarte calmă, foarte plăcută. Ce mărunte păreau întîmplările din viața oamenilor. I-am spus Odilei mii de lucruri duioase și umile,

dar care erau încă de pe atunci (e ciudat !) cuvintele unui om resemnat c-o pierde :

— Ce viață frumoasă am fi putut avea, Odile... Te-am iubit atît de mult... Îți amintești de Florența, de vremea cînd nu puteam sta o clipă fără să mă uit la tine ?... Și acuma încă sînt aproape la fel, scumpa mea...

— Îmi face plăcere cînd îmi spui asta... Și eu te-am iubit cu duioșie. Dumnezeule ! ce încredere am avut în tine !... Îi spuneam mamei : „Am găsit omul de care mă voi simți legată totdeauna". Apoi m-ai decepționat...

— În ce mă privește... De ce nu mi-ai spus tot ?

— Știi foarte bine, Dickie... Fiindcă era imposibil. Fiindcă m-ai cocoțat prea sus. Vezi, Dickie, greșeala ta cea mai mare este că ai prea mari pretenții de la femei. Prea multe aștepți de la ele. Ele nu sînt în stare... În același timp, însă, sînt mulțumită cînd mă gîndesc că ai să mă regreți cînd nu voi mai fi aici.

A pronunțat cuvintele pe un ton de o dureroasă profeție, care mi-a făcut o impresie profundă.

— Dar ai să fii totdeauna aici !

— Știi bine că nu, mi-a răspuns ea.

În clipa aceea au sosit părinții mei.

În timpul șederii noastre acolo, adeseori o conduceam pe Odile pînă la „observatorul" meu, unde stăteam și ne uitam îndelung la firul de apă din fundul ponorului împădurit. Îndrăgise locul acela ; acolo îmi vorbea de anii tinereții ei, de Florența, de visurile pe care ni le făcuserăm amîndoi plutind pe Tamisa ; o cuprindeam cu brațul și ea nu protesta. Părea fericită. „De ce să nu admitem, mă gîndeam eu, că am putea lua mereu viața de la început, și că pentru fiecare viață nouă, trecutul nu-i decît un vis ? Sînt eu oare, în clipa de față, același om care a îm-

brățișat-o odinioară, în același loc, pe Denise Aubry? Poate că Odile, de cînd e aici, l-a uitat cu totul pe François?" Dar, în timp ce încercam să-mi refac cu orice preț fericirea, eram convins că-i ireală și că acrul senin și visător pe care și-l lua Odile, sprijinindu-se în coate, venea fără îndoială de acolo că se gîndea cît de mult o iubește François!

Mai era la Gandumas o persoană care a înțeles cu o rară luciditate ce se petrecea atunci în căsnicia mea: mama. Ți-am spus că ea n-a iubit-o niciodată prea mult pe Odile, dar era o femeie bună, mă vedea cît sînt de îndrăgostit și nu mi-a arătat niciodată adevăratele ei sentimente față de soția mea. În ajunul plecării noastre, am întîlnit-o dimineața în grădina de legume și m-a întrebat dacă nu voiam să mă plimb puțin cu ea. M-am uitat la ceas; Odile mai avea încă mult pînă să fie gata; i-am răspuns:

— Da, mi-ar face plăcere să coborîm pînă în vale; n-am mai fost acolo, împreună cu dumneata, de pe vremea cînd aveam doisprezece sau treisprezece ani.

Amintirea asta a emoționat-o și a făcut-o să-și deschidă inima. Mi-a vorbit mai întîi de sănătatea tatei; avea arterioscleroză, și medicul era îngrijorat. Apoi, privind la pietricelele din drum, m-a întrebat:

— Ce-a fost între tine și Misa?

— De ce mă întrebi?

— Pentru că de cînd ești aici nu v-ați văzut măcar o singură dată... Săptămîna trecută, i-am invitat la dejun și ea a refuzat, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată... Văd că e ceva între voi.

— Da, e ceva între noi, mamă, dar nu-ți pot povesti... Misa s-a purtat urît cu Odile.

Mama a mai făcut cîțiva pași în tăcere, apoi m-a întrebat cu jumătate de glas și parcă cu regret :

— Ești sigur că nu Odile este aceea care s-a purtat urît cu Misa ? Ascultă : nu vreau să mă amestec între tine și soția ta, dar trebuie să-ți spun, măcar o dată, că toată lumea o vorbește de rău, chiar și tatăl tău. Ești prea slab față de ea. Știi cît de nesuferite îmi sînt bîrfelile ; vreau să cred că tot ce se povestește e fals, dar dacă e fals, ar trebui să obții de la ea făgăduiala că va duce o asemenea viață încît nimeni să nu mai poată cîrti.

În timp ce-o ascultam, loveam cu bastonul în ierburi, făcînd să zboare vîrfurile lor ușoare. Știam că avea dreptate, că s-a stăpînit multă vreme ; mă mai gîndeam că a vorbit, desigur, cu Misa și ea i-a povestit totul. Mama se apropiase de Misa de cînd stătea la Gandumas și o stima foarte mult. Da, fără îndoială, cunoștea adevărul. Dar ascultînd atacul acesta împotriva Odilei, atac drept și măsurat, reacția mea a fost aceea a Cavalerului și mi-am apărat soția cu înverșunare. Manifestam o încredere pe care n-o aveam, îi atribuiam Odilei virtuți pe care nu i le recunoșteam cînd vorbeam cu ea.

Dragostea creează o solidaritate ciudată, și în dimineața aceea mi se părea că datoria mea era să fac front comun cu Odile împotriva adevărului. Cred că mai încercam și dorința de a mă convinge pe mine însumi că ea mă iubea încă. I-am înșirat mamei tot ce putea să demonstreze că Odile mă iubea, i-am vorbit de cele două cărți căutate cu atîta trudă la Brest, de drăgălășenia scrisorilor sale, de atitudinea ei de cînd eram la Gandumas. Am vorbit cu atîta înfocare, încît cred că am zdruncinat convingerea mamei, dar, vai ! nu pe a mea, care era prea fermă.

Nu i-am spus nimic Odilei de această convorbire.

XVIII

DUPĂ ÎNTOARCEREA NOASTRĂ LA Paris, umbra lui François, neprecisă, dar mereu prezentă, ne dădea iar tîrcoale. Nu știam cum mai menține legătura cu Odile după cearta cu Misa. Nu știu nici acum, dar am observat că Odile își luase obiceiul, de cîte ori suna telefonul, să sară ea, ca și cum s-ar fi temut să nu intercepteze o convorbire care ar fi trebuit să rămînă secretă pentru mine. Citea acum numai cărți despre mări și, de cîte ori se uita la cea mai banală stampă cu valuri sau vapoare, se pierdea într-o dulce visare. Într-o seară a venit o telegramă pe adresa ei. A deschis-o, a zis : „Nu-i nimic", și a rupt-o în bucățele mici.

— Cum nimic, Odile ? Ce s-a întîmplat ?

— E vorba de o rochie care nu-i gata încă, mi-a răspuns.

Știam, de la amiralul Garnier, pe care l-am întrebat, că François era la Brest. Ar fi trebuit să fiu liniștit, dar nu eram și aveam motive să nu fiu.

Uneori și acum, sub influența unui concert emoționant, a unei zile frumoase de toamnă, mai regăseam cîteva scurte clipe de tandrețe.

— Și dacă mi-ai spune adevărul, scumpa mea, tot adevărul cu privire la ce-a fost... Aș încerca să uit și am porni din nou, cu încredere, spre o viață nouă, pe care nimic să n-o mai tulbure.

Ea dădea din cap, fără răutate, fără gînd de răzbunare, dar cu disperare. Nici nu-și mai nega trecutul, nu că mi-ar fi destăinuit ceva, dar prin tăcerea ei, mărturisea totul.

— Nu, Dickie, nu pot, știu că-i de prisos. Lucrurile sînt atît de confuze, atît de încîlcite... N-aș mai avea puterea să le limpezesc. Și apoi, nici n-aș putea să-ți

explic de ce am făcut și de ce am spus una sau alta... Nu mai știu... Nu, nu, nu mai e nimic de făcut... Renunță...

Mai întotdeauna, de altminteri, aceste discuții liniștite se terminau cu interogatorii aprige. Mă uimea vreun cuvînt de-al ei, și o porneam pe o anumită pistă, n-o mai ascultam ; îmi venea pe buze o întrebare chinuitoare, mă stăpîneam o clipă, apoi, simțind că mă sufoc, lăsam să-mi scape. Odile, de cîte ori putea, încerca să ia în glumă scena ce i-o făceam, apoi, văzîndu-mă serios, sfîrșea prin a se mînia.

— Ah ! nu ! nu ! nu ! spunea ea... O seară împreună cu tine devine o seară de tortură. Mai bine plec. Dacă mai rămîn aici, înnebunesc...

Atuncea groaza de a o pierde mă liniștea. Îi ceream scuze, care erau numai pe jumătate sincere, și vedeam că fiecare din aceste certuri deznoda puțin cîte puțin legătura dintre noi, și așa destul de slabă. Chiar ce-o mai fi reținut-o atît de mult lîngă mine, de vreme ce n-aveam copii ?! Cred că multă milă, și chiar puțină dragoste, căci uneori sentimentele se suprapun, fără să se anuleze unele pe altele ; mai ales la femei, există cîteodată o dorință ciudată de a păstra totul, așa cum e...

De altfel credința religioasă a Odilei, exprimată rar, foarte slăbită de influența lui François, dar vie încă, îi inspira groază de divorț. Poate că era legată, dacă nu de mine, cel puțin de viața noastră comună, prin atașamentul ei copilăresc față de obiecte ? Iubea casa pe care o mobilase ea însăși cu atîta gust. În budoarul ei, pe o măsuță, se aflau cărțile favorite, și vaza aceea de Veneția, totdeauna cu o floare în ea, o singură floare, dar foarte frumoasă. Cînd se refugia în singurătatea asta, se simțea la adăpost de mine și chiar de ea. Cu greu se putea desprinde din acest decor. Ca să mă părăsească și să trăiască cu François, însemna să locuiască la Toulon sau

Brest, cea mai mare parte a anului ; însemna să renunțe la o foarte bună parte dintre prietenii ei. Nici François, nici eu, nu-i puteam umple viața. Abia acum îmi dau seama de ce avea ea nevoie : de o continuă mișcare în jurul ei, de acel ciudat spectacol pe care-l dădeau bărbații, venind fiecare să-și dezvăluie sufletul, atît de feluri unul de celălalt.

Dar lucrul acesta nici ea însăși nu-l înțelegea. Simțea că suferă cînd e departe de François, credea că o să-și găsească fericirea cînd o să-și unească viața cu a lui. François avea în ochii ei prestigiul unui om pe care abia l-ai văzut și, necunoscîndu-l încă în întregime, ți se pare plin de posibilități nedezvăluite. Am fost și eu pentru Odile personajul acesta mitic și seducător, pe vremea cînd eram la Florența și în timpul călătoriei noastre în Anglia. N-am putut ajunge pînă la înălțimea acelei ființe fictive căreia îi dăduse chipul meu. Eram condamnat. Acum venea rîndul lui François. Va trece și el prin această probă a cunoașterii ? Va rezista oare ?

Cred că, dacă el ar fi stat la Paris, aventura cu Odile s-ar fi desfășurat ca aproape toate bolile de genul acesta și s-ar fi terminat fără alt accident decît acela că Odile ar fi descoperit cît de mult s-a înșelat în privința aprecierii calităților lui François. Dar François era departe și nu se putea lipsi de el. Ce sentimente încerca el ? Nu știu. Era imposibil să nu fi fost măgulit de cucerirea unei femei atît de frumoase. Dar dacă era într-adevăr așa cum mi-a fost descris, ideea căsătoriei trebuia să-i displacă.

Iată ce-am putut afla. În apropierea Crăciunului a trecut prin Paris, părăsind de astă dată Brestul pentru a se înapoia la Toulon. A stat două zile, în timpul cărora Odile a fost de o imprudență nemaipomenită. Fusese prevenită la telefon, dimineața, înainte de plecarea

nica la birou, că va sosi. Mi-am dat seama imediat că-i vorba de el, văzînd expresia uluitoare de pe fața Odilei cînd răspundea la telefon. Niciodată nu i-am cunoscut această înfățișare supusă, tandră, aproape rugătoare. Ea nu știa, desigur, că așa cum stătea cu receptorul negru în mînă, și atît de departe de amantul ei, se putea trăda în ochii mei, cu surîsul cuceritor și pur de pe figura ei.

— Da, spunea ea, sînt bucuroasă că te aud... Da... Dar, dacă... Da, da, dar... (M-a privit încurcată și a zis :) Ascultă, cheamă-mă peste o jumătate de oră.

Am întrebat-o cu cine a vorbit și ea a pus receptorul în furcă, fără să răspundă, indiferentă, ca și cum n-ar fi auzit. Am aranjat în așa fel lucrurile ca la ora dejunului să fiu acasă. Cînd am sosit, camerista mi-a dat o foaie de hîrtie pe care Odile scrisese : *„Dacă vii acasă, să nu fii îngrijorat, sînt silită să iau masa în oraș. Ne vedem diseară, scumpul meu.“*

— Doamna a plecat de mult ? am întrebat.

— Da, a răspuns camerista, de la ora zece.

— Cu mașina ?

— Da, domnule.

Am luat dejunul singur. După aceea m-am simțit atît de rău încît m-am hotărît să nu mă întorc la biroul de pe strada de Valois. Voiam s-o văd pe Odile îndată ce vine și, de astă dată, eram decis să-i cer să aleagă între noi doi. M-am chinuit toată după amiaza. Pe la ora șapte a sunat telefonul.

— Alo, am auzit glasul Odilei, tu ești, Juliette ?

— Nu, i-am răspuns, eu sînt, Philippe.

— Ia uite, te-ai și întors ? Ascultă, voiam să te întreb : te superi dacă iau masa în oraș ?

— Cum așa ?! i-am răspuns, dar unde ? De ce ? Ai luat și masa de prînz în oraș...

— Da, dar ascultă... Sînt la Compiègne. Îți vorbesc de la Compiègne în clipa de față și oricum va fi prea tîrziu să mai ajung la masa de seară...

— Ce faci la Compiègne ? E noapte...

— M-am dus să mă plimb prin pădure ; e un deliciu, pe frigul ăsta uscat. Nu m-am gîndit că ai să vii acasă la cină...

— Odile, nu vreau să discut la telefon, dar toate astea sînt absurde. Vino acasă.

A venit acasă la ora zece și, la reproșurile mele, mi-a răspuns :

— Ei, bine, mîine o să fac la fel, nu mă pot închide la Paris, pe o vreme ca asta.

Pe figura ei se putea citi aceeași hotărîre necruțătoare care mă izbise în clipa cînd luase trenul spre Brest și care m-a făcut să mă gîndesc că, dacă m-aș fi culcat atunci pe linia ferată, ca tot ar fi plecat.

A doua zi, ea însăși, cu mare tristețe în glas, mi-a cerut să consimt la divorț și s-o las să stea la părinți pînă cînd se va putea căsători cu François.

Eram în budoarul Odilei, înainte de cină. M-am opus cu jumătate de glas ; de multă vreme știam că așa se va întîmpla ; purtarea ei în timpul trecerii lui François prin Paris mă făcuse chiar să mă gîndesc că ar fi mai bine s-o rup cu ea. Totuși primul gînd care mi-a trecut prin minte a fost meschin : anume că niciodată un Marcenat n-a divorțat și că am să mă simt foarte umilit, a doua zi, povestind drama aceasta familiei. Apoi m-am rușinat atît de mult că am avut asemenea gînduri încît mi-am fixat ca un punct de onoare să nu mă mai preocupe decît interesul Odilei. Discuția noastră a ajuns imediat la o mare înălțime morală, și, așa cum se întîmpla totdeauna între noi cînd eram sinceri, a devenit afectuoasă. Am fost chemați la masă. Am coborît. Așezați unul în fața

celuilalt, n-am mai scos un cuvînt din cauza servitorului. Priveam farfuriile, paharele, toate acele obiecte alese după gustul Odilei ; apoi m-am uitat la ea însăși, și mă gîndeam că era poate ultima oară că-i puteam privi obrazul acesta care mi-a prilejuit atîta fericire. Și ea mă privea, uitîndu-se în ochii mei, palidă și gînditoare. Poate voia și ea, ca și mine, să-și fixeze pentru multă vreme, în memorie, trăsăturile pe care, desigur, nu le va mai revedea. Feciorul, nepăsător, umbla în tăcere și cu îndemînare între masă și măsuța de serviciu. Gîndul că el nu știa nimic a creat între mine și Odile o mută complicitate. După cină am însoțit-o în budoarul ei și am vorbit îndelung și cu gravitate despre ce vom face în viitor. Mi-a dat cîteva sfaturi. Mi-a spus :

— Trebuie să te recăsătorești. Vei fi un bărbat perfect pentru o altă femeie, sînt sigură... Eu nu eram făcută pentru tine... Numai să nu te căsătorești cu Misa, m-ar îndurera, e o femeie rea. Stai, vara ta Renée s-ar potrivi foarte bine cu tine.

— E o nebunie ce-mi spui, scumpa mea, n-am să mă recăsătoresc niciodată.

— Ba da, ba da... Trebuie... Și atunci cînd te vei gîndi la mine, să te gîndești fără prea mare ură. Te-am iubit mult, Dickie, și știu foarte bine cît de mult prețuiești. Te asigur că dacă nu ți-am făcut niciodată prea multe complimente, e fiindcă sînt timidă, și apoi nu-mi place să fac complimente... Dar te-am văzut făcînd adesea unele lucruri pe care nici un alt bărbat nu le-ar fi făcut în locul tău. Și mă gîndeam : „Strașnic om e Dickie ăsta al meu..." Am să-ți spun ceva care are să-ți facă poate plăcere : în multe privințe țin mai mult la tine decît la François, numai că...

— Numai că... ? am întrebat-o eu.

— Numai că... nu pot fără el. După cîteva ore petrecute împreună cu el, am iluzia că sînt puternică, mi se pare că trăiesc mai intens, mai viu. S-ar putea să nu fie adevărat ; aș fi fost poate mai fericită cu tine. Dar, vezi, lucrurile au luat alt curs. Nu-i vina ta, Philippe, nu-i vina nimănui.

Cînd ne-am despărțit, noaptea tîrziu, ea mi-a întins spontan buzele.

— Vai ! mi-a spus, sîntem tare nefericiți !

După cîteva zile, am primit de la ea o scrisoare, o scrisoare împăciuitoare și tristă, în care îmi spunea că m-a iubit o vreme îndelungată și că n-a avut nici un amant înaintea lui François.

Iată, aceasta e povestea căsniciei mele. Nu-mi dau seama dacă am reușit, istorisind-o, s-o feresc pe Odile de orice învinuire - așa cum aș fi dorit. Aș fi vrut să te fac să-i simți farmecul, misterioasa melancolie, copilăriile ei atît de firești. După ce-a plecat, a fost judecată, așa cum era de așteptat, cu asprime, de prieteni, de rude. Eu, care am cunoscut-o bine, atît cît puteai cunoaște această fetiță tăcută, mă gîndesc că niciodată o femeie n-a fost mai puțin vinovată.

XIX

DUPĂ PLECAREA ODILEI, AM DUS o viață foarte nefericită. Casa-mi părea atît de mohorîtă că era un chin să stau acasă. Cîteodată, seara, intram în camera Odilei ; mă așezam într-un fotoliu aproape de patul ei așa cum făceam cînd era acolo și mă gîndeam la viața noastră. Eram tulburat de vagi remușcări ; totuși

n-aveam de ce anume să mă învinuiesc. Mă căsătoriseam cu Odile — pe care o iubeam, atunci cînd familia mea ar fi dorit o căsătorie mai strălucită ; i-am fost credincios pînă în seara aceea cînd am fost la Misa, și scurta mea trădare fusese pricinuită de trădarea ei. Fără îndoială că am fost gelos, dar ea n-a făcut nimic să liniștească un bărbat care o iubea și pe care-l vedea neliniștit. Toate astea erau adevărate, știam, dar mă simțeam răspunzător. Începeam să întrezăresc — lucru foarte nou pentru mine — care trebuie să fie adevăratele raporturi între un bărbat și o femeie. Femeile sînt schimbătoare, totdeauna sînt în căutarea unei ținte precise către care să-și îndrepte gîndurile și dorințele lor rătăcitoare ; poate că această nevoie îi creează bărbatului datoria de a fi busola lor, de a fi punctul fix. O mare dragoste nu reușește să lege de tine ființa iubită, dacă nu știi, în același timp, să-i umpli viața cu o bogăție de sentimente mereu reînnoite. Ce putea găsi Odile la mine ? Veneam acasă în fiecare seară de la birou unde vedeam aceiași oameni, și unde rezolvam aceleași probleme ; mă așezam într-un fotoliu, mă uitam la nevastă-mea și eram fericit că-i frumoasă. Cum putea să știe ea ce-i fericirea în această contemplație mută a mea ? Femeile se atașează în mod firesc de acei bărbați a căror viață înseamnă o veșnică mișcare, care le antrenează în această mișcare, care pretind multe de la ele... Mă uitam la patul Odilei ; ce n-aș fi dat acum să-i văd iar trupul, capul ei blond ! Și ce puțin i-am dat pe vremea cînd era atît de ușor s-o păstrez ! În loc să încerc a-i înțelege gusturile, le-am condamnat ; voiam să i le impun pe ale mele. Liniștea aproape îngrozitoare care mă învăluia acum în această casă pustie era pedeapsa pentru purtarea mea față de ea, purtare lipsită de răutate, dar și de noblețe sufletească.

Ar fi trebuit să plec, să părăsesc Parisul, dar nu mă puteam hotărî ; găseam o dureroasă fericire să mă agăț de cele mai mărunte obiecte care îmi reaminteau de Odile. Cel puțin în casa asta, dimineața, cînd eram încă pe jumătate adormit, mi se părea că aud un glas limpede și blînd, care, prin ușa deschisă, îmi striga : „Bună dimineața, Dickie !“ Luna ianuarie din anul acela era o lună de primăvară. Copacii goi se profilau pe cerul de un albastru desăvîrșit. Dacă Odile ar fi fost acolo, și-ar fi îmbrăcat, cum zicea ea, „un taioraș“, și-ar fi pus în jurul gîtului vulpea cenușie și ar fi ieșit dimineața la plimbare. „Singură ?“, aș fi întrebat-o, scara : „Ah !, mi-ar fi răspuns, nici nu mai știu...“ Aș fi încercat în fața acestui mister absurd o neliniște pe care o regretam.

Îmi petreceam nopțile încercînd să-mi dau seama de cînd a început dezastrul. Cînd ne-am întors din Anglia eram cît se poate de fericiți. Poate că ar fi fost de-ajuns, la prima noastră discuție, o frază pronunțată pe un alt ton, pe un ton blînd dar ferm. Destinul nostru atîrnă de un gest, de un cuvînt ; la început cel mai mic efort e de-ajuns să-l țină în loc, apoi trebuie să pui în mișcare un mecanism gigantic. Simțeam acum că cele mai eroice fapte n-ar fi putut face să renască în inima Odilei iubirea pe care a avut-o odinioară pentru mine.

Înainte de plecarea ei, ne înțelesesem asupra procedurii divorțului. Convenisem că-i voi scrie o scrisoare jignitoare care să permită pronunțarea divorțului în defavoarea mea. După cîteva zile am fost citat la Palatul de Justiție pentru conciliere. Mi s-a părut îngrozitor s-o văd pe Odile în decorul acela. Așteptau vreo douăzeci de perechi, bărbații fiind despărțiți de femei printr-o grilă, ca să se evite scene penibile. Unii se insultau de la dis-

tanță ; unele femei plîngeau. Vecinul meu, un șofer, mi-a spus : „Cînd văd că sîntem atît de mulți, mă mai consolez". Odile mi-a făcut un semn ușor din cap, foarte blînd, foarte afectuos, iar eu simțeam că tot o mai iubesc.

În sfîrșit, a venit și rîndul nostru. Judecătorul, un bărbat cu o barbă căruntă, binevoitor, i-a spus Odilei să nu se neliniștească, a făcut apel la amintirile noastre comune, la legăturile căsătoriei ; apoi ne-a îndemnat să încercăm, pentru ultima oară, să ne împăcăm. I-am spus :

— Din nefericire nu mai e posibil.

Odile privea țintă înaintea ei. Făcea impresia că suferă. „Poate că regretă puțin, mă gîndeam eu... Poate că nu-l iubește așa de mult cît îmi închipui... Poate că a și decepționat-o ?..." Apoi, fiindcă tăceam și unul și celălalt, l-am auzit pe judecător spunînd :

— Atunci aveți amabilitatea să semnați procesul-verbal.

Am ieșit o dată cu Odile. Am întrebat-o :

— Vrei să facem cîțiva pași împreună ?

— Da, a răspuns ea. E atît de frumos afară. Ce iarnă minunată.

I-am adus aminte că a lăsat o mulțime de lucruri la noi ; am întrebat-o dacă le pot trimite la părinții ei.

— Dacă vrei... dar știi ce ? Păstrează tot ce-ți place... Eu n-am nevoie de nimic ; de altmintrelea, n-am să mai trăiesc mult, Dickie, ai să scapi repede de amintirea mea.

— De ce vorbești astfel, Odile ? Ești bolnavă ?

— A ! nu, de loc. E o impresie... Mai ales, să mă înlocuiești repede ; dacă am să fiu sigură că ești fericit, asta are să mă ajute și pe mine să fiu fericită.

— Nu voi putea niciodată să fiu fericit, fără tine.

— Ba da, dimpotrivă, ai să vezi în curînd cît de bine ai să te simți că ai scăpat de o femeie insuportabilă... Nu glumesc, să știi, așa e, sînt insuportabilă... Ce frumoasă e Sena în perioada asta !

S-a oprit în fața unei vitrine, în care se aflau hărți maritime ; știam că-i plac.

— Vrei să ți le cumpăr ?

Ea m-a privit cu multă tristețe și duioșie.

— Ce drăguț ești, a spus ea... Da, vreau, va fi ultimul cadou pe care am să-l primesc de la tine.

Am intrat să cumpăr cele două hărți ; ea a chemat un taxi să le ducă acasă, apoi și-a scos mănușa ca să-mi dea mîna să i-o sărut. Mi-a spus :

— Mulțumesc pentru tot...

Și s-a urcat în mașină fără a mai întoarce capul.

XX

ÎN MAREA SINGURĂTATE ÎN CARE mă simțeam cufundat, familia nu mi-a fost de un real ajutor. Mama de fapt, era fericită că scăpasem de Odile. N-o spunea, văzîndu-mă că sufăr și fiindcă la noi în casă nu se vorbea niciodată prea mult, dar o simțeam, și asta a fost de ajuns să stinghereacă orice convorbire dintre noi.

Tata era foarte grav bolnav ; avusese o congestie cerebrală și rămăsese cu o paralizie a mîinii stîngi și o ușoară deformare a gurii care-i desfigura puțin obrazul său frumos. Se știa condamnat și devenise foarte tăcut, foarte grav. Nu voiam să mă mai duc la mătușa Cora, ale cărei dineuri îmi evocau amintiri prea triste. Singura persoană pe care o puteam vedea atunci, fără să resimt prea mare dezgust și plictiseală, era vara mea

Renée. Într-o zi, am întîlnit-o la părinții mei. S-a purtat cu mult tact și n-a făcut aluzie la divorț. Muncea și își pregătea licența în științe. Lumea spunea că nu voia să se căsătorească. Discuția foarte interesantă, pe care am avut-o cu ea, m-a făcut să mă smulg pentru întîia oară din neîncetata analiză a complicațiilor mele sentimentale care mă măcinau. Ea își închinase viața cercetărilor, unei profesii ; părea calmă și mulțumită. Era oare posibilă renunțarea la dragoste ? În ce mă privește, nu mă puteam gîndi încă să-mi trăiesc viața altfel decît devotindu-mă unei Odile ; prezența lui Renée mă liniștea. Am rugat-o să luăm masa împreună, ceea ce a acceptat, și ne-am văzut apoi destul de des. După cîteva întîlniri, mă mai îmblînzisem și îi vorbeam despre soția mea cu multă sinceritate, încercînd să-i explic de ce-am iubit-o. Ea m-a întrebat :

— După ce se va pronunța divorțul, ai să te recăsătorești ?

— Niciodată, i-am răspuns... Dar tu, nu te-ai gîndit niciodată să te măriți ?

— Nu, a răspuns ea, acum am o meserie, îmi umple viața; sînt independentă, n-am întîlnit încă un bărbat care să-mi placă.

Dar toți medicii cu care lucrezi împreună ?

Îmi sînt colegi.

Către sfîrșitul lui februarie, m-am dus să petrec cîteva zile la munte, dar am fost rechemat printr-o telegramă, deoarece, între timp, tata făcuse o nouă congestie ; cînd m-am întors, l-am găsit pe moarte. Mama îl îngrijea cu un devotament admirabil ; îmi amintesc că, în ultima noapte, cînd el își pierduse deja cunoștința, văzînd-o în picioare lîngă trupul inert, ștergîndu-i fruntea, umezindu-i buzele strîmbate, am rămas uimit de seninătatea ei, cu toată durerea imensă, și-mi ziceam că liniș-

tea aceasta se datora perfecțiunii vieții sale. Mama n-a urmărit nici una din plăcerile după care fugea Odile și cea mai mare parte a tinerelor femei pe care le cunoșteam ; ea a renunțat încă din tinerețe la orice visuri, la orice schimbări în viața ei ; și acum își primea răsplata. M-am gîndit cu durere la propria mea viață ; mi-ar fi fost nespus de plăcut să mi-o imaginez, la sfîrșitul acestei grele călătorii, pe Odile, în picioare lîngă mine, ștergîndu-mi fruntea de sudoarea agoniei, Odile cu părul alb, temperată de vîrstă, după ce va fi trecut de multă vreme prin furtunile tinereții. Voi fi, prin urmare, într-o bună zi, singur în fața morții ? Clipa aceea o doream să vie cît mai repede cu putință.

Nu mai aveam nici o știre de la Odile, nici măcar indirectă. Mă prevenise că nu-mi va scrie, fiindcă socotea că durerea îmi va trece mai repede într-o tăcere absolută ; încetase să se mai vadă cu prietenii noștri comuni. Credeam că a închiriat o mică vilă lîngă aceea a lui François, dar nu eram sigur. În ce mă privește, mă hotărisem să părăsesc casa noastră, prea mare pentru un singur om, și care-mi evoca prea multe amintiri. Găsisem un apartament foarte drăguț pe strada Duroc, într-un imobil vechi și mă silisem să-l mobilez așa cum i-ar fi plăcut Odilei. Cine știe ? poate că într-o bună zi va veni, nefericită, îndurerată, să-mi ceară adăpost. Cînd m-am mutat din casă am găsit teancuri de scrisori primite de Odile de la prietenii ei. Le-am citit. Am făcut poate o greșeală, dar n-am putut rezista dorinței prea vii de a ști ce cuprindeau. Ți-am mai spus și înainte, scrisorile erau afectuoase, dar nevinovate.

Vara am stat la Gandumas într-o singurătate aproape completă. Nu mă puteam liniști puțin decît atunci cînd mă culcam în iarbă, departe de casă Mi se părea că toate legăturile cu societatea fuseseră rupte și, pentru cîteva

minute, mă simțeam cuprins de aspirații mai adînci și mai reale. Merita o femeie să mă chinuiesc atîta pentru ea ?... Dar cărțile mă cufundau din nou într-o sumbră meditație ; nu căutam decît durerea mea în ele, și le alegeam, poate fără voie, pe acelea care puteau să-mi reamintească trista mea poveste.

În luna octombrie, m-am întors la Paris. Cîteva tinere femei își luară obiceiul de a veni la mine, în casa de pe strada Duroc, atrase — ca întotdeauna — de singurătatea unui bărbat ; nu vreau să ți le descriu ; au trecut prin viața mea — și atît. Ceea ce trebuie să notez pentru dumneata e că mi-am regăsit, fără eforturi (și nu fără să fiu surprins), atitudinea mea din tinerețe. M-am purtat așa cum mă purtam cu amantele mele înainte de căsătorie ; alergam după ele în joacă, urmărind efectul unei fraze, al unui gest îndrăzneț. După ce cîștigam partida cu una, o uitam și încercam să reîncep cu o alta același joc.

Nimic nu te face mai cinic decît o mare dragoste neîmpărtășită, dar în același timp nimic nu-ți dă mai multă modestie ; eram foarte surprins cînd mă simțeam iubit. Adevărul este că un bărbat, stăpînit de o mare pasiune, atrage femeile tocmai în clipa cînd o dorește mai puțin. Obsedat de o alta, chiar dacă din fire e sentimental și delicat devine indiferent și brutal. Nefericit cum e, i se întîmplă să se lase ispitit de cea dintîi inimă ce i se oferă. Dar abia a cunoscut-o și se și simte plictisit, lucru pe care nu-l ascunde. Fără voia lui, și fără știrea lui, e prins într-un joc din cele mai îngrozitoare. Devine primejdios și cucerește femeile numai pentru că a suferit o înfrîngere amoroasă. Aceasta era și cazul meu. Niciodată n-am fost mai convins că nu pot plăcea, niciodată n-am dorit mai puțin să plac și totuși niciodată n-am primit atîtea dovezi

de devotament și de dragoste. Dar sufletul mi-era prea răscolit ca să-mi pot permite să gust asemenea succese. Dacă mă uit în carnetele mele din acel an, 1913, printre întîlnirile notate pe toate paginile, găsesc mereu amintiri despre Odile. Copiez pentru dumneata, la întîmplare :

„20 octombrie. Exigențele ei. Iubim mai mult ființele dificile. Ce plăcere îmi făcea să culeg pentru ea — cu oarecare neliniște — cîte un buchet de flori de cîmp, albăstrele, margarete, sau o simfonie în alb major de lalele albe...

Umilința ei. «Știu bine cum m-ai dori... foarte gravă, foarte pură... gen marea burghezie franceză... și totuși senzuală, dar numai cu tine... poți să-ți iei nădejdea, Dickie, n-am să fiu niciodată astfel.»

Orgoliul său modest. «Am totuși multe calități mărunte... Am citit mai mult decît majoritatea femeilor. Știu multe versuri pe de rost... Știu să aranjez florile. Mă îmbrac frumos... și te iubesc, da, domnule, nu crezi, poate, dar te iubesc mult.»

25 octombrie. Ar trebui să existe o iubire atît de perfectă, care să te facă să împărtășești într-o clipă toate sentimentele aceleia pe care o iubești. Erau zile (pe vremea cînd nu-l cunoșteam încă bine) în care îi eram recunoscător lui François că seamănă atît de mult cu bărbatul pe care l-ar putea iubi Odile... Apoi gelozia a fost mai puternică și François s-a dovedit prea imperfect

28 octombrie. Să iubești la altele acel ceva din tine pe care-l găsești și la ele

29 octombrie. Se întîmpla să te plictisești de mine ; îmi plăcea și această plictiseală.“

Puțin mai departe, găsesc o notă scurtă : *„Am pierdut mai mult decît am avut“*. Exprimă foarte bine ce se petrecea atunci în sufletul meu. Odile, cînd era prezentă,

oricît de mult aș fi iubit-o, avea defecte care mă depărtau puțin de ea ; Odile, absentă, devenea din nou o zeiță, o împodobeam cu virtuți pe care nu le avea și, modelînd-o apoi după ideea eternă despre Odile, puteam fi pentru ea nobilul Cavaler. Ceea ce-a făcut ca pe vremea logodnei s-o văd transfigurată de dorințele mele necunoscînd-o decît superficial — o fac acum, la rîndul lor, uitarea și distanța. O iubesc pe Odile, necredincioasă și îndepărtată, așa cum n-am iubit-o, vai ! pe Odile cînd era aproape de mine și mă iubea.

XXI

SPRE SFÎRȘITUL ANULUI AM aflat de căsătoria Odilei cu François. A fost o clipă dureroasă, dar certitudinea că răul era acum fără leac m-a ajutat să-mi redobîndesc mai curînd curajul de a trăi.

După moartea tatei, am adus multe schimbări în modul de administrare a papetăriilor. Mă ocupam mai puțin de ele ; aveam mai mult timp liber. Asta mi-a îngăduit să-mi regăsesc prietenii din copilărie care se îndepărtaseră de mine în timpul cît am fost căsătorit, și, mai ales pe André Halff, care intrase la Consiliul de Stat. Mă întîlneam uneori și cu Bertrand, care era locotenent de cavalerie, se afla în garnizoană la Saint-Germain și venea să-și petreacă duminicile la Paris. Am încercat să reiau lecturile și studiile abandonate de mai mulți ani. Am urmat cursuri la Sorbona, la Colegiul Franței. Am descoperit atunci că mă schimbasem mult. Am constatat cu surprindere cît de indiferente îmi deveniseră problemele care altădată constituiau toată viața mea. Fusesem într-adevăr în stare să mă întreb, cu teamă și neliniște, dacă

eram idealist sau materialist ? Orice metafizică îmi apărea acum ca un joc copilăresc.

Mai mult decît cu prietenii mei, mă întîlneam atunci — ţi-am mai spus-o — cu cîteva tinere femei. Plecam de la birou pe la ora cinci după amiază. Făceam vizite mai dese decît înainte şi constatam chiar, cu melancolie, că eram în căutarea plăcerilor pe care Odile trebuia să mi le impună odinioară cu mare trudă. Multe femei pe care le cunoscusem în casa de pe bulevardul Marceau, ştiindu-mă singur şi destul de liber, mă invitau la ele. Sîmbătă seara, la ora zece mă duceam la Hélène de Thianges care primea în fiecare săptămînă. Maurice de Thianges, care era deputat de l'Eure îşi aducea oamenii din gruparea sa. În afară de oameni politici, se întîlneau aci şi scriitori, prieteni de-ai Hélènei, şi importanţi oameni de afaceri, Hélène fiind fiica unui industriaş, domnul Pascal-Bouchet, pe care-l vedeai adesea sosind sîmbătă seara din Normandia, însoţit de cea de a doua fiică a sa, Françoise. Obişnuiţii acestui salon erau destul de intimi între ei. Îmi plăcea să mă aşez lîngă vreo tînără femeie şi să discut pe larg nuanţele unor sentimente. Rana mă făcea să sufăr încă, dar se întîmpla să treacă zile întregi fără să mă gîndesc la Odile sau la François. Uneori auzeam vorbindu-se despre ei ; Odile numindu-se acum doamna de Crozant, unii nu ştiau că a fost soţia mea şi, întîlnind-o la Toulon unde devenise celebră ca mare frumuseţe a oraşului, povesteau tot felul de lucruri despre ea. Hélène de Thianges încerca să-i aducă la tăcere sau să-i atragă în altă parte a salonului ; eu însă ţineam să-i ascult.

Mai toată lumea credea că menajul lor nu mergea tocmai bine. Am rugat-o pe Yvonne Prévost, care avea deseori ocazia să petreacă cîteva zile la Toulon, să-mi spună sincer tot ce ştia despre ei. Mi-a răspuns pe un ton rezervat :

— E foarte greu să-mi dau seama; i-am văzut rar... Impresia mea este că încă din clipa cînd s-au căsătorit, știau și unul și altul că fac o greșeală. Și totuși ea îl iubește... Iartă-mă că ți-am spus-o, domnule Marcenat, dar dumneata ai ținut să-ți vorbesc despre ei. Ea îl iubește, desigur, mult mai mult decît o iubește el pe ea; dar e orgolioasă, nu vrea s-o arate. M-au invitat odată la masă. Era o atmosferă penibilă. Înțelegi? Ea spunea lucruri drăguțe, uneori puțin naive, pe care dumneata i le admirai, iar François o bruftuia... E atît de brutal uneori... Te asigur că m-am necăjit pentru ea... Se vedea că încerca să-i placă, că voia să-i vorbească cu orice preț de subiectele care-l interesau; firește că nu prea reușea și François îi răspundea, plictisit și disprețuitor: „Da, da, Odile, da..." Roger și cu mine sufeream din pricina ei.

Toată iarna anilor 1913—1914 a trecut în ușoare aventuri cu femei, în călătorii de afaceri întreprinse, fără o reală necesitate, în studii niciodată aprofundate. Nu voiam să iau nimic în serios, nu luam contact cu ideile și cu ființele decît cu multă precauție, obișnuindu-mă dinainte cu gîndul la dispariția lor, ca să nu sufăr cînd într-adevăr vor dispărea.

În preajma lunii mai, Hélène de Thianges a început să primească lumea în grădină. Se aruncau cîteva perne pe jos, ca să stea doamnele, iar bărbații se așezau direct pe iarbă. În prima sîmbătă din luna iunie, am întîlnit acolo un grup amuzant de scriitori și oameni politici, care făcuseră cerc în jurul abatelui Cénival. Cățelușa Hélènei s-a culcat la picioarele ei și dînsa a întrebat cu toată seriozitatea:

— Domnule abate, animalele au suflet? Pentru că dacă n-au, nu mai înțeleg nimic. Cum? Cățelușa mea care a suferit atît...

— Ba da, doamnă, a răspuns abatele, de ce vreți să n-aibă ?... Au un suflet micuț de tot.

— Nu-i foarte ortodox, a spus cineva, dar e mișcător.

Stăteam ceva mai departe, cu o americană, Béatrice Howell ; ascultam conversația.

— Eu, spuse dînsa, sînt sigură că animalele au suflet... În fond, nu-i nici o diferență între ele și noi... Asta îmi spuneam chiar adineaori. Mi-am petrecut după-amiaza la Grădina de aclimatizare. Ador animalele, domnule Marcenat.

— Și eu, i-am răspuns. Vreți să mergem într-o zi acolo ?

— Cu plăcere... Ce vă spuneam ? A ! da : azi după amiază m-am uitat la foci. Îmi plac fiindcă strălucesc ca niște bucăți de cauciuc muiat. Se învîrteau sub apă, scoțînd din cînd în cînd capul ca să respire, și eu le plîngeam, spunîndu-mi : „Bietele animale, ce viață monotonă duc !“

Apoi m-am gîndit : „Dar noi ? Noi ce facem ? Ne învîrtim sub apă o săptămînă întreagă și sîmbătă, pe la ora șase apărem la Hélène de Thianges, apoi marți la ducesa de Rohan, la Madeleine Lemaire, și duminica la doamna de Martel... E același lucru“. Nu găsești ?

În clipa aceea, i-am văzut intrînd pe maiorul Prévost și soția sa : am fost izbit de înfățișarea lor gravă. Păreau neliniștiți și pășeau pe pietrișul din grădină ca și cum ar fi fost fragil. Hélène s-a ridicat să le spună bună ziua. O priveam, fiindcă îmi plăceau însuflețirea și grația cu care primea lumea. Îi spuneam totdeauna :

— Parcă ai fi un fluture alb care abia, abia atinge persoana pe care se așază.

Soții Prévost au început să-i povestească ceva și vedeam cum fața îi devenise serioasă. Se uita, jenată, în

jurul ei și zărindu-mă, a întors repede capul. Grupul s-a depărtat cîțiva pași.

— Cunoști pe soții Prévost ? am întrebat-o pe Béatrice Howell.

— Da, mi-a răspuns ea, am fost la ei la Toulon. Au o casă veche, minunată... Îmi plac splaiurile din Toulon. Marea și casele vechi franțuzești... E un amestec foarte frumos...

Mai multe persoane se adunaseră acum în jurul Hélènei și a soților Prévost. Se făcuse un cerc, se vorbea foarte tare și mi s-a părut că mi-am auzit numele.

— Dar ce-o fi ? am întrebat-o pe miss Howell. Hai să vedem !

Am ajutat-o să se ridice și să-și scuture firele de iarbă care i se prinseseră de rochie. Hélène de Thianges ne-a văzut și a venit spre mine.

— Te rog să mă ierți, i-a spus Béatricei, aș vrea să-i spun un cuvînt domnului Marcenat... Ascultă, mi-a spus ea, sînt foarte mîhnită că sînt prima de la care vei afla un lucru îngrozitor, dar nu vreau să risc... În sfîrșit, soții Prévost mi-au spus că soția dumitale... că Odile s-a sinucis azi dimineață, la Toulon, trăgîndu-și un glonte de revolver.

— Odile ? Dumnezeule ! Dar de ce ?

Îmi imaginam trupul fragil al Odilei cu o rană sîngerîndă și mi se învîrteau în cap cuvintele : *„Sub influența lui Marte, în mod fatal condamnată...“*

— Nu se știe, mi-a răspuns. Pleacă, fără să-ți iei rămas bun de la nimeni. Dacă mai aflu ceva, îți telefonez.

Am pornit-o la întîmplare, spre Bois de Boulogne. Dar, ce-o fi fost între ei ? Biata mea copilă, de ce nu m-a chemat, dacă era atît de nenorocită ? Cu ce nemărginită bucurie i-aș fi sărit în ajutor, aș fi luat-o la mine, aș fi consolat-o. Cînd l-am întîlnit întîia oară pe François,

am ştiut că avea să fie geniul rău al Odilei. Mă vedeam la dineul acela şi trăiam din nou impresia, atît de vie încă, că sînt un tată care a făcut o imprudenţă, ducîndu-şi copilul într-un mediu contaminat. Simţeam, în ziua aceea, că trebuia s-o salvez cît mai curînd posibil. Dar n-am salvat-o... Odile a murit... Femeile care treceau se uitau neliniştite la mine. Poate că vorbeam cu glas tare... Ce frumuseţe, cît farmec... Mă vedeam lîngă patul ei, ţinînd-o de mînă, în timp ce recita :

From too much love of living,
From hope and fear set free...

„*The weariest river*, Dickie", îmi spunea cu un glas comic de tînguitor.

Şi eu îi răspundeam :

„Scumpa mea, nu mai recita în felul acesta că ai să mă faci să plîng".

Odile a murit... De cînd o cunoşteam mă uitam la ea cu o teamă superstiţioasă. Era prea frumoasă... Într-o zi, la Bagatelle, un bătrîn grădinar ne-a spus, mie şi Odilei : „Cei mai frumoşi trandafiri se ofilesc cel mai repede..." Odile a murit... Îmi spuneam că, dacă aş fi putut s-o mai văd un sfert de oră şi să mor apoi împreună cu ea, aş fi acceptat fără nici o şovăire.

Nu ştiu cum am ajuns acasă, nici cum m-am culcat. Spre ziuă am adormit şi am visat că eram la un dineu al mătuşii Cora. Se mai aflau acolo André Halff, Hélène de Thianges, Bertrand şi verişoara mea Renée. O căutam peste tot pe Odile. Foarte îngrijorat, am găsit-o în sfîrşit, după o vreme îndelungată, întinsă pe o canapea. Era palidă şi părea foarte bolnavă ; mă gîndeam : „E suferindă, dar n-a murit". Ce vis îngrozitor am avut !

XXII

PRIMUL MEU GÎND A FOST SĂ plec la Toulon chiar a doua zi, dar timp de o săptămînă am zăcut cu febră și am delirat. Bertrand și André m-au îngrijit cu mult devotament ; Hélène a venit de mai multe ori aducîndu-mi de fiecare dată flori. Cînd m-am restabilit, am întrebat-o cu teamă ce-a mai aflat. Știrile pe care le auzise, ca și acelea auzite de mine însumi, de altfel, erau contradictorii. Adevărul părea să fie ăsta : François, obișnuit să trăiască în deplină libertate, s-a plictisit repede după căsătorie. Odile îl decepționase. Alintată de mine, ea s-a arătat mai exigentă tocmai cînd François a început s-o iubească mai puțin. O crezuse inteligentă și nu era, cel puțin în înțelesul comun al cuvîntului. Și eu știam asta, dar mie nu-mi păsa. Voise să-i impună o disciplină a minții și a conduitei. Odile și François, amîndoi orgolioși, se înfruntau cu violență.

Mult mai tîrziu, sînt vreo șase luni de atunci, o doamnă mi-a transmis confidențele lui François cu privire la Odile. „A fost foarte frumoasă, îi spusese, am iubit-o într-adevăr. Dar primul său bărbat o obișnuise prost. Era de o cochetărie nebună. E singura femeie care m-a făcut să sufăr... M-am apărat... Am disecat-o... Am întins-o goală pe masa de disecție și am deschis-o... I-am văzut toată șurubăria micilor ei minciuni... I-am dovedit că le cunosc... Și-a închipuit că mă poate recîștiga, cu farmecele ei... Și-a dat seama apoi că a fost învinsă... Îmi pare rău de cele întîmplate, firește, dar n-am remușcări. Ce să fac ?“

Cînd am aflat de această convorbire, François mi-a devenit odios. Totuși, uneori îl admiram. A fost mai tare decît mine, și, poate, mai inteligent ; dar mai ales mai tare, căci și eu înțelesesem, ca și dînsul, ce fire avea Odile,

dar deosebirea dintre noi consta în aceea că eu n-am avut curajul să i-o spun. Cinismul lui François a făcut mai mult decît delicateţea mea? Reflectînd îndelung la aceste lucruri, n-am regretat nici eu nimic. Să învingi şi să aduci oamenii la disperare e uşor. Şi acuma, încă, după eşecul meu, continui să cred că e mult mai frumos să încerci a-i iubi, chiar împotriva lor.

De altfel toate astea nu explică limpede sinuciderea Odilei. Sigur e că François n-a fost la Toulon în ziua cînd s-a sinucis. Bertrand a întîlnit, în timpul războiului, un băiat care în ajunul sinuciderii luase cina împreună cu Odile, cu trei alte tinere femei şi trei ofiţeri de marină. Conversaţia a fost foarte veselă. Bîndu-şi şampania, Odile a spus, rîzînd, comesenilor: „Să ştiţi că mîine la prînz am să mă omor". Fusese foarte liniştită toată seara, şi necunoscutul acela observase (căci i-o descrisese lui Bertrand) strălucirea albă, luminoasă a frumuseţii sale.

Am fost bolnav o lună. Apoi am plecat la Toulon. Am stat acolo cîteva zile, am acoperit mormîntul Odilei cu flori albe. Într-o seară, pe cînd eram la cimitir, a venit la mine o bătrînă, mi-a spus că a fost femeie de serviciu la doamna de Crozant şi m-a recunoscut după o fotografie pe care stăpînă-sa o ţinea într-un sertar. Ea mi-a povestit că în primele săptămîni, Odile, deşi se arăta în public foarte veselă, cum rămînea singură, căpăta o înfăţişare disperată. „Uneori, mi-a spus femeia, cînd intram la doamna, o găseam stînd într-un fotoliu, cu capul rezemat în mîini... Părea că avea moartea în faţa ochilor".

Am stat mult timp de vorbă cu ea, şi m-am bucurat auzind că o adorase pe Odile.

N-aveam ce face la Toulon şi, la începutul lui iulie, m-am decis să plec la Gandumas. Acolo, am încercat să

lucrez, să citesc... Făceam lungi plimbări pe cîmp, prin bălării și, din pricina oboselii, reușeam să adorm.

Continuam s-o visez aproape în fiecare noapte. De cele mai multe ori mă vedeam într-o biserică, într-un teatru; locul de lîngă mine era gol. Mă întrebam: „Unde-i Odile?" O căutam. Vedeam femei palide, despletite, dar nici una din ele nu semăna cu Odile. Mă trezeam.

Nu lucram. Nu mă mai duceam nici la uzină. Nu voiam să văd nici o ființă omenească. Îmi iubeam durerea. În fiecare dimineață coboram singur în sat; din biserică se auzea o muzică de orgă, atît de vaporoasă, atît de fluidă, că se contopea cu aerul, al cărui murmur părea. Mi-o imaginam pe Odile stînd alături de mine în rochia albă pe care o purtase în ziua în care ne-am plimbat pentru întîia oară printre chiparoșii negri din Florența. De ce-am pierdut-o? Căutam cuvîntul, gestul care a schimbat această mare iubire în povestea asta atît de tristă. Nu-l găseam. În toate grădinile erau trandafiri pe care ea i-ar fi iubit.

În timpul unei asemenea plimbări, am auzit bătînd toba și pe jandarm strigînd: „Mobilizarea armatei de uscat și a marinei".

PARTEA A DOUA

ISABELLE

PHILIPPE, AM VENIT SĂ LUCREZ

astă seară în biroul tău. Cînd am intrat nici nu-mi venea să cred că nu te voi găsi. Eşti atît de viu pentru mine, Philippe. Te văd în fotoliul acela, cu o carte în mînă, stînd cu picioarele îndoite sub tine. Te văd la masă cînd privirile tale mă ocoleau, cînd nu mai ascultai ce-ţi vorbeam. Te văd primind vizita unui prieten, şi învîrtind fără încetare, cu degetele tale lungi, cîte un creion sau o gumă. Îmi plăceau gesturile tale.

Au şi trecut trei luni de la acea noapte îngrozitoare. Mi-ai spus atunci : „Mă înnăbuş, Isabelle, mor". Îţi aud încă glasul, care nu mai era al tău. Am să-l uit vreodată ? Ceea ce mi se pare mai înfiorător decît orice e gîndul că şi durerea mea va muri, negreşit, şi ea într-o zi. Dacă ai

ști ce tristă am fost cînd mi-ai spus cu îngrozitoarea ta sinceritate : „Acum am pierdut-o pentru totdeauna pe Odile. Nu-i mai regăsesc nici măcar trăsăturile."

Ai iubit-o mult, Philippe. Am recitit tocmai lunga istorisire pe care mi-ai trimis-o în momentul căsătoriei noastre și am invidiat-o. În urma ei a rămas cel puțin atîta. În urma mea, nimic. Și totuși, m-ai iubit și pe mine. Am în fața ochilor primele tale scrisori, cele din 1919. Da, mă iubeai atunci : mă iubeai poate prea mult. Îmi amintesc că o dată ți-am spus : „Mă prețuiești la trei sute, cînd eu nu valorez decît patruzeci, și e îngrozitor, Philippe. Cînd ai să-ți dai cîndva seama de greșeala ta, atunci ai să crezi că valorez zece, sau zero". Așa erai. Mi-ai povestit că Odile îți zicea : „Aștepți prea mult de la femei. Le-ai așezat prea sus ; e primejdios". Avea dreptate sărmana fată !

De vreo cincisprezece zile mă împotrivesc unei dorințe care devine din zi în zi mai puternică. Aș vrea, pentru mine însămi, să aștern pe hîrtie povestea dragostei mele, așa cum ai făcut tu, istorisindu-ți toată dragostea ta. Crezi, Philippe, că am să reușesc, fie și cu stîngăcie, să scriu povestea noastră ? Ar trebui să procedez ca tine, adică în mod cinstit, și făcînd eforturi pentru a spune tot. Îmi dau seama că va fi foarte greu. Fiecare e ispitit să se lase înduioșat de sine și să se zugrăvească așa cum ar vrea să fie. Mai ales eu ; e unul din reproșurile pe care mi le făceai. „Să nu-ți fie milă de tine", îmi ziceai. Dar am scrisorile tale, am carnetul acela roșu pe care-l țineai ascuns cu atîta grijă, am micul meu jurnal, pe care l-am început și pe care tu m-ai sfătuit să-l arunc. Ce-ar fi să încerc ?... Mă așez pe locul tău. Parcă văd mereu mîna ta pe mapa asta de piele verde pătată cu cerneală. O tăcere înspăimîntătoare mă împresoară. Dacă aș încerca...

Palmierii în ghivecele lor înfășurate în pînză verde. Sufrageria în stil gotic ; bufetul cu gurguile în relief ; scaunele, pe ale căror speteze e sculptat chipul atît de cumplit al lui Quasimodo. Salonul de damasc roșu, cu fotoliile prea mult aurite. Camera mea de fată, toată în alb, un alb pur odinioară, dar care se murdărise cu timpul. Camera de studiu, folosită ca debara — unde luam masa cu institutoarea mea, în serile cînd aveau loc marile dineuri. Uneori domnișoara Chaumière și cu mine așteptam pînă la ora zece să ni se servească masa. Un servitor transpirat, ursuz și frînt de oboseală ne aducea pe tavă supa sleită, înghețata topită. Mi se părea că omul acela, ca și mine, înțelegea rolul șters și aproape umilitor pe care-l avea în casa aceea unicul copil.

Vai ! cît de tristă a fost copilăria mea. „Așa îți închipui tu, scumpa mea !" îmi spunea Philippe. Nu, nu mă înșel. Eram foarte nenorocită. O fi fost vina părinților. Le-am reproșat-o adeseori. Acum, după ce-am avut de îndurat o durere atît de mare, privesc trecutul cu alți ochi și recunosc un lucru : ei credeau că fac bine ce făceau. Dar metoda lor era aspră, primejdioasă, și, prin rezultatele pe care le-a dat, mi se pare condamnabilă.

Am spus „părinții mei", ar fi trebuit să zic „mama mea" pentru că tata, fiind foarte ocupat, nu-i cerea nimic altceva fetei sale decît să stea tăcută și să nu se arate la vedere. Multă vreme distanța la care mă ținea i-a dat un mare prestigiu în ochii mei. Îl consideram ca un aliat firesc împotriva mamei, deoarece, de vreo două, trei ori, l-am auzit răspunzîndu-i, distrat și sceptic, cînd i se plîngea de caracterul meu prost : „Mă faci să mă gîndesc la șeful meu, Delcassé ; se așază în spatele Europei și spune că

o ajută să meargă înainte... Și tu crezi că se poate forma o ființă umană... Nu, scumpa mea, nu, noi credem că sîntem actori, dar nu sîntem niciodată altceva decît niște spectatori.“ Mama îi arunca priviri pline de imputări și, cu un gest neliniștit, îi atrăgea atenția că sînt și eu acolo. Nu era rea, dar își sacrifica fericirea, a ei și a mea, de frica unor primejdii imaginare. „Mama ta suferă de o hipertrofie a prudenței“, mi-a spus mai tîrziu Philippe. Așa era. Ea considera că toată viața omenească e o luptă grea, pentru care trebuia să te călești. „O fetiță alintată devine o femeie nenorocită, spunea ea, nu trebuie să obișnuiești un copil să se creadă bogat, Dumnezeu știe ce-l mai așteaptă în viață“, și mai spunea : „Aduci un rău serviciu unei tinere fete, făcîndu-i complimente !“ Și de aceea îmi repeta mereu că eram departe de a fi frumoasă și că va trebui să mă silesc mult ca să plac cuiva. Vedea că mă face să plîng, dar pentru dînsa copilăria nu era altceva decît ceea ce-i viața pe pămînt în ochii acelora care se tem de infern ; trebuia, cu prețul unor penitențe oricît de aspre, să-mi îndrepte sufletul și trupul spre mîntuirea lumească la a cărei poartă de intrare căsătoria echivala cu judecata de apoi.

De altminteri, poate că această educație ar fi fost foarte înțeleaptă dacă aș fi avut, ca ea, o inimă tare, încredere în mine și aș fi fost o mare frumusețe. Dar, timidă din fire, am devenit, de teamă, sălbatică. De la unsprezece ani, fugeam de oameni și-mi căutam refugiul în lectură. Aveam, mai ales, o mare pasiune pentru istorie. La cincisprezece ani, eroinele mele preferate erau Jeanne d'Arc, Charlotte Corday iar la optsprezece, Louise de la Vallière. Încercam o stranie fericire, citind despre suferințele călugărițelor carmelite, despre supliciile la care a fost supusă Jeanne d'Arc. Mi se părea că și eu aș fi fost în stare de un asemenea nemărginit curaj fizic. Tata dis-

prețuia frica și mă silea, cînd eram mică de tot, să stau noaptea singură în grădină. Cînd eram bolnavă, tata voia să fiu tratată fără milă și fără duioșie. Mă obișnuisem să consider orele mele la dentist ca treptele spre un eroism de sfîntă.

După ce tata a părăsit Ministerul de Externe și a fost numit ambasador al Franței la Belgrad, mama și-a luat obiceiul să închidă, în fiecare an, pentru mai multe luni, casa noastră din strada Ampère, și pe mine să mă trimită la Lozère, la bunicii mei. Acolo eram și mai nenorocită. Nu-mi plăcea să stau la țară. În locul peisajelor, preferam monumentele, și în locul pădurilor, bisericile. Cînd recitesc jurnalul pe care-l țineam cînd eram fată tînără, am impresia că sînt într-un avion și că zbor încet, încet, deasupra unui deșert de plictiseală. Mi se părea că vîrsta asta de cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece ani, nu se va mai termina niciodată. Părinții, care credeau în mod cinstit că-mi dau o bună educație, ucideau în mine gustul pentru fericire. Primul bal, care rămîne multora dintre femei ca o amintire atît de veselă, atît de strălucitoare, mie îmi evocă sentimente penibile și umilințe de neșters. Era în 1913. Mama o pusese pe camerista ei să-mi croiască o rochie în casă. Rochia era urîtă, o știam, dar mama avea un mare dispreț pentru lux. „Bărbații nu se uită la rochii, spunea ea; nimeni nu iubește o femeie pentru îmbrăcămintea ei". Nu prea am avut succes în societate. Eram o fată foarte stîngace, care simțea o mare, o nesfîrșită nevoie de tandrețe. Oamenii mă găseau țeapănă, neîndemînatică, pretențioasă. Eram țeapănă, deoarece îmi petreceam viața, înfrînîndu-mă mereu, eram neîndemînatică deoarece niciodată n-am fost lăsată să mă mișc în voie, să spun ce vreau; pretențioasă, deoarece, fiind prea timidă, prea modestă ca să vorbesc cu drăgălășenie despre mine însămi sau să spun niște nimicuri

amuzante, mă refugiam în subiectele grave. La baluri, seriozitatea mea puțin pedantă îi alunga pe tineri din jurul meu. Ah ! cum îl mai chemam să vină cît mai repede pe acela care mă va smulge din sclavia, din lunile nesfîrșite de la Lozère, unde nu vedeam pe nimeni, unde știam prea bine de dimineață că nimic nu va întrerupe monotonia zilei, decît doar o plimbare de o oră cu domnișoara Chaumière. Îl visam frumos, fermecător. De cîte ori se juca la operă *Siegfried*, o imploram pe domnișoara Chaumière să ceară permisiunea să mă duc și eu, deoarece în ochii mei eram o Walkyrie captivă care nu putea fi eliberată decît de un erou.

Exaltarea mea interioară, care luase o formă religioasă în momentul primei comuniuni, a găsit în timpul războiului o altă ieșire. Din luna august 1914, am cerut (aveam brevet de infirmieră) să fiu trimisă într-un spital din zona militară. Tatăl meu, din cauza funcției sale, se afla atunci foarte departe de Franța, mama lipsea, fiind cu el. Bunicii mei, îngroziți de izbucnirea războiului, mi-au îngăduit să plec. Ambulanța de la Belmont, în care am intrat, fusese instalată de baroana Choin. Infirmiera care conducea spitalul se numea Renée Marcenat. Era o fată destul de frumoasă, foarte inteligentă, orgolioasă. În scurt timp, ea a văzut în mine o forță reținută, dar reală și, cu toate că eram încă tînără, m-a făcut adjuncta ei.

Acolo am aflat că puteam să plac. Renée Marcenat a spus într-o zi în fața mea doamnei Choin : „Isabelle este cea mai bună infirmieră a mea ; n-are decît un singur defect : e prea drăguță". Mi-a făcut mare plăcere.

Un sublocotenent de infanterie, care fusese îngrijit de noi, pentru o rană ușoară, cînd a părăsit spitalul mi-a cerut permisiunea să-mi scrie. Primejdiile la care știam că-i expus m-a făcut să-i răspund pe un ton mai emoționat decît aș fi dorit ; el a devenit afectuos cu mine și,

din scrisoare în scrisoare, m-am trezit deodată logodită. Nu-mi venea să cred. Mi se părea ceva ireal, dar pe atunci viața era un fel de nebunie și totul se făcea în mare grabă. Cerînd sfatul părinților, mi-au răspuns că Jean de Cheverny e de familie bună și că-mi aprobau intențiile. Nu știam nimic despre Jean. Era un bărbat vesel, frumos. Am trăit patru zile, numai noi doi, într-un hotel din piața de l'Etoile. Apoi soțul meu a plecat la regiment și eu m-am întors la spital. Și cu asta s-a terminat viața mea conjugală. Jean spera să obțină încă o permisiune la iarnă, dar în februarie 1916 a căzut la Verdun. În momentul acela credeam că-l iubesc. Cînd, după moartea lui, mi s-au trimis actele și am găsit printre ele și o mică fotografie de a mea, am plîns mult și din adîncul inimii.

III

DUPĂ ÎNCHEIEREA ARMISTIȚIULUI, tata a fost numit ministru la Pekin. Mi-a propus să plec cu el ; l-am refuzat. Prea mult mă obișnuisem cu independența ca să mai suport sclavia familiei. Veniturile îmi permiteau să mă întrețin singură. Părinții mă autorizaseră să transform al doilea etaj al imobilului lor într-un mic apartament și mi-am legat viața de Renée Marcenat. După război, ea a intrat să lucreze la laboratorul Institutului Pasteur, unde își aducea o contribuție prețioasă, astfel că nu i-a fost greu să obțină și angajarea mea.

Mă atașasem de Renée. O admiram. Se comporta, în tot ce făcea, cu o autoritate pe care i-o invidiam. Totuși bănuiam că-i vulnerabilă. Voia să dea impresia că a renunțat la căsătorie, dar tonul cu care-mi vorbea despre unul

din verii săi, Philippe Marcenat, mă făcea să cred că dorea să se mărite cu el.

— E o ființă foarte tăcută, mi-a spus ea, care pare distant cînd nu-l cunoști bine, dar care e, în realitate, de o sensibilitate aproape înspăimîntătoare... Războiul i-a priit, smulgîndu-l din viața obișnuită. El e făcut să conducă o fabrică de hîrtie, cum sînt eu făcută să fiu o mare actriță...

— Dar de ce ? Mai face și altceva ?

— Nu, dar citește mult, e foarte cult.... E un om remarcabil, te asigur... Are să-ți placă mult.

Eram convinsă că-l iubește.

Mulți bărbați, unii mai maturi, alții mai tineri se învîrteau în jurul meu. Moravurile de după război deveniseră destul de libere. Eu eram singură. În lumea asta a medicilor și a tinerilor savanți în care se învîrtea Renée, întîlnisem cîțiva bărbați care-mi stîrniseră interesul. Dar nu mi-a fost greu să le rezist. Nu puteam crede în dragostea pe care mi-o declarau. Acel „ești, din nefericire, urîtă" al mamei mele, mă obseda, cu toate dezmințirile căpătate pe vremea cînd am fost infirmieră. Neîncrederea în mine rămăsese tot atît de profundă. Mă gîndeam că bărbații doreau să se căsătorească cu mine pentru averea mea, sau căutau în mine o amantă, comodă și puțin pretențioasă, pentru cîteva nopți.

Renée mi-a transmis o invitație la un dineu al baroanei Choin. Ea însăși mergea destul de des acolo, marțea.

I-am răspuns :

— Mă plictisește să mă duc acolo, mi-e groază de lume.

— Nu, ai să vezi, vin mai totdeauna oameni interesanți. De altminteri, marțea viitoare va fi și Philippe, vărul meu, și, dacă ai să te plictisești, o să ne putem retrage toți trei într-un colț.

— A ! așa da, o să-mi facă plăcere să-l văd.

Era adevărat. Renée sfîrșise prin a-mi inspira dorința de a-l cunoaște pe Philippe Marcenat. Cînd mi-a istorisit povestea căsătoriei lui Philippe, mi-am amintit că am întîlnit-o cîndva pe soția lui și că am găsit-o foarte frumoasă. Se spunea că o mai iubea, și chiar Renée, deși se vedea limpede că nu era de acord cu tot ce făcuse vară-sa, recunoștea că era imposibil să găsești un obraz mai perfect ca al ei. „Numai că, spunea ea, ceea ce nu pot să-i iert e că s-a purtat urît cu Philippe, care era sinceritatea în persoană." I-am cerut multe amănunte în legătură cu căsătoria lui. Citisem chiar în timpul războiului unele pasaje din scrisorile lui Philippe către Renée și-mi plăcuse tonul lor melancolic.

Casa doamnei Choin, cu scara interioară și cu nenumărații ei lachei, nu mi-a plăcut. Intrînd în salon, am dat imediat de Renée, stînd în picioare, lîngă șemineu ; alături de ea se afla un bărbat foarte înalt, care ținea mîinile în buzunar. Philippe Marcenat nu era frumos, dar avea o înfățișare blîndă și liniștitoare. Cînd mi-a fost prezentat, pentru întîia oară în viața mea nu m-am simțit intimidată în fața unui străin. La masă, am observat cu plăcere că locul lui era lîngă al meu. După dineu, o manevră instinctivă ne-a apropiat.

— Vreți să stăm liniștiți de vorbă ? m-a întrebat el. Veniți cu mine, cunosc foarte bine casa asta.

M-a luat cu el într-un salon chinezesc. Ceea ce-mi mai amintesc din discuția noastră de atunci e că am făcut un schimb de impresii despre copilăria noastră. Da, încă în seara aceea, Philippe mi-a povestit viața pe care a dus-o în Limousin și ne-a amuzat faptul că anii tinereții noastre și familiile noastre erau atît de asemănătoare. Casa din Gandumas era mobilată întocmai ca a noastră

de pe strada Ampère. Mama lui Philippe, ca și a mea, obișnuia să spună : „Bărbații nu se uită la rochii".

— Da, a spus Philippe, e foarte puternică credulitatea țărănească și burgheză a atîtor familii franceze, și într-un sens e destul de frumos, dar, în ce mă privește, nu mai pot, mi-am pierdut credința...

— Eu nu, i-am răspuns, rîzînd... Vedeți, sînt unele lucruri pe care nu pot să le fac... acum, cu toate că trăiesc singură, n-aș putea cumpăra flori sau bomboane pentru mine. Mi s-ar părea imoral și nu mi-ar face nici o plăcere.

S-a uitat cu uimire la mine.

— E adevărat ? m-a întrebat el. Nu puteți cumpăra flori ?

— Pot cumpăra flori pentru un dineu, un ceai. Dar pentru mine, pentru simpla plăcere de a le privi, nu, nu pot.

— Dar, vă plac ?

— Da, destul... În sfîrșit, mă pot și lipsi foarte ușor de ele.

Mi s-a părut că văd în ochii lui o strălucire de ironie și tristețe și am început a vorbi de altceva. Această a doua parte a discuției noastre fără îndoială că l-a frapat pe Philippe, deoarece am găsit în carnetul său roșu această notă :

„23 martie 1919. Dineu la mătușa Cora. Mi-am petrecut toată seara cu doamna de Cheverny, drăguța prietenă a lui Renée, pe divanul din salonul chinezesc. Ciudat... Nu seamănă de loc cu Odile, și totuși... Poate, pentru simplul fapt că purta o rochie albă... E blîndă, timidă... M-am străduit s-o fac să vorbească. Apoi a devenit mai comunicativă.

— Mi s-a întîmplat azi dimineață un lucru care m-a indignat. O doamnă pe care abia o cunosc, deci nu o prietenă intimă, știți, m-a chemat la telefon ca să-mi spună : «Vezi, să nu faci vreo gafă, Isabelle,

iau dejunul azi la dumneata». Cum se poate minți în halul ăsta? Să cauți o complice? Mi se pare josnic.

— Trebuie să fii indulgentă, multe femei duc o viață atît de grea.

— Au o viață atît de grea, fiindcă așa vor. Ele cred că dacă nu vor crea în jurul lor o atmosferă de mister, se vor plictisi... Nu-i adevărat; viața nu-i făcută din mici aventuri trecătoare. Nu totdeauna simți nevoia ca sensibilitatea ta să se confunde cu a altuia... Nu sînteți de aceeași părere?

Renée a venit să se așeze lîngă noi, întrebîndu-ne: — Pot să tulbur flirtul? Și fiindcă tăceam și eu și ea, s-a ridicat rîzînd și a plecat. Prietena ei a rămas o clipă visătoare, apoi a reluat firul convorbirii:

— În sfîrșit, nu găsiți că singura iubire care merită a fi trăită este aceea care constă în încrederea totală între două ființe, un cristal pur prin care poți privi fără să zărești o pată?

În clipa aceea, s-a gîndit, fără îndoială, că mi-a stîrnit o suferință și a roșit.. E adevărat că spusele ei m-au cam rănit. Atunci mi-a adresat cîteva cuvinte drăguțe, cu o stîngăcie foarte emoționantă. Apoi Renée s-a întors împreună cu doctorul Maurice de Fleury. Convorbire asupra secreției glandelor endocrine. «Trebuie să dai asemenea medicamente, spunea el; medicul care nu le prescrie își pierde prestigiul.» Discuții tehnice, amuzante. Admirat inteligența precisă a lui Renée. La despărțire, caldă uitătură a prietenei sale!".

E adevărat. Și eu îmi aduc aminte de cuvintele care l-au supărat pe Philippe. Și eu m-am gîndit la ele în seara aceea, cînd m-am întors acasă; și a doua zi dimineața, i-am scris cîteva rînduri lui Philippe Marcenat, pentru a-i exprima regretul că am fost atît de stîngace în ajun, cînd i-am mărturisit sentimentele mele, simpatia mea, deoarece, cunoscîndu-l prin Renée, aveam de multă

vreme pentru el o mare prietenie. Am adăugat că, știindu-l singur, aș fi fericită dacă uneori ar veni să mă vadă.

El mi-a răspuns :

„Scrisoarea dumneavoastră, doamnă, mi-a confirmat ceea ce am citit în expresia obrazului dumneavoastră. Aveți acea bunătate delicată care dă atîta farmec spiritului. Din prima clipă cînd v-am văzut mi-ați vorbit de tristețea și de singurătatea mea cu o simpatie atît de simplă atît de evident spontană, că am încercat îndată un sentiment de încredere. Primesc cu recunoștință prietenia pe care mi-o oferiți. Nu cred că vă puteți închipui cît îmi va fi de prețioasă".

I-am invitat pe Philippe și pe Renée la un dejun, la mine acasă, pe strada Ampère. Apoi Philippe ne-a poftit la el pe amîndouă. Am admirat mult micul apartament în care ne-a primit. Îmi aduc aminte mai ales de două admirabile tablouri de Sisley (peisaje ale Senei de un albastru de levănțică) și de florile de pe masă, în tonuri foarte plăcute. S-a încins cu ușurință o conversație amuzantă și serioasă în același timp ; era evident că micul grup pe care-l formam găsea o adevărată plăcere în această întîlnire.

Apoi Renée, la rîndul ei, ne-a invitat pe Philippe și pe mine. În seara aceea ne-a poftit pentru a doua zi la teatru și am luat obiceiul de a ieși cu el în oraș de două, trei ori pe săptămînă. Cînd, în cursul plimbărilor noastre, o vedeam pe Renée ținînd cu tot dinadinsul să arate că Philippe și ea formau o pereche, și că eu nu eram decît invitata lor, mă amuza foarte mult. Acceptam această atitudine, dar, fără să mi-o fi spus, știam că Philippe prefera să fie singur cu mine. Într-o seară, Renée fiind

suferindă, n-a putut veni și am ieșit noi doi. În timpul cinei mi-a vorbit el, cel dintîi (și foarte frumos) de căsătoria lui. Atunci am înțeles că tot ce mi-a spus Renée despre Odile, deși era adevărat, era totuși inexact. Ascultînd-o pe Renée vorbind despre Odile, îmi imaginasem o femeie frumoasă dar foarte primejdioasă. Ascultîndu-l pe Philippe, vedeam o fetiță plăpîndă care încerca să se poarte cît mai bine. Philippe mi-a plăcut mult în seara aceea. Îl admiram pentru amintirea atît de duioasă pe care o păstra unei femei care-l făcuse să sufere. Pentru întîia oară, mi-a venit ideea că poate el era eroul pe care-l așteptasem atîta.

Pe la sfîrșitul lui aprilie, Philippe a făcut o lungă călătorie. Se simțea destul de rău, tușea mereu și medicii i-au recomandat o regiune cu climă caldă. Am primit o carte poștală din Roma :

„Cara signora[1]*, vă scriu in fața ferestrei deschise ; cerul e albastru, fără un nor ; in Forum coloanele, arcurile triumfale se ivesc din ceața nisipoasă și aurită. Totul este de o frumusețe inimaginabilă."*

Apoi o carte poștală din Tanger :

„Prima escală dintr-o călătorie de vis pe o mare liniștită, gri-deschis și violetă. Tanger ? Are ceva din Constantinopole, din Asnières și din Toulon. E murdar și nobil ca întregul Orient."

Apoi o telegramă din Oran :

„Veniți să luați dejunul cu mine, joi, la ora unu. Cu respectuoasă prietenie. — Marcenat."

[1] Scumpă doamnă (it.).

În dimineața aceea, am zărit-o pe Renée în laborator și am întrebat-o :

— Va să zică, joi, dejunăm la Philippe ?

— Cum ? S-a întors ? a întrebat ea.

I-am arătat telegrama : o expresie dureroasă, pe care nu i-o văzusem niciodată, i s-a întipărit pe față. Dar și-a revenit îndată.

— A ! da ! a spus ea... Așadar, veți dejuna singuri, pe mine nu m-a invitat.

M-am simțit foarte stînjenită. Am aflat mai tîrziu, chiar de la Philippe, că principala pricină a călătoriei sale a fost dorința de a pune capăt intimității sale cu Renée. Familia lor îi considera logodiți, ceea ce îl exaspera. De altminteri Renée s-a strecurat tiptil din viața lui fără să se plîngă. A rămas prietena noastră, o prietenă puțin amărîtă. De la ea am învățat să-l admir pe Philippe. Din acea clipă, ea asculta — aproape cu cruzime — tot ce putea să-l micșoreze. Philippe spunea : „E omenesc", dar eu eram mai puțin indulgentă.

IV

TOATA VARA. PHILIPPE ȘI CU mine ne-am petrecut o bună parte din timp împreună. El se ocupa de afaceri, dar în fiecare zi își lua cîteva ore de libertate — la Gandumas nu se ducea decît o dată pe lună. Aproape în fiecare dimineață îmi telefona și hotăram, dacă era vreme frumoasă, să ne plimbăm după amiază, să luăm seara cina împreună sau să mergem la un spectacol. Philippe era un prieten fermecător pentru o femeie. Se străduia să-mi ghicească orice dorință ca să mi-o satisfacă

îndată. Primeam fleri, cîte o carte despre care discutasem mai înainte, vreun obiect pe care îl admirase, într-una din plimbările noastre. Spun pe care îl admirase, deoarece gustul lui Philippe se deosebea foarte mult de al meu, și el se orienta numai după gustul lui. Exista aici un mister pe care zadarnic încercam să-l pătrund. Cînd eram împreună la restaurant, dacă intra o femeie, el făcea aprecieri asupra rochiei, asupra nuanței particulare a eleganței ei, asupra caracterului pe care părea să-l aibă. Observam cu un fel de groază că impresiile lui erau aproape totdeauna contrarii acelora pe care le încercam eu, în mod firesc. Cu obișnuitul meu spirit metodic, căutam regulile care să mă facă „să gîndesc ca Philippe", „să interpretez ca Philippe". Nu le găseam. Încercam iar. Îl întrebam :

— Dar asta e drăguță, nu-i așa ?

— Ce ? răspundea Philippe dezgustat. Rochia asta roșie ? A ! nu, de loc !

Eram de acord că avea dreptate, dar nu înțelegeam de ce.

La fel se întîmpla cînd era vorba de cărți sau de teatru. De la primele noastre discuții, am observat că părea prost impresionat, pentru că-l socoteam pe Bataille [1] — în mod sincer — un mare dramaturg sau pe Rostand un mare poet.

— Da, bine, spunea el, *Cyrano* m-a amuzat mult și m-a entuziasmat chiar cînd eram tînăr și, în fond, piesa e bine făcută, dar nu e la înălțimea unei mari opere.

Găseam că-i nedrept, dar nu îndrăzneam să-mi apăr părerea, de teamă să nu-l supăr. Cărțile pe care mi le dădea să le citesc (Stendhal, Proust, Mérimée) m-au

[1] *Henry Bataille* (1872—1922) dramaturg francez, autorul unor piese de o relativă valoare literară.

plictisit la început. Dar au început să-mi placă foarte repede, fiindcă mi-am dat seama de ce le aprecia el. Nimic nu era mai ușor decît să înțelegi gusturile lui Philippe ; era dintre acei cititori care nu se caută decît pe ei înșiși în cărți. Adesea găseam cărțile citite de el acoperite de adnotări, pe care le descifram cu greutate și care mă ajutau să-i urmăresc gîndurile prin acelea ale autorului. Mă interesam cu pasiune de tot ceea ce putea să-mi dezvăluie ceva din caracterul lui.

Ceea ce mă mira mai mult decît orice era că își dădea atîta osteneală pentru a mă forma și a mă distra. Aveam, fără îndoială, multe defecte, dar nici un fel de vanitate ; mă consideram proastă, nu prea drăguță. Mă întrebam mereu ce a putut găsi la mine. Era limpede că-l bucura prezența mea și că dorea să-mi placă. Dar nu pentru că aș fi cochetat cu dînsul. Respectul față de drepturile pe care le avea Renée asupra lui Philippe mă opriseră la început să-mi imaginez măcar că voi pătrunde în inima lui ; prin urmare el m-a ales. De ce ? Aveam sentimentul plăcut și tulburător în același timp că mi-a atîrnat — cum se atîrnă o haină pe cuier — un suflet mai frumos și mai bogat decît al meu. În însemnarea, pe care am mai citat-o spunea : „*Ea nu seamănă de loc cu Odile, și totuși... Poate, pentru simplul fapt că purta o rochie albă...*“ Nu semănam, desigur, în nici o privință cu Odile, dar există unele impresii misterioase și fugare a căror influență asupra vieții noastre nu este dintre cele mai neînsemnate.

Greșesc acei care spun că dragostea este oarbă ; adevărul e că dragostea-i indiferentă la defecte sau slăbiciuni — pe care le vede foarte bine — cînd își închipuie că a găsit într-o ființă acel ceva ce-o interesează mai mult decît orice și care; de cele mai multe ori, nici nu se poate defini. Philippe, în adîncul sufletului său, știa

— poate fără să și-o mărturisească — că eram o femeie blîndă, timidă și nu remarcabilă, dar simțea nevoie de prezența mea. Aștepta de la mine să fiu gata a părăsi totul, pentru a-l însoți pe el. Nu-i eram nici soție, nici amantă, dar părea să-mi pretindă o fidelitate riguroasă. De multe ori ieșeam — așa cum mă obișnuisem în timpul războiului — cu alți prieteni. I-am spus-o. A fost atît de nenorocit că am renunțat. Îmi telefona acum în fiecare zi la ora 9 dimineața. Dacă eram plecată la Institutul Pasteur și nu mă găsea (fie că obținuse legătura cu întîrziere, fie că se dusese puțin mai tîrziu la birou), îl găseam seara atît de neliniștit, că în cele din urmă, am părăsit laboratorul, ca să fiu totdeauna sigură că mă va găsi acasă. Și așa, puțin cîte puțin, a legat viața mea de a lui.

Și-a luat obiceiul de a veni în fiecare după-amiază la mine acasă, pe strada Ampère. Dacă era vreme frumoasă, ieșeam împreună. Cunoșteam foarte bine Parisul și-mi făcea plăcere să-i arăt palate vechi, biserici, muzee. Îl amuza erudiția mea, prea precisă. Îmi spunea rîzînd:

— Cunoști datele tuturor regilor Franței și numerele de telefon ale tuturor marilor scriitori.

Dar îi plăceau aceste plimbări. Știam acum ce-l putea încînta: O floare descoperită de-a lungul unui zid cenușiu, un colțișor al Senei întrezărit printr-o fereastră din insula Saint-Louis, o grădină ascunsă îndărătul unei biserici. Mă duceam deseori singură dimineața ca să explorez terenul și să fiu sigură că după-amiaza îi voi putea arăta un peisaj făcut parcă anume pentru el. Cîteodată mergeam împreună la un concert; gusturile noastre muzicale erau aproape aceleași. Ceea ce mă uimea cu atît mai mult cu cît simțul muzical nu mi s-a format prin educație, ci prin impresiile puternice pe care le-am încercat.

Duceam astfel o viață de strînsă prietenie și, în anumite privințe, aproape conjugală, dar Philippe nu mi-a spus niciodată că-i îndrăgostit de mine, ba deseori îmi spunea că nu mă iubește și asta, din fericire, pentru trăinicia prieteniei noastre. Într-o zi, întîlnindu-mă din întîmplare în Bois de Boulogne, unde făceam fiecare cîte o plimbare matinală, mi-a spus :

— Îmi face atîta plăcere cînd te văd, că mi se pare că retrăiesc impresiile din adolescență. La șaisprezece ani, o căutam astfel pe străzile din Limoges pe o tînără care se numea Denise Aubry.

— Ai iubit-o ?

— Da, și m-am săturat de ea, așa cum te-ai sătura dumneata de mine, dacă eu însumi n-aș ști să-mi măsor fericirea.

— Dar de ce ? l-am întrebat. Nu crezi într-o dragoste împărtășită ?

— Chiar împărtășită, dragostea este ceva îngrozitor. O femeie mi-a spus într-o zi aceste cuvinte pe care le-am găsit foarte îndreptățite : „Cînd dragostea merge bine, adică, așa și așa, e destul de greu, dar cînd dragostea nu merge de loc, e un infern". E adevărat.

Nu i-am răspuns ; eram hotărîtă să mă las condusă de el, să fac tot ce dorește el. După cîteva zile, ne-am dus împreună la Operă să vedem pe dragul meu *Siegfried*. A fost o mare bucurie pentru mine să-l ascult alături de acela care devenise eroul meu. Cînd s-a cîntat *Murmurele pădurii*, fără să mă gîndesc, mi-am pus mîna mea pe mîna lui Philippe ; el a întors capul și m-a privit întrebător și fericit. Cînd ne-am urcat în mașină, mi-a luat la rîndul său mîna, și și-a dus-o la buze, apoi a ținut-o într-a lui. Cînd mașina s-a oprit în fața ușii, mi-a spus : „Noapte bună, scumpa mea". I-am răspuns veselă, aproape emoționată : „Noapte bună, bunul meu prieten".

A doua zi dimineață, am primit de la el o scrisoare, făcută în timpul nopții: *„Isabelle, sentimentul acesta unic, exigent, nu este numai prietenie..."* Îmi descria cîteva episoade din copilăria sa romantică; îmi vorbea de femeia pe care o numea „Regina", apoi „Amazoana" și care-l obsedase dintotdeauna.

„Tipul de femeie care îmi crea această stare de exaltare rămîne același. Trebuie să fie plăpîndă, nefericită și frivolă, dar totuși înțeleaptă. Uite, de exemplu, autoritatea unei femei ca Renée nu putea sta alături de asemenea însușiri. Dar în clipa cînd am întîlnit-o pe Odile, am simțit că ea era aceea pe care o așteptam dintotdeauna. Ce să-ți spun? Dumneata ai puțin din acea esență misterioasă care, după mine, dă preț vieții și, în lipsa căreia, mi-a venit să mor. Iubire? Prietenie? Ce interesează cuvîntul? E un sentiment duios și profund, o mare speranță, o alinare fără margini. Scumpa mea, mi-e dor de buzele dumitale, de ceafa dumitale cu părul tuns scurt și aspru ca o periuță și pe care mi-ar plăcea să-l mîngîi.

Philippe"

Seara am ieșit împreună. Ne înțelesesem că vom merge să ascultăm muzică rusească și că ne vom întîlni în sala Gaveau. Cînd am ajuns i-am spus zîmbind:

— Bună seara... Am primit scrisoarea dumitale.

Și-a luat o atitudine rece și mi-a răspuns:

— A! Da! apoi a început să vorbească de altceva. Dar, în mașină, cînd ne întorceam acasă, i-am dat buzele și ceafa pe care le dorea de atîta timp.

Duminica următoare, ne-am dus în pădurea de la Fontainebleau.

— Ție, care ești atît de wagneriană, mi-a spus el, mi-ar face plăcere să-ți arăt un loc, aproape de Barbi-

zon, care-mi reaminteşte într-adevăr de suişul spre Walhalla. Sînt blocuri de stînci, înghesuite sub brazi, care urcă spre cer. E o privelişte haotică, gigantică şi, în acelaşi timp, de o ordine perfectă, în sfîrşit, întocmai precum *Crepusculul zeilor*. Ştiu foarte bine că nu-ţi plac peisajele. Peisajul acesta ar trebui să-ţi placă, însă, pentru că seamănă puţin cu un decor.

Îmi pusesem o rochie albă, foarte simplă, ca să fiu eu însămi o Walkirie. Philippe m-a felicitat pentru idee. Cu toate eforturile mele, rar dacă-i plăcea vreo rochie de-a mea ; mai totdeauna le studia cu un ochi critic şi nu-mi spunea nimic. În ziua aceea am văzut că-i face plăcere să mă privească. Pădurea mi s-a părut tot atît de frumoasă pe cît mi-a descris-o el. Printre enormele stînci acoperite de muşchi urca un drumeag întortocheat. Ca să mă ajute să sar peste pietre, Philippe m-a prins de cîteva ori de braţ ; apoi m-a cuprins cu ambele braţe ca să fac un salt. Ne-am întins pe iarbă şi mi-am spijinit capul de umărul lui. Brazii plantaţi în cerc împrejurul nostru alcătuiau un fel de fîntînă adîncă şi întunecoasă al cărui gîtuid închidea în el cerul albastru.

V

MĂ ÎNTREBAM DACĂ PHILIPPE se gîndea să mă ia de soţie sau voia să devin amanta lui. Îmi plăcea pînă şi această incertitudine. Philippe va fi arbitrul destinului meu ; hotărîrea trebuia s-o ia numai el. Aşteptam cu încredere.

Uneori o indicaţie mai precisă părea să se strecoare printre cuvinte. Philippe spunea :

— Va trebui să te iau cu mine să-ți arăt Brugesul; e minunat... și apoi n-am făcut nici cea mai scurtă călătorie împreună.

Ideea de a pleca împreună cu el mă încînta; zîmbeam cu tandrețe; dar, în zilele următoare, n-a mai fost vorba de plecare.

Luna iulie a fost foarte călduroasă. Toți prietenii noștri s-au răspîndit care încotro, să-și petreacă vacanța; eu n-aveam poftă să părăsesc Parisul, însemna să fiu departe de Philippe. Într-o seară m-a invitat la cină la Saint-Germain. Am rămas multă vreme pe terasă. Parisul se întindea la picioarele noastre, ocean întunecat în care se reflectau stelele scînteietoare ale cerului. Perechi rîdeau în umbră. Glasuri cîntau pe aleile de carpeni. La înapoiere, în mașină, mi-a vorbit de familia lui și mi-a spus de cîteva ori:

— Cînd vei veni la Gandumas... cînd ai s-o cunoști bine pe mama mea...

Cuvîntul căsătorie nu l-a pronunțat niciodată.

A doua zi, dimineața, a plecat la Gandumas, unde a stat vreo cincisprezece zile, și de unde mi-a scris de mai multe ori. Înainte de înapoiere, mi-a trimis lunga istorisire de care am vorbit, povestea vieții sale și a Odilei. Istorisirea m-a interesat și m-a surprins. Am descoperit un Philippe anxios și gelos, cum nu mi l-aș fi închipuit niciodată, ba chiar și un Philippe cinic, cînd trecea prin anumite crize. Am înțeles că a vrut să se descrie, pentru mine, așa cum era, pentru a evita orice surpriză penibilă. Dar portretul acesta nu mă înspăimînta. Ce mă interesa pe mine că a fost gelos? N-aveam intenția să-l înșel. Ce mă interesa pe mine dacă se amuza cu femei tinere? Eram gata să accept orice. Întreaga sa comportare și tot ce spunea lăsa să se înțeleagă că era acum hotărît să se căsătorească cu mine. Eram fericită și totuși

o ușoară neliniște știrbea puțin din fericirea mea : o vagă plictiseală pe care o surprinsesem uneori la el, atunci cînd mă asculta vorbind, sau mă privea cînd făceam vreo treabă, mi se părea că devenea mai evidentă și apărea mai des. De mai multe ori, în timpul unei seri care începuse într-o perfectă armonie a spiritelor noastre, aveam impresia că-l vedeam deodată — după o vorbă spusă de mine — că se închide în sine și devine trist și visător. Tăcînd la rîndul meu, încercam să reconstitui ce-am spus. Tot ce rostisem mi se părea nevinovat. Mă străduiam să înțeleg ce l-a putut supăra ; nu găseam nimic. Reacțiile lui Philippe mi se păreau misterioase, imprevizibile.

— Știi ce-ar trebui să faci, Philippe ? Să-mi spui tot ce nu-ți place la mine. Știu că sînt unele lucruri care... Mă înșel, cumva ?

— Nu, mi-a răspuns el, dar sînt niște lucruri foarte mărunte.

— Tare aș dori să le cunosc, să încerc să le corectez.

— Ei bine, data viitoare cînd voi pleca, am să-ți scriu despre asta.

La sfîrșitul lunii, cînd a plecat pentru două zile la Gandumas, am primit următoarea scrisoare de la el :

„Gandumas, prin Chardeuil
(Haute Vienne)

CE-MI PLACE LA TINE : *Tu*

CE NU-MI PLACE LA TINE : *Nimic.*

Da, e adevărat, într-un sens, ceea ce am scris mai sus, dar nu în întregime. Poate ar fi mai precis dacă aș pune aceleași trăsături în ambele coloane, deoarece sînt unele care-mi plac ca fragmente din tine, și pe care, izolate, nu le-aș suporta la alta.

Să mai încercăm.

CE-MI PLACE LA TINE :

Ochii tăi negri, genele lungi, linia gîtului și a umerilor, trupul tău.

Mai ales amestecul de curaj și slăbiciune, de îndrăzneală și timiditate, de pudoare și patimă. E în tine ceva eroic ; ceva bine ascuns sub lipsa de voință în lucrurile mici ; dar există.

Acel ceva de fată tinără.

Rochiile tale de sport.

Sufletul tău conștiincios, simplitatea ta, spiritul de ordine. Cărțile și carnetele tale bine îngrijite.

Înțelepciunea ta.

Modestia ta.

CE NU-MI PLACE LA TINE :

Gesturile aspre și puțin stîngace. Aerul de fetiță prinsă cu o greșeală.

Mai ales refuzul de a vedea și accepta viața așa cum este ; un idealism de revistă-magazin anglo-saxon ; un sentimentalism plictisitor... Severitatea ta pentru slăbiciunile altora.

Acel ceva de femeie bătrînă.

Rochia ta cu tunica galbenă ; podoabele pălăriilor (o pană albastră) ; rochia de dantelă de culoare ocru, tot ce-i încărcat și strică linia.

Spiritul de economie. prudența ta în gospodărie și prudența ta sentimentală.

Lipsa de fantezie.

Lipsa de eroism.

Aș putea continua mult timp coloana din stînga. Tot ce-am notat în coloana din dreapta este inexact. Cel puțin ar trebui să adaug :

CE-MI PLACE LA TINE :

Ce nu-mi place la tine.

Căci toate astea fac parte din tine și nu doresc să te schimbi, poate doar să renunți la unele lucruri. foarte mărunte care stau lipite pe ceul tău real ! Iată, de exemplu... dar am puțină treabă acum. Casa Hachette îmi cere să-i fabric o hîrtie specială pen-

tru o publicație nouă și a intrat tocmai un contramaistru să-mi arate o «compoziție». Ce greu mi-e să mă despart de scrisoarea care ți-e destinată! Încă o frază pentru tablou:

CE-MI PLACE LA TINE:

Această îndelungă și voluptoasă reverie în care cad de cum mă gîndesc la tine.

Chamfort povestește: o doamnă spunea Cavalerului de B. «Ce-mi place la dumneata...

— Ah! doamnă, o întrerupse el, dacă ai ști ce, aș fi pierdut...»

Ce-mi place la tine, Isabelle...

Philippe"

Scrisoarea asta m-a făcut să visez mult. Am regăsit în memoria mea privirile critice ale lui Philippe. Observasem de mult că el acorda o importanță deosebită nu numai cuvintelor mele cele mai neînsemnate, dar și rochiilor, pălăriilor, tuturor amănuntelor toaletei mele și asta mă întristase, mă umilise aproape. Recunoșteam acum în mine, de multe ori, cu surprindere, modul de a gîndi al mamei și instinctivul ei dispreț pentru lux. Să descopăr la Philippe, eroul meu, asemenea preocupări, mă uimea. Înțelegeam să fie altfel decît mine, dar găseam că-i nedemn de el să-și piardă prea mult timp cu lucruri atît de mărunte. Totuși ăsta era Philippe, și eu țineam să-i plac. Și atunci am făcut eforturi să mă schimb, să fiu așa cum mi se părea că mă dorea el. N-am reușit în totul și ceea ce mă neliniștea cel mai mult era că nu știam foarte limpede ce-l supăra la mine. Spiritul meu de economie? Lipsa mea de fantezie? Da, e adevărat. Mă simțeam măsurată în toate, și prudentă: „Ce

ciudat e, îmi spuneam, tot timpul copilăriei mele am fost o fetiță romantică, revoltată împotriva unui mediu auster și rațional, și acum, cînd Philippe mă privește din afară, pare să descopere în mine trăsăturile ereditare de care mă credeam străină". Citind și recitind scrisoarea, mă trezisem plîngînd fără voia mea: „Aerul de fetiță prinsă cu o greșeală... Dar, Philippe, cum aș putea să nu am aerul acesta de copil dojenit? Am fost crescută cu o severitate pe care ar fi greu să ți-o imaginezi. Nu puteam ieși din casă fără să fiu însoțită de domnișoara Chaumière sau de mama mea... Odile a ta, Philippe, și-a petrecut copilăria, avînd niște părinți nepăsători care o lăsau să facă ce voia... A avut mult de suferit din cauza asta... Sentimentalismul meu plicticos?... Fiindcă toată lumea dimprejur a fost atît de puțin sentimentală... Dragostea, după mine, are nevoie de un climat cald, mîngîios, pe care familia mi l-a refuzat... Modestia mea? Lipsa mea de orgoliu?... Cum puteam fi sigură de mine, cînd toată copilăria mea mi s-a spus că am defecte, că sînt mediocră..." După ce s-a întors Philippe, am încercat să-i repet această apărare pasionată, dar el a zîmbit și a fost atît de tandru cu mine, încît am uitat îndată de scrisoare. S-a fixat data căsătoriei noastre și am fost fericită la culme.

Părinții mei se înfățișară ca să participe la ceremonie. Philippe nu le-a displăcut. Iar lui îi plăcea ironia distantă a tatei; cît despre austeritatea severă a mamei mi-a spus că avea o poezie foarte gen „Marcenat". Familia mea a fost uluită cînd a aflat că nu fac un voiaj de nuntă. Și eu aș fi dorit: vizitarea Italiei sau a Greciei împreună cu Philippe ar fi constituit pentru mine o mare bucurie, dar simțeam că el nu voia, și n-am insistat. Îmi

dădeam seama ce-i în sufletul lui, dar părinții mei țineau morțiș să fie respectat „protocolul fericirii", și mama, în ziua căsătoriei, mi-a prezis mari primejdii pentru viitorul căsniciei mele.

— Să nu dai impresia soțului tău că-l iubești prea mult, că ești pierdută, mi-a spus ea.

— Mi-am luat o atitudine autoritară și i-am răspuns, cam rece :

— Am să veghez cu singură la fericirea mea.

VI

PRIMELE TREI LUNI DE TRAI COmun mi-au rămas în amintire ca zilele cele mai armonioase din viața mea. Desăvîrșita plăcere de a trăi alături de Philippe. Lenta descoperire a dragostei. Concordanța dintre trupurile noastre. Bunătatea sa delicată, atențiile sale. Totul, Philippe, lîngă tine, mi se părea fermecător și totul îmi părea ușor. Aș fi vrut să îndepărtez din memoria ta orice amintire melancolică, să-ți procur toate bucuriile, să stau la picioarele tale, să-ți sărut mîinile. Mă simțeam atît de tînără. Copilăria mea refulată, munca mea aspră din timpul războiului, dezorientarea mea de femeie singură, totul a fost dat uitării ; viața era frumoasă.

Am petrecut primele trei luni la Gandumas, care-mi plăcea mult. Dorisem să cunosc casa, parcul, în care a crescut Philippe. Philippe copil ! Philippe băiețel ! Mă gîndeam la ei cu o duioșie maternă, cu voluptate. Soacra mea îmi arăta fotografiile, caietele de școală, buclele pe care le păstra. O găseam rațională și inteligentă. Aveam

multe gusturi comune și aceeași teamă, duioasă și neliniștitoare în fața unui Philippe care nu mai era cel pe care-l crescuse.

Ea spunea că Odile a avut asupra lui o adîncă influență, dar nu din cele mai bune :

— Niciodată, înainte de căsătorie, spunea ea, nu l-ai fi văzut pe Philippe neliniștit sau nervos. Era un om ferm, echilibrat, preocupat de lecturile sale, de muncă ; semăna cu tata, care a fost înainte de toate sclavul datoriei. Sub influența soției, Philippe a devenit mult mai... dificil. A ! nu-i decît ceva superficial, firea lui a rămas aceeași, dar nu m-ar surprinde dacă începutul căsniciei va fi cam greu.

Am rugat-o să-mi vorbească de Odile. Ea nu-i putea ierta că l-a nenorocit pe Philippe.

— Mamă, dar o adora, îi spuneam eu ; asta înseamnă că totuși găsise ceva la ea...

— Eu cred, draga mea Isabelle, că va fi mult mai fericit cu tine și îți sînt recunoscătoare.

Am mai discutat în diferite rînduri ; unui observator care ne-ar fi ascultat, i s-ar fi părut ciudate discuțiile noastre, pentru că față de ea apăram mitul Odilei născocit de Philippe, așa cum mi l-a transmis el.

— Mă mir, îmi spunea soacră-mea... Așa, vrei să spui că o cunoști mai bine decît mine, deși n-ai vorbit niciodată cu ea... Te asigur că nu am pentru sărmana Odile decît sentimente de milă, dar trebuie să spunem adevărul, și eu ți-am descris-o așa cum am cunoscut-o.

Timpul zbura cu o repeziciune de parcă ar fi fost vrăjit ; mi se părea că viața mea a început abia în ziua căsătoriei. Înainte de a pleca dimineața la uzină, Philippe îmi alegea cîte o carte. Unele din ele, în special cele

de filozofie, îmi păreau destul de neinteligibile, dar îndată ce vorbeau de dragoste, le citeam, fericită. Copiam într-un caietel însemnările marginale făcute de Philippe în fuga creionului.

Către ora unsprezece, ieșeam în parc. Îmi făcea multă plăcere s-o însoțesc pe soacră-mea în satul ridicat pe coastele ce domină valea Loue-ei, în memoria soțului ei. Era un grup de case curate, solide, pe care Philippe le găsea urîte, dar erau confortabile și comode. Doamna Marcenat construise în mijlocul satului un întreg ansamblu de instituții colective, care-mi stîrneau interesul. Mi-a arătat școala de gospodărie, infirmeria, creșa. O ajutam. Experiența mea din timpul războiului îmi folosea. De altminteri eram dintotdeauna înclinată spre organizare și ordine.

Găseam chiar o mare plăcere să-l însoțesc pe Philippe la uzină. În cîteva zile m-am pus la curent cu activitatea lui. Mă amuza, îmi plăcea să mă așez în fața lui, în biroul plin de teancuri de hîrtii de diferite culori, să citesc scrisorile administratorilor de ziare, ale scriitorilor, să ascult povestirile muncitorilor. Uneori, după ce ieșeau toți funcționarii, mă așezam pe genunchii lui Philippe, care mă săruta, aruncînd priviri neliniștite înspre ușă. Vedeam, cu bucurie, că avea o nevoie aproape constantă de trupul meu ; îndată ce mă așezam lîngă el, mă lua de umeri, de talie ; descoperem că ființa cea mai reală dintr-însul era amantul, și eu de asemenea încercam o delicioasă plăcere senzuală, pe care n-o simțisem niciodată și care îmi colora acum toată viața.

Îmi plăcea să stau în acel Limousin, puțin sălbatic, pe care-l simțeam impregnat de spiritul lui Philippe. Singurul loc de care fugeam era „observatorul" acela din

parc, unde știam că pe vremuri venise cu Denise Aubry, apoi cu Odile. Mă încerca o ciudată și postumă gelozie. Uneori voiam să știu... Îi puneam lui Philippe întrebări cu o asprime aproape crudă. Dar asemenea indispoziții erau trecătoare. Singura mea neliniște mi-o provocase descoperirea că Philippe nu era tot așa de fericit ca mine. Mă iubea, nu mă îndoiam, dar nu simțea ca mine o încîntare plină de recunoștință în fața acestei noi vieți.

— Philippe, îi spuneam uneori, mi-e poftă să țip de fericire.

— Cît ești de tînără, Dumnezeule ! îmi răspundea el.

VII

LA ÎNCEPUTUL LUI NOIEMBRIE ne-am întors la Paris. Îi spusesem lui Philippe că doream să păstrez apartamentul din imobilul părinților mei, pe care-l ocupasem pînă atunci.

— Am avea toate avantajele acolo. Nu plătesc chirie, apartamentul e mobilat și-i destul de mare pentru noi doi, iar părinții mei nu ne pot deranja, pentru că stau numai cîteva săptămîni pe an la Paris. Dacă, mai tîrziu, se întorc în Franța și se instalează în casa de pe strada Ampère, vom avea timp atunci să căutăm altceva.

Philippe a refuzat.

— Ești ciudată uneori, Isabelle, mi-a spus el... N-aș putea trăi în casa asta ; e urîtă, cu plăcintele acelea de ipsos, imposibile, de pe plafoane și pereți. Părinții tăi n-o să-ți îngăduie niciodată să faci vreo transformare. Nu, te asigur, ar fi o mare greșeală... Nu m-aș simți bine la noi acasă...

— Chiar cînd voi fi și eu acasă, Philippe?... Nu găsești că ceea ce e important în viață, sînt ființele vii, nu decorul?

— Da, firește, oricînd se pot spune asemenea lucruri și par chiar drepte și adevărate. Dar sîntem pierduți dacă vei mai da dovadă de asemenea sentimentalism superficial... Dacă-mi spui: „Chiar cînd voi fi și eu acasă", mă văd silit să-ți răspund: „Ba nu, draga mea, numai că nu-i adevărat; știu că n-am să mă simt bine în casa asta".

Am cedat, dar am vrut să transport mobilierul căpătat de la părinții mei, care-mi aparține, în noul apartament găsit de Philippe.

— Sărmana mea Isabelle, mi-a spus Philippe, ce s-ar putea păstra din mobilierul tău?... Poate cîteva taburele albe din odaia de baie, o masă de bucătărie, dacă vrei, cîteva dulapuri de lenjerie. Restul e groaznic.

Eram dezolată. Știam prea bine că mobilele nu erau frumoase, dar așa le-am apucat și nu-mi displăceau; dimpotrivă, mă simțeam bine în mijlocul lor și, mai ales, mi se părea o nebunie să cumpăr altele. Știam că mama, cînd se va întoarce, mă va certa cu asprime, și, în adîncul inimii mele, îi dădeam dreptate.

— Ce vrei să facem atunci cu mobilele astea, Philippe?

— Trebuie vîndute, scumpa mea.

— Știi că o să iau o nimica toată pe ele; îndată ce vrei să scapi de un lucru, lumea spune că nu face doi bani.

— Sigur că da. N-au nici o valoare. Sufrageria asta imitație Henri II... E surprinzător, Isabelle, că ții la orori le astea, care nici măcar n-au fost alese de tine.

— Da, poate că n-am dreptate, Philippe, fă cum vrei.

Această mică scenă s-a repetat atît de des, cu privire la obiectele cele mai neînsemnate, încît am început eu însumi să rîd, dar în carnetul roșu al lui Philippe găsesc următoarele :

„Dumnezeule, știu prea bine că toate astea n-au nici o importanță. Isabelle e atît de desăvîrșită prin alte trăsături... abnegația ei... dorința de a face fericiți pe toți cei din jurul ei. Ea a schimbat viața mamei mele la Gandumas... Poate tocmai pentru că ea însăși nu are gusturi foarte precise, pare totdeauna preocupată să le ghicească pe ale mele și să mi le satisfacă. Nu-mi pot exprima o dorință față de ea fără ca s-o văd venind seara cu un pachet în care se află obiectul dorit de mine. Mă alintă cum se alintă un copil, cum o alintam cu pe Odile. Dar simt cu tristețe, cu spaimă, că atîta drăgălășenie din partea ei mai curînd mă îndepărtează. Îmi face reproșuri, mă lupt, dar n-am ce face. Aș fi avut nevoie... De ce? Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat ceea ce se întîmplă de obicei cu mine : am vrut s-o întruchipez în Isabelle pe Amazoana mea, pe Regina mea și chiar, într-un sens, pe Odile care, în amintirile mele se confundă acum cu Amazoana. Or, Isabelle nu este genul acesta de femeie. I-am distribuit un rol pe care nu-l poate juca. Cel mai grav e că știu lucrul acesta, că încerc s-o iubesc așa cum este, că-mi dau seama că-i demnă de a fi iubită și că sufăr. Dar pentru ce, Dumnezeule mare, pentru ce? Am dat peste o fericire atît de rară : o mare iubire. Mi-am dorit toată viața o aventură romantică, un roman reușit; îl trăiesc și mi-e prea de ajuns. O iubesc pe Isabelle și încerc, alături de ea, o tandră dar invincibilă plictiseală. Acum înțeleg cît am plictisit-o odinioară cu însumi pe Odile. Plictiseala mea n-are nimic jignitor pentru Isabelle, după cum plictiseala Odilei n-avea nimic jignitor pentru mine; ea nu provine din mediocritatea persoanei care ne iubește, ci numai din faptul că, satis-

făcută ca însăşi de prezenţa celuilalt, nu încearcă să trăiască viaţa din plin, să guste fiecare clipă... Aseară am fost tot timpul împreună la bibliotecă. Nu aveam poftă să citesc. Aş fi vrut să ies în oraş, să văd alţi oameni, agitîndu-se. Isabelle, fericită, ridica din cînd în cînd ochii din carte şi îmi zîmbea.“

O, Philippe, scumpul, tăcutul meu Philippe, de ce nu mi-ai spus ? De pe atunci ştiam foarte bine că ţineai un jurnal secret. Nu, nu mi-ai fi făcut nici un rău dacă-mi spuneai lucrurile astea ; dimpotrivă, poate m-ai fi vindecat. Poate, dacă ne-am fi spus amîndoi totul, am fi putut să fim din nou uniţi. Ştiam că fac o imprudenţă cînd îţi spuneam : „Fiecare minută e preţioasă... Să mă urc' în maşină alături de tine, să-ţi întîlnesc privirile la masă, să te aud trîntind uşa la venire...“ E adevărat că n-aveam atunci decît o idee fixă : să fiu singură cu tine. Să te privesc, să te aud, îmi ajungea. Eu n-aveam nici o dorinţă să văd alţi oameni ; mi-era teamă de ei, dar dacă aş fi ştiut că tu aveai o nevoie atît de mare de ei, poate că m-aş fi comportat altfel.

VIII

PHILIPPE VOISE SĂ-MI FACĂ CUnoştinţă cu prietenii săi. Eram uimită de numărul lor atît de mare. Nu ştiu de ce, îmi imaginasem, sperasem să duc o viaţă mai discretă, mai aparte. În fiecare sîmbătă, se ducea să-şi petreacă după-amiaza la doamna de Thianges, care părea să fie marea lui confidentă ; o iubea şi pe sora ei, doamna Antoine Quesnay. Era plăcut salonul ei, dar mă cam înfricoşa. Fără voia mea, mă agăţam de Philippe. Observam că e puţin enervat văzîn-

du-mă mereu în același grup cu dînsul, dar mi-era imposibil să nu mă ţin după el.

Toate aceste femei mă primeau cu multă drăgălăşenie; eu nu ţineam să leg prietenie cu ele. Aveau o siguranţă şi o încredere care mă uimeau şi mă stinghereau. Eram, mai ales, surprinsă cînd le vedeam atît de intime cu Philippe. Între ele şi dînsul exista o camaraderie cum nu s-a pomenit vreodată în familia noastră. Philippe ieşea în oraş cu Françoise Quesnay, cînd rămînea singură la Paris, sau cu Yvonne Prévost, soţia unui marinar, sau cu o tînără femeie, pe nume Thérèse de Saint-Cast, care scria versuri şi-mi era antipatică. Plimbările acestea păreau foarte nevinovate. Philippe şi prietenele lui se duceau la expoziţii de pictură, cîteodată seara la un film, duminica după amiază la un concert. La început mă invita totdeauna şi pe mine să-i însoţesc, şi mergeam uneori. Dar nu-mi făcea plăcere. Philippe era vesel şi însufleţit, aşa cum fusese odinioară cu mine. Îmi făcea rău să-l văd ce bine se simţea cu ele. Mă supăra, mai ales, că-l interesau atîtea femei, şi atît de felurite... Mi se părea că aş fi suportat mai uşor dacă ar fi avut o pasiune, unică, irezistibilă. Ar fi fost, fără îndoială, îngrozitor, şi mult mai primejdios pentru căminul nostru, dar durerea ar fi fost cel puţin tot atît de mare ca dragostea mea. Era penibil să-l văd pe eroul meu dînd atîta importanţă unor fiinţe drăguţe poate, dar pe care eu le găseam destul de mediocre. Într-o zi, am îndrăznit să-i spun:

— Philippe, dragul meu, aş vrea să te înţeleg... Ce plăcere îţi face s-o vezi pe Yvonne Prévost? Nu-i amanta ta, mi-ai spus-o şi te cred, dar atunci ce reprezintă ea în ochii tăi? O găseşti inteligentă? Pe mine mă plictiseşte mai mult decît oricine.

— Yvonne ? A ! nu, nu-i plicticoasă. Numai că trebuie s-o faci să vorbească despre ce ştie ea. E fiică şi soţie de marinar ; ştie o mulţime de lucruri despre vapoare, despre mare. Primăvara trecută, am petrecut în Sud cîteva zile cu ea şi bărbatul ei. Am înotat, am canotat ; a fost foarte amuzant... Şi apoi, e o fată veselă, bine făcută, e o plăcere s-o priveşti ; ce mai vrei ?

— Pentru tine ? Mult mai mult... Înţelege-mă odată, dragul meu, eu te găsesc demn de femei mai remarcabile şi văd cum te agăţi de femeiuştele astea drăguţe, dar banale.

— Cît de nedreaptă şi aspră eşti ! Hélène şi Françoise, de exemplu, sînt două femei remarcabile. Şi apoi, sînt nişte vechi prietene ale mele. Înainte de război, cînd am fost odată foarte bolnav, Hélène s-a purtat admirabil... A venit să mă îngrijească, poate mi-a salvat chiar viaţa... Eşti ciudată, Isabelle ! Ce doreşti ? Să mă cert cu toată lumea, să rămîn numai cu tine ? Dar m-aş plictisi după două zile... şi tu la fel.

— A ! nu, eu nu. Eu sînt gata să mă închid cu tine într-o închisoare pentru tot restul zilelor noastre. Numai că tu n-ai suporta.

— Dar nici tu, sărmana mea Isabelle ; doreşti să te închizi numai cu mine, pentru că ştii că nu se poate ; dacă te-aş sili să duci o astfel de viaţă, ţi-ar fi groază de ea.

— Încearcă, dragul meu, ai să vezi. Ascultă, se apropie Crăciunul ; să plecăm numai noi doi, mi-ar face atîta plăcere... Ştii că noi n-am făcut voiajul de nuntă.

— Foarte bucuros. Unde vrei să mergem ?

— A ! mie mi-e totuna, nu mă interesează unde, numai să fiu cu tine.

Am stabilit să plecăm pentru cîteva zile la munte și am scris imediat la Saint-Moritz să ne rețină camere. Numai gîndul la această călătorie a reușit să mă facă fericită. Dar Philippe rămînea trist.

„Impresie de tristețe ironică, nota el, *izvorită din constatarea că relațiile dintre două ființe umane sînt atît de puțin variate. În comedia dragostei, jucăm rînd pe rînd rolul celui mai iubit și a celui mai puțin iubit. Replicile trec dintr-o gură în alta, dar rămîn aceleași. E rîndul meu acum, după o zi petrecută în afara casei, să fiu constrîns a da explicații amănunțite: ce-am făcut, oră cu oră. Isabelle se silește să nu fie geloasă, dar cunosc prea bine boala ca să mai ezit asupra diagnosticului. O plîng, dar n-o pot vindeca. Cînd mă gîndesc la reala mea nevinovăție, la vidul clipelor care trec atît de greu, și care ei i se par atît de misterioase, fără să vreau, mă gîndesc la Odile. Ce n-aș fi dat odinioară ca Odile să acorde atîta importanță faptelor mele! Și dacă am dorit-o, nu a fost tocmai din cauză că pentru ea n-aveau nici o însemnătate?*

Cu cît trăim mai mult împreună, Isabelle și cu mine, cu atît mai mult descopăr cît de diferite sînt gusturile noastre. Mi se întîmplă uneori, seara, să-i propun să ieșim, să încercăm un restaurant nou, să mergem la cinema, la music-hall. Ea primește cu atîta tristețe, că simt dinainte plictiseala acelei seri.

— Dacă n-ai poftă, să nu mergem. Să rămînem acasă.

— Dacă ți-e indiferent, răspunde ea, ușurată, da, mi-ar plăcea mai mult să stăm acasă.

Cînd ieșim cu prietenii noștri, lipsa de vioiciune a soției mele mă îngheață; mi se pare că vina o port eu.

— Ciudat! îi spun, nu poți fi și tu o oră mai amuzantă?

— Mi se pare fără rost, spune ea. Îmi face impresia că-mi pierd timpul zadarnic, cînd m-aș-teaptă niște cărți frumoase pe masă sau mai am

ceva de lucru în casă. Dar dacă asta te amuză pe tine, sînt gata să mergem.

— Nu, răspund eu, puțin enervat, acum nu mă mai amuză nici pe mine.“

Și după cîteva luni găsesc următoarele :

„Seară de vară. Am reușit, Dumnezeu știe cum, s-o iau cu mine pe Isabelle la bilciul din Neuilly. În jurul nostru flașnetele cîntă arii negre, se aud pocnituri de tir și zornăitul roatei norocului, în aer plutește un miros cald de plăcintă. O mulțime care se împinge și înaintează încet ne prinde în iureșul ei. Nu știu de ce sînt fericit, îmi place larma asta, nebunia asta, îmi pare că respir aici o poezie obscură, de esență tare. Mă gîndesc : «Bărbații, femeile care se văd aici, toți sînt prinși în virtejul morții, iar ei își petrec clipele vieții căutînd să nimerească un colac pe gîtul unei sticle, sau făcînd să apară un negru, dintr-o lovitură de ciocan. Și, de fapt, au dreptate, fără îndoială ; în fața neantului care ne așteaptă, Napoleon, Richelieu nu și-au folosit mai bine viața decît această fetișcană sau soldatul acela.»

Uitasem de Isabelle, care mă ținea de braț. Pe neașteptate, mi-a spus :

— Să mergem acasă, mă simt îngrozitor de obosită.

Am chemat un taxi și, în timp ce ne tăiam drum prin mulțimea ostilă, mă gîndeam :

«Ce fermecătoare, ce veselă ar fi fost seara asta, dacă eram cu Odile ! Ar fi avut în ochi strălucirea aceea plină de bucurie. Ar fi jucat la toate loteriile și ar fi fost fericită dacă ar fi cîștigat un vaporaș de sticlă. Sărmana Odile, care iubea atît de mult viața și care a cunoscut-o atît de puțin, pe cînd alții, făcuți să umble cu moartea în suflet, cum e Isabelle, cum sînt eu, continuăm să ducem, fără a dori, o existență monotonă.»

Isabelle, care părea că-mi ghicise gîndurile, m-a luat de mînă.

— Nu te simți bine? am întrebat-o eu; de obicei oboseşti foarte rar!

— A! nu, mi-a răspuns, dar bîlciul mă plictiseşte atît de tare că mă oboseşte mai mult decît orice.

— Te plictiseşte, Isabelle? Ce păcat, mie îmi place aşa de mult!

Şi atunci brusc mi-au răsunat în memorie cuvintele rostite odinioară de Odile, pe cînd ne plimbam în acelaşi bîlci — poate şi pentru faptul că în clipa aceea o flaşnetă a început să cînte, aproape de noi, o arie dinaintea războiului. Atunci ea îmi reproşa mie că mă plictisesc. M-am schimbat eu oare atît de mult? După cum într-o casă, părăsită de acei care au construit-o şi au înfrumuseţat-o, şi pe care au vîndut-o apoi altor proprietari, parfumul şi chiar felul de a gîndi al primilor ei stăpîni lasă urme puternice, tot astfel, impregnat din cap pînă-n picioare de Odile, mă arătam în lume cu un suflet care nu era în întregime al meu. Adevăratele mele gusturi, neliniştea familiei Marcenat, le puteam găsi acum mai curînd la Isabelle, şi mi se părea ciudat cînd mă gîndeam că în seara aceea dezaprobam asprimea şi dezgustul ei pentru plăceri, proprii caracterului meu şi pe care o altă femeie mi le alungase din suflet.“

IX

SE APROPIA CLIPA PLECĂRII noastre la munte. Cu o săptămînă înainte, Philippe întîlnise la Hélène de Thianges o pereche pe care o cunoscuse în Maroc, soţii Villier. Caut un cuvînt s-o zugrăvesc pe doamna Villier şi nu-l găsesc. Mîndră, fără îndoială, dar mai curînd victorioasă, da, asta e: victorioasă. Sub claia de păr blond, avea un profil limpede, bine contu-

rat. Îţi aminteşti de un frumos animal de rasă. Cum am intrat în salon, s-a îndreptat spre noi.

— Domnul Marcenat şi cu mine am făcut împreună, mi-a spus ea, o frumoasă excursie în Atlas... Îţi aminteşti de Saïd, domnule Marcenat?... Saïd, adăugă ea (pentru mine), era ghidul nostru, un arab mărunţel, cu ochi strălucitori.

— Era un poet, a spus Philippe. Cînd îl luam cu noi în maşină, cînta viteza rumilor[1] şi frumuseţea doamnei Villier.

— N-o duceţi pe soţia Dumneavoastră în Maroc anul acesta? a întrebat ea.

— Nu, a răspuns Philippe, nu vom face decît o foarte scurtă călătorie; ne ducem la munte. Nu te ispiteşte şi pe dumneata?

— Vorbeşti serios? Ştii de ce te întreb? Închipuieşte-ţi că bărbatul meu şi cu mine vrem să petrecem Crăciunul şi Anul nou undeva unde-i zăpadă. Unde vă duceţi?

— La Saint-Moritz, a răspuns Philippe.

Eram furioasă; îi făceam semne, dar el nu le observa. La urmă m-am ridicat şi i-am spus:

— Trebuie să plecăm, Philippe...

— Noi? De ce? a întrebat el.

— Ţi-am fixat o întîlnire acasă cu administratorul casei.

— Sîmbăta?

— Da, m-am gîndit că o să-ţi fie mai uşor.

M-a privit cu surprindere, n-a răspuns nimic şi s-a ridicat.

— Dacă vă face plăcere călătoria asta, telefonează-mi, a spus el doamnei Villier, ca să ne înţelegem. Ar fi foarte amuzant să plecăm împreună toţi patru.

---

[1] *Rumi*, denumirea dată de arabi creştinilor.

După ce am ieşit, m-a întrebat cu destulă bruscheţă :

— De ce dracu ai fixat o întîlnire sîmbătă la ora şase ? Ce idee năstruşnică ! Ştii bine că-i ziua cînd mergem la Hélène şi că-mi place să stau tîrziu la ea.

— Dar n-am fixat nimănui nici o întîlnire, Philippe. Voiam să plec...

— Frumoasă poveste, a exclamat el, uluit. Nu te simţi bine ?

— De loc ; numai că n-am chef să vină soţii Villier cu noi. Nu te înţeleg, Philippe, ştii că toată plăcerea mea e ca vacanţa asta s-o petrec cu tine, şi tu inviţi nişte oameni pe care abia îi cunoşti, pe care i-ai văzut odată în Maroc.

— Ce vehemenţă ! Parcă eşti altă Isabelle ! Dar soţii Villier nu sînt oameni pe care abia îi cunosc. Am stat cincisprezece zile împreună cu ei. Am petrecut nişte seri minunate în grădina lor din Marrakech. Nici nu-ţi poţi închipui ce casă splendidă au ; bazinele, jocurile de apă, cei patru chiparoşi, mirosul florilor... Solange Villier are un gust foarte rafinat. Toată casa e atît de bine aranjată ; nimic altceva decît divane marocane şi covoare mari şi groase. Adevărul e că soţii Villier mi-erau mult mai apropiaţi decît prietenii mei din Paris pe care-i văd de trei ori în timpul iernii, la dineu.

— Bine, se poate, Philippe ; probabil că n-am avut de loc dreptate, dar lasă călătoria asta numai pentru mine, mi-ai promis-o, e a mea.

Philippe şi-a pus mîna lui pe a mea şi a rîs :

— Bine, doamnă, vei avea călătoria aşa cum o vrei.

A doua zi, cînd, după dejun, ne sorbeam cafeaua neagră, doamna Villier i-a telefonat lui Philippe. Am înţeles din răspunsurile lui că-i vorbise soţului, că el era de acord

cu proiectul acesta și că amîndoi vor veni cu noi în Elveția. Am constatat că Philippe nu stăruia, ba chiar o descuraja pe doamna Villier. Dar ultimele sale cuvinte au fost: „Ei, bine, vom fi încîntați să vă întîlnim acolo".

A pus receptorul la loc și m-a privit puțin stingherit.

— Ești martoră că am făcut tot ce am putut!

— Da. Da' ce? Vin și ei? Ah! Philippe, e prea de tot!

— Dar ce vrei să fac, scumpa mea? Nu m-am putut purta totuși grosolan.

— Nu, dar puteai găsi un pretext, să spui că mergem în altă parte.

— Ar fi venit acolo. De altminteri nici nu trebuie să dai importanță acestei întîmplări. Ai să vezi că sînt foarte drăguți și ai să fii mulțumită că o să ne petrecem vacanța împreună cu ei.

— În cazul acesta, ascultă-mă, Philippe, du-te singur cu ei. Pe mine nu mă mai amuză.

— Ești nebună! N-au să înțeleagă nimic. Și apoi mi se pare că e foarte puțin drăguț din partea ta. Eu nici n-am avut intenția să plec, să părăsesc Parisul; tu mi-ai cerut-o, am primit numai ca să-ți fac plăcere ție, și acum pretinzi să plec singur!

— Nu singur... Cu cei mai scumpi prieteni ai tăi.

— Isabelle, m-a obosit scena asta ridicolă, a strigat Philippe cu o violență pe care n-o observasem pînă atunci la el... N-am comis nici o greșeală față de tine. Nu eu i-am invitat pe soții Villier. S-au invitat singuri. De altfel îmi sînt complet indiferenți. Nu i-am făcut niciodată curte Solangei... M-am săturat, a continuat el, apăsînd asupra fiecărui cuvînt, umblînd, încolo și încoace, cu pași mari, prin sufragerie... Văd că ești atît de geloasă, atît de neliniștită, că eu nu mai îndrăznesc să fac un gest, să spun un cuvînt. Nimic nu-ți sărăcește viața mai mult, te asigur...

— Ceea ce sărăcește viața, i-am spus, e s-o împarți cu toată lumea.

Mă ascultam vorbind, foarte mirată. Mă găseam ironică, ostilă. Îl enervam pe el, singurul om de pe fața pămîntului care mă interesa, și totuși nu mă puteam opri.

— Sărmană Isabelle ! a exclamat Philippe.

Și eu, care-i cunoșteam atît de bine trecutul, chiar din gura lui, și care trăiserm împresurată de amintirile lui mai mult chiar decît el însuși, îmi dădeam bine seama la ce se gîndea : „Sărmană Isabelle ! Și tu, la rîndul tău..."

Am dormit foarte rău în noaptea aceea. Mi-am făcut nesfîrșite mustrări. Ce motive reale aveam să mă plîng ? Legături intime între soțul meu și Solange Villier fără îndoială că nu existau, nu se văzuseră doar de multă vreme. N-aveam prin urmare nici un motiv legitim de gelozie. Întîlnirea asta putea fi chiar o întîmplare fericită. Pe Philippe nu l-ar fi amuzat poate să stea numai cu mine la Saint-Moritz. S-ar fi întors nemulțumit la Paris și eu aș fi avut impresia că l-am obligat să petreacă o vacanță searbădă și mohorîtă. Soții Villier fiind și ei acolo, Philippe va fi bine dispus și puțin din mulțumirea sa se va revărsa și asupra chipului soției sale. Dar eram tristă.

X

TREBUIA SĂ PLECĂM CU O ZI înaintea soților Villier, dar plecarea noastră fiind amînată, ne-am urcat toți patru în același tren.

Dimineața, Philippe s-a trezit devreme și, cînd am ieșit din compartiment, l-am găsit pe culoar în toiul unei

discuții aprinse cu Solange, care se sculase și ea mai demult. M-am uitat la ei o clipă și am fost izbită cît de fericiți păreau. M-am apropiat și am spus :

— Bună dimineața, doamnă !

Solange Villier s-a întors. M-am întrebat, fără voia mea : „Seamănă oare cu Odile ?“ Nu, nu semăna cu Odile ; era mult mai viguroasă, trăsăturile ei erau mai puțin copilărești, mai puțin angelice. Solange făcea impresia unei femei care s-a luptat cu viața și a reușit s-o domine. Cînd mi-a surîs, m-a cîștigat pentru o clipă. Apoi a venit și bărbatul ei. Trenul înainta între două lanțuri de munți înalți și un rîu repede curgea de-a lungul căii ferate. Peisajul mi se părea ireal și trist. Jacques Villier îmi vorbea de niște lucruri plicticoase ; știam, așa spunea toată lumea, că-i inteligent. Nu numai că avusese succes în Maroc, dar devenise și un mare om de afaceri.

— Se ocupă cu ce vrei : fosfați, porturi, mine, îmi spusese Philippe.

Dar adevărul era că eu trăgeam cu urechea la conversația dintre Philippe și Solange ; nu prindeam însă decît jumătate din ce-și spuneau din cauza zgomotului pe care-l făcea trenul. Am auzit glasul Solangei : „Atunci, după părerea dumitale, ce este farmecul ?“ *(Glasul lui Philippe)* ; „...foarte complex... Un rol îl joacă obrazul și trupul... dar mai ales felul firesc...“ (Mi-a scăpat un cuvînt, apoi *glasul Solangei)* : „Precum și gustul, fantezia, spiritul de aventură... Nu găsești ?“

— Da, așa e, a răspuns Philippe, un amestec din toate astea. O femeie trebuie să poată fi și serioasă și copilăroasă... Ceea ce este insuportabil...

Încă o dată uruitul trenului mi-a furat sfîrșitul frazei. În fața noastră se înălțau munții. Bușteni, sclipind de

răşină, erau stivuiţi lîngă o căsuţă cu acoperişul în formă de pelerină. Şi aşa am să sufăr tot timpul celor opt zile ? Jacques Villier îşi termină un lung discurs cu :

— ...Vedeţi că e o operaţie superbă, oricum ai lua-o. A rîs ; fără îndoială că-mi explicase o combinaţie foarte ingenioasă ; eu n-am reţinut decît un nume : „grupul Godet".

— Superbă, am răspuns eu şi am văzut că se uita la mine ca la o nălucă. Mi-era indiferent. Începeam să-l urăsc.

Sfîrşitul acelei călătorii îmi apare ca amintirea unui delir. Trenuleţul, cu locomotiva supraîncălzită, urca într-un decor de un alb strălucitor, învăluindu-se în nori de aburi care rătăceau o clipă pe zăpadă. Îşi urma drumul pe mari curbe misterioase care făceau să se învîrtească în jurul nostru crestele albe încununate de brazi. Apoi o prăpastie se deschidea aproape de calea ferată şi, jos de tot, în adîncul ei, puteam zări curba fină şi neagră pe unde abia trecusem. Solange privea spectacolul, fericită ca un copil, şi atrăgea mereu atenţia lui Philippe asupra amănuntelor peisajului.

— Uite, domnule Marcenat, ce frumos e platoul de ramuri de brad care păstrează neatinsă zăpada... Parcă simţi forţa copacului care poartă toată greutatea asta, fără să se îndoaie... Şi acolo... Ah ! ce-i acolo... Priveşte hotelul acela din vîrf, străluceşte ca un diamant în cutiuţa lui... Şi ce de-a culori are zăpada... Observă că nu-i niciodată albă, ci alb-albăstruie, alb-trandafirie... Ah ! domnule Marcenat, ce mult îmi place aici !

Şi ce era rău în asta ? Ba, judecînd în mod cinstit, se exprima cu o anumită graţie. Dar mă plictisea. Eram uimită că Philippe, care susţinea că-i place firescul mai

mult decît orice pe lume, suporta monologul acesta liric. „O fi ea veselă, mă gîndeam eu, dar la treizeci şi trei de ani (poate chiar treizeci şi cinci... după zbîrciturile acelea de la gît), nu se poate bucura chiar ca un copil... Şi apoi toată lumea vede că zăpada e albăstruie, trandafirie... De ce trebuie s-o mai spui ?“ Mi se părea că Jacques Villier gîndea şi el ca mine, căci, din cînd în cînd, puncta cuvintele soţiei sale cu un „da-a“ cinic şi puţin plictisit. Cînd pronunţa acel ‚da-a“ îmi devenea simpatic pentru moment.

Nu înţelegeam ce fel de menaj duceau soţii Villier. Se arătau de o mare curtoazie unul faţă de celălalt şi ea îl trata cu o tandreţe familiară, spunîndu-i cînd Jacquot, cînd Jacquou, ba îl săruta chiar pentru o nimica toată, din vîrful buzelor. Şi cu toate acestea îţi dădeai seama, după ce stăteai cîteva ore cu ei, că nu se iubeau, că Villier nu era gelos, şi că accepta dinainte, cu o trufaşă resemnare, toate nebuniile soţici sale. Pentru ce şi pentru cine trăia el ? Pentru o altă femeie, pentru minele, vapoarele şi terenurile sale din Maroc ? Nu-mi puteam da seama şi, de altminteri, nu mă interesa chiar atît de mult ca să încerc să ghicesc. Îl dispreţuiam pentru atîta indulgenţă din partea lui. „Nu-i mai bucuros decît mine că este aici, mă gîndeam eu, şi dacă ar fi puţin mai energic, n-am fi aici nici unul nici altul.“ Philippe, care cumpărase un ziar elveţian, căuta să transforme în franci francezi cursurile Bursei şi, crezînd că-i face plăcere lui Villier, îi vorbea de unele acţiuni, Villier îndepărta cu gesturi de nepăsare toate aceste nume stranii de uzine mexicane sau greceşti, întocmai ca un scriitor ilustru care dă plictisit din mînă cînd un linguşitor îi citează operele. Întorcîndu-se spre mine, m-a întrebat dacă am citit *Koenigs-*

mark. Trenulețul se mai strecura încă printre siluetele albe și pufoase.

De ce mi-o fi rămas Saint-Moritz în memorie ca un decor al unei comedii de Musset, veselă, ireală și, în același timp, de o gravă melancolie? Iată-ne ieșind noaptea din gară, mai văd și acum luminile reflectate pe zăpadă, simt frigul aspru și sănătos; iată și săniile, măgărușii cu hamurile încărcate de clopoței și pompoane roșii, albastre, galbene. Apoi simt minunata, dulcea căldură a hotelului, îi văd pe englezii îmbrăcați în smoking stînd în hol; în sfîrșit, în camera noastră imensă și călduță, mă simt fericită că pot fi, pentru cîteva minute, singură cu bărbatul meu.

— Philippe, sărută-mă, trebuie să inaugurăm camera... Ah! ce-aș mai fi vrut să luăm cina singuri, numai tu și cu mine... Așa, trebuie să ne îmbrăcăm, să ne întîlnim cu ei, să vorbim, să vorbim...

— Dar sînt oameni foarte drăguți...

— Foarte drăguți... cu condiția să nu-i văd.

— Ce aspră ești! Nu ți s-a părut că Solange a fost agreabilă în timpul călătoriei?

— Hai spune, Philippe! ești îndrăgostit de ea!

— De loc! Da' de ce?

— Dacă n-ai fi îndrăgostit de ea, n-ai putea s-o suporți nici zece minute. Dar, la urma urmei, ce-a spus? Poți să-mi găsești o singură idee în tot ce-a sporovăit de azi dimineață?

— Cum nu... Are o mare sensibilitate pentru natură. A vorbit foarte frumos despre zăpadă, despre brazi... Nu găsești?

— Da, uneori nimerește și ea cîte o imagine ; dar și eu ; dacă toate femeile s-ar lăsa în voia închipuirii... E modul lor firesc de a gîndi... Mare deosebire între Solange și mine e că eu te stimez mult prea mult ca să-ți spun tot ce-mi trece prin cap.

— Scumpa mea prietenă, mi-a spus Philippe cu o blîndă ironie, nu m-am îndoit niciodată de aptitudinea ta de a născoci lucruri foarte drăguțe, nici de modestia care te oprește să mi le spui.

— Nu-ți bate joc de mine, dragul meu... Sînt serioasă... Dacă nu te-ar ispiti puțin femeia asta, ai vedea că-i incoherentă, că sare de la un subiect la altul... Nu-i adevărat ? Fii sincer.

— Nu-i de loc adevărat, a încheiat Philippe.

XI

ȘEDEREA NOASTRĂ LA MUNTE MI-A rămas în amintire ca un chin înfiorător. Știam, cînd am plecat, că eram din fire stîngace și nepricepută la vreun sport, dar mă gîndisem că Philippe și cu mine vom înfrunta împreună greutățile, ca o pereche novice și că va fi amuzant. Chiar în prima dimineață am descoperit că Solange Villier are o îndemînare divină la jocuri sportive. Philippe era mai puțin antrenat decît dînsa, dar era suplu, avea ușurință în mișcări ; din prima zi i-am văzut patinînd împreună, veseli amîndoi, pe cînd eu mă tîram cu chiu cu vai, susținută de un profesor.

După cină, Philippe și Solange își apropiau fotoliile în holul hotelului și stăteau la taifas toată seara, în timp ce eu trebuia să ascult proiectele financiare ale lui Villier.

Pe atunci lira ajunsese la șaizeci de franci și-mi amintesc că mi-a spus :

— Să știți că-i departe încă de a corespunde valorii reale a lirei ; ar trebui să-i spuneți soțului să plaseze cel puțin o parte din avere în valută străină, pentru că, înțelegeți...

Uneori vorbea și de amantele lui, spunîndu-le pe nume :

— Ați auzit, desigur, că acum sînt cu Jenny Sorbier, actrița. Dar nu mai e adevărat... Nu... Am iubit-o mult, dar s-a terminat... Acum sînt cu doamna Lhauterie... O cunoașteți ? E o femeie drăguță, foarte dulce... Un bărbat ca mine, care trebuie să ducă o luptă neîncetată ca om de afaceri, are nevoie să găsească la femei o tandrețe calină, aproape animalică...

Eu manevram în fel și chip să mă apropii de Philippe, să încropim poate o conversație generală. Cînd, în sfîrșit, reușeam, între mine și Solange izbucnea imediat un conflict, fără ieșire, un conflict între două filozofii opuse asupra vieții. Tema favorită a Solangei era „aventura". Ea denumea astfel fuga după evenimente neașteptate și primejdioase. Pretindea că i-e groază de „confortul" moral sau fizic.

— Sînt fericită că-s femeie, mi-a spus ea într-o seară, fiindcă o femeie are mult mai multe posibilități în fața ei ca un bărbat.

— Cum asta ? am întrebat-o. Un bărbat are cariera lui ; poate activa.

— Un bărbat are o carieră, mi-a răspuns Solange, pe cînd o femeie poate trăi viețile tuturor bărbaților pe care-i iubește. Un ofițer îi aduce războiul, un marinar oceanul, un diplomat intriga, un scriitor satisfacția creației... Ea

poate încerca emoţiile a zece vieţi fără plictiseala zilnică de a le trăi.

— Ce grozăvie ! am exclamat eu. Asta înseamnă să iubească zece bărbaţi diferiţi.

— Şi care să fie toţi zece inteligenţi, ceea ce e foarte puţin probabil, a răspuns Villier, apăsînd cu tărie asupra cuvintelor *foarte puţin*.

— Dar vedeţi, spuse Philippe, s-ar putea spune acelaşi lucru şi despre bărbaţi. Femeile pe care le iubesc pe rînd, le oferă şi lor vieţi diferite.

— Da, se poate, a replicat Solange, dar femeile au atît de puţină personalitate ; ele nu vin cu nimic.

Într-o zi, m-a izbit un răspuns de-al ei, mai mult prin tonul cu care a fost pronunţat. Vorbea de fericirea pe care o resimţi cînd scapi de viaţa civilizată ; eu am întrebat-o :

— Dar de ce să scapi dacă te simţi fericită ?

— Pentru că fericirea nu-i niciodată statornică, a răspuns Solange ; fericirea este un răgaz, pe care ţi-l lasă neliniştea.

— Foarte just, a răspuns Villier, ceea ce m-a mirat din partea lui.

Atunci Philippe, ca să fie pe placul Solangei, a reluat tema evaziunii :

— A ! da, a zis el... să scapi... ar fi delicios.

— Dumneata ? a întrebat Solange... Eşti ultimul care doreşte într-adevăr să scape.

M-am simţit rănită pentru el.

Solangei îi plăcea să trezească astfel amorul propriu printr-o lovitură de cravaşă. Cînd îi făcea impresia că Philippe mă iubeşte, sau cînd Philippe îmi spunea un cuvînt drăguţ, imediat îl trata cu ironie. Dar de cele mai multe ori, ea şi Philippe făceau impresia unei perechi

logodite. În fiecare dimineață, Solange cobora cu un alt *sweater* de o culoare vie, și de fiecare dată Philippe murmura :

— Dumnezeule, ce gust !

Către sfîrșitul vacanței noastre, Philippe devenise foarte intim cu ea. Ceea ce mă supăra mai ales era tonul cu care îșI vorbeau, un ton familiar și tandru, sau felul cum o ajuta să-și pună mantoul : îți făcea impresia că o mîngîie. De altminteri, ea știa că-i place și își punea puterea la încercare. Era grozav de „pisicoasă". Nu găsesc alt cuvînt. Cînd cobora în rochie de seară, credeam că văd alergînd unde electrice de-a lungul spatelui ei gol. Cînd ne întorceam în camera noastră, nu mă puteam opri să-l întreb, dar fără amărăciune :

— Așadar, Philippe, o iubești ?

— Pe cine, draga mea ?

— Pe Solange, firește.

— Ah ! Dumnezeule, nu !

— Și totuși, asta-i impresia pe care o faci.

— Eu ? întreba Philippe, încîntat în fond. Dar cum ?

I-am vorbit pe îndelete de impresiile mele ; mă asculta cu complezență ; observasem că de cîte ori era vorba de Solange, pe Philippe îl interesa foarte mult conversația mea.

— E, totuși, o căsnicie ciudată, i-am spus în ajunul plecării noastre. El mi-a explicat că stă în Maroc șase luni pe an și că soția lui nu vine decît o dată la doi ani, și numai pentru trei luni. Ea rămîne deci multe luni la Paris. Eu, dacă ar fi să stai în Indochina sau în Kamciatka, te-aș urma pretutindeni, ca un cățeluș... Deși știu că te-aș plictisi îngrozitor, nu-i așa, Philippe ? În fond, ea are dreptate.

— Adică a găsit cea mai bună metodă ca să nu-l plictisească !

— E o lecţie pentru Isabelle ?

— Ce susceptibilă eşti ! De loc, nu-i o lecţie pentru nimeni, e o constatare de fapt : Villier îşi adoră soţia...

— Ea ţi-a spus-o, Philippe...

— În orice caz, o admiră...

— Şi n-o supraveghează.

— De ce vrei s-o supravegheze ? a întrebat Philippe, puţin enervat. N-am auzit niciodată că nu s-ar comporta bine.

— O ! Philippe, n-o cunosc decît de trei săptămîni şi am auzit citîndu-se pînă acum trei din foştii ei amanţi.

— Aşa se vorbeşte despre toate femeile, a murmurat Philippe, ridicînd din umeri.

Mă simţeam invadată de sentimente meschine, aproape josnice, care-mi fuseseră cu totul necunoscute pînă atunci. Apoi, cum în fond nu eram rea, mă stăpîneam şi făceam un mare efort ca să fiu drăguţă cu Solange ; mi-am impus să mă duc la plimbare cu Villier ca s-o pot lăsa singură cu Philippe pe patinoar. Doream fierbinte să se termine şederea noastră acolo, dar mă feream să spun un singur cuvînt care ar fi putut apropia sfîrşitul ei.

XII

DUPĂ CE NE-AM ÎNTORS LA PARIS.

Philippe, găsindu-l bolnav pe directorul său, a trebuit să lucreze mai mult ca de obicei. I se întîmpla uneori să nu vină acasă la masa de prînz. Mă întrebam în sinea mea dacă se mai întîlnea cu Solange, dar nu îndrăzneam

să-l întreb nimic pe el. Sîmbăta, cînd eram la familia Thianges, dacă venea şi Solange, Philippe se repezea la ea, o lua într-un colţ şi nu se mai despărţeau toată seara. Putea fi un semn bun. Dacă s-ar fi întîlnit în timpul săptămînii, poate că sîmbăta s-ar fi făcut că o evită. Nu mă puteam opri să nu vorbesc despre ea cu alte femei ; niciodată nu spuneam ceva rău despre Solange, dar eram numai urechi. Se zicea că-i de o cochetărie primejdioasă. Maurice de Thianges, lîngă care stăteam într-o seară, văzîndu-l intrînd pe Jacques Villier, mi-a spus cu jumătate de glas :

— Ia te uită ! N-a mai plecat ăsta ? Credeam că nevastă-sa l-a expediat înapoi în Atlas !

Aproape toată lumea, cînd vorbea de Villier, adăuga : „Bietul băiat !"

Hélène de Thianges, care era prietenă cu Solange şi cu care vorbeam mult despre dînsa, i-a făcut un portret destul de frumos şi destul de tulburător.

— Înainte de toate, Solange este un animal frumos, cu instincte foarte puternice. L-a iubit cu pasiune pe Villier, într-o vreme cînd era foarte sărac, din pricina frumuseţii lui. Fusese un act de curaj din partea fetei contelui de Vaulges, familie din Picardia, de origine foarte bună ; era de o frumuseţe răpitoare, ar fi putut să facă o căsătorie avantajoasă. A preferat să plece cu Villier în Maroc, unde, la început, au dus o viaţă aspră de colonişti. Între timp, Villier îmbolnăvindu-se, ea a trebuit să ţină registrele şi să plătească lucrătorii. Luaţi seama că are firea foarte orgolioasă a familiei Vaulges — şi cît a trebuit să sufere, ducînd o asemenea viaţă. Şi totuşi s-a pretat. În sensul acesta, ea are într-adevăr calităţi de om cinstit. Numai că mai are două mari defecte, sau,

dacă vreți, două mari slăbiciuni : e grozav de senzuală și simte nevoia să iasă totdeauna triumfătoare. De pildă, Solange spune (nu bărbaților, ci femeilor) că dacă a vrut să aibă un bărbat, l-a avut, oricît de diferit ar fi fost unul de altul.

— Dar atunci a avut o mulțime de amanți ? am întrebat eu.

— Se știe cît e de greu să faci afirmații în asemenea împrejurări. Se știe, de pildă, că un bărbat și o femeie se întîlnesc deseori. Înseamnă că sînt amanți ? Cine știe ?... Cînd v-am spus „l-a avut", am vrut să spun mai curînd că a pus stăpînire pe inima lui, că depindea de ea, că ea era convinsă că-l poate determina să facă tot ce vrea ea, înțelegeți ?

— Cum o găsiți ? Inteligentă ?

— Foarte inteligentă, pentru o femeie... Da... Pe scurt, știe de toate. Firește, subiectele care o interesează depind de bărbatul pe care-l iubește. Pe vremea cînd își adora soțul avea strălucite cunoștințe în problemele economice și coloniale ; pe vremea lui Raymond Berger, o interesau obiectele de artă. Are mult gust. Casa ei din Maroc este o minune și aceea din Fontainebleau e foarte originală... Ea e mai curînd o îndrăgostită decît o intelectuală. Dar în același timp e înzestrată cu o admirabilă putere de judecată cînd gîndește cu sînge rece.

— Cum îți explici, Hélène, farmecul ei ?

— Mai ales prin faptul că-i atît de feminină.

— Ce numești dumneata „feminină" ?

—Ei bine, e un amestec de calități și de defecte : tandrețe, devotament nemăsurat pentru bărbatul pe care-l iubește... o vreme... Dar și lipsa de scrupule... Cînd Solange vrea să facă o cucerire, trece peste orice, chiar

și peste cea mai bună prietenă a ei ; nu e răutate, e ceva instinctiv.

— După mine, e răutate. Poți să spui tot așa de bine că un tigru nu-i rău cînd mănîncă un om, pentru că o face din instinct.

— Exact, a răspuns Hélène. Un tigru nu-i rău, adică nu-i rău în mod conștient... Ai nimerit-o foarte bine : Solange este o tigresă.

— Are totuși o înfățișare foarte blîndă.

— Găsești ? A ! nu ! Are străfulgerări de cruzime în ochi ; e unul din elementele frumuseții ei.

Celelalte femei au fost mai puțin indulgente. Bătrîna doamnă de Thianges, soacra Hélènei, mi-a spus :

— Nu, n-o iubesc pe drăgălașa dumitale prietenă, doamna Villier... L-a nenorocit pe un nepot al meu, un băiat fermecător, și care s-a lăsat ucis în timpul războiului, nu pentru ea, dacă vrei, dar din pricina ei... Fusese grav rănit, căpătase un post la Paris, era și foarte îndreptățit... Ea l-a cucerit, l-a înnebunit, apoi l-a părăsit pentru un altul... Sărmanul Armand a ținut să se întoarcă pe front și a murit, prostește, într-un accident de avion... Eu n-o mai primesc în casă.

Nu voiam să-i înșir balivernele astea lui Philippe și totuși, pînă la urmă, i le-am povestit. A rămas nedumerit.

— Da, e posibil, zicea el. Posibil să fi avut amanți. E dreptul ei, nu ne privește.

Apoi, după ce-a mai adăugat cîteva cuvinte, a devenit nervos :

— În orice caz, spunea el, aș fi foarte surprins dacă aș afla că-și înșală acum bărbatul, cu viața atît de limpede, la lumina zilei, pe care o duce. I se poate telefona

aproape oricînd ; stă mai tot timpul acasă și, dacă vrei s-o vezi, e totdeauna liberă. O femeie care are un amant ar duce o viață mai ascunsă.

— Philippe, dar cum de știi tu toate astea ? Îi dai telefoane ? Te duci s-o vezi ?

— Da, uneori.

XIII

PUȚIN MAI TÎRZIU M-AM PUTUT convinge că duceau discuții interminabile, dar nevinovate. Într-o dimineață, după ce Philippe plecase, a sosit o scrisoare la care nu puteam răspunde fără a cunoaște și părerea lui și i-am telefonat la birou. Întîmplarea a făcut să mi se dea legătura pe firul pe care vorbea în momentul acela Solange Villier. Am recunoscut și glasul ei și al lui Philippe. Ar fi trebuit să pun receptorul jos. N-am avut curajul și am stat cîtva timp să-i ascult. Vorbeau pe un ton vesel ; Philippe mi se părea amuzant, spiritual așa cum nu-l mai văzusem de atîta vreme încît uitasem că a fost cîndva astfel. Eu îl preferam pe Philippe cel grav și melancolic, așa cum mi-l descrisese odinioară Renée și așa cum îl cunoscusem imediat după război ; dar cunoșteam și un alt Philippe, foarte deosebit de primul, care vorbea acum cu Solange, spunîndu-i nimicuri amabile. Conversația lor era liniștitoare pentru mine. Își povesteau unul celuilalt ce au făcut în ultimele două zile, ce au citit ; Philippe îi făcea rezumatul unei piese pe care o văzuserăm împreună în ajun și Solange l-a întrebat :

— Lui Isabelle i-a plăcut piesa ?

— Da, a răspuns Philippe, cred, destul de mult... Cum te mai simți? Arătai cam prost sîmbătă la familia Thianges; nu-mi place să te văd cu tenul ăsta pămîntiu.

Prin urmare nu se văzuseră de sîmbăta trecută și eram într-o zi de miercuri. Deodată mi s-a făcut rușine și-am închis telefonul. „Cum am putut face așa ceva?" mă întrebam. E tot atît de groaznic ca și cum ai deschide o scrisoare a altuia. N-o puteam înțelege pe acea Isabelle care voise să asculte. După un sfert de oră l-am chemat din nou pe Philippe.

— Îți cer iertare. Te-am sunat mai înainte și vorbeai. Am recunoscut glasul lui Solange și am închis.

— Da, mi-a răspuns el fără urmă de ezitare, mi-a telefonat.

Întîmplarea mi s-a părut cît se poate de simplă, de limpede și o vreme m-am simțit liniștită. Apoi am descoperit iar urmele evidente ale existenței Solangei în viața lui Philippe. Mai întîi ieșea seara în oraș de două, trei ori pe săptămînă; nu-l întrebam unde merge; știam însă că fusese văzut împreună cu ea. Între femeile care o cunoșteau pe Solange erau unele care o dușmăneau. Văzînd în mine o aliată firească, ele încercau să se apropie. Cele bune (vreau să spun atît de bune cît pot fi femeile unele față de altele) mă tratau cu o milă discretă și nu făceau aluzie la nenorocirea mea decît prin aforisme generale; cele rele simulau că știu că am fost informată de unele întîmplări pe care nu le cunoșteam, numai ca să aibă plăcerea de a-mi vorbi de ele.

— Înțeleg, mi-a spus una, de ce nu v-ați dus cu soțul dumneavoastră să-i vedeți pe acrobați; sînt atît de plicticoși.

— Philippe a fost să-i vadă? am întrebat-o împotriva voinței mele, curiozitatea fiind mai tare decît amorul-propriu.

— Cum ? Dar a fost aseară la Alhambra. Nu v-a spus ? Era cu Solange Villier, credeam că știți !

Bărbații, la rîndul lor, se făceau că mă deplîng ca să-mi poată oferi consolarea lor.

Adesea, dacă primeam o invitație la un dineu sau îi propuneam lui Philippe să ne petrecem timpul într-un fel oarecare, se întîmpla ca el să-mi răspundă :

— Da, de ce nu ? Dar așteaptă douăzeci și patru de ore pînă luăm o hotărîre ; îți dau răspunsul mîine.

Nu-mi puteam explica altfel necesitatea răgazului cerut decît prin faptul că Philippe îi telefona dimineața lui Solange ca s-o întrebe dacă era și ea invitată la acel dineu sau dacă voia să meargă cu dînsul în altă parte.

Mi se părea că gusturile, chiar și caracterul lui Philippe purtau amprenta — ușoară, poate, dar totuși vizibilă — a acestei femei. Lui Solange îi plăcea viața la țară, grădinile. Se pricepea să cultive plante, să crească animale. Și-a construit lîngă Fontainebleau, la marginea pădurii, un bungalow unde se ducea deseori să-și petreacă sfîrșitul săptămînii. Și Philippe mi-a spus de multe ori că-l plictisea Parisul, că i-ar plăcea să aibă și el un petec de pămînt prin împrejurimi.

— Dar ai Gandumas, și nu te duci acolo decît foarte rar.

— Totuși nu-i același lucru ; Gandumas e la o distanță de șapte ore de Paris. Nu, mie mi-ar trebui o căsuță să mă pot repezi pentru două zile sau să stau chiar numai de dimineață pînă seara. De pildă la Chantilly, sau Compiègne sau Saint-Germain.

— Sau Fontainebleau, Philippe.

— Sau Fontainebleau, dacă vrei, a spus el, zîmbind fără voie.

Surîsul lui aproape că mi-a făcut plăcere : îmi dezvăluia taina.

„Da părea să-mi spună Philippe, știu că știi. Am încredere în tine."

Simțeam totuși că nu trebuie să stărui, că nu-mi va spune nimic precis; dar eram sigură că există o legătură între această subită dragoste de natură și neliniștea mea și că viața lui Philippe depindea în bună parte de hotărîrile Solangei.

De altminteri, nu era mai puțin izbitoare influența lui Philippe asupra gusturilor Solangei. Mă gîndesc că pentru oricine altul decît mine influența aceasta era invizibilă, dar mie — care de obicei nu am simț de observație — nu-mi scăpa nici cel mai mic amănunt care-i privea pe ei doi. Sîmbătă, cînd eram la Hélène, o auzeam adesea pe Solange vorbind de lecturile ei. Or, ea citea cărțile care-i plăceau lui Philippe, pe care mi le-a dat și mie să le citesc; uneori erau cărțile pe care François i le dăduse Odilei să le citească și pentru care a prins gust și Philippe. Cunoșteam „moștenirea François", cinică și tare; se aflau între alții cardinalul de Retz și Machiavel. Apoi erau cărțile pe gustul personal al lui Philippe: *Lucien Leuwen*, *Fum* de Turgheniev și primele volume din Proust. În ziua cînd am auzit-o pe Solange vorbind de Machiavel nu m-am putut opri să nu surîd cu tristețe. Știam atît de bine, eu, ca femeie, că ei nu-i păsa de Machiavel cum nu-i păsa de razele ultraviolete sau de obiectele smălțuite din Limousin, dar că Solange ar fi fost capabilă să se intereseze și de unele și de altele, și să vorbească chiar de ele într-un mod foarte inteligent ca să facă impresie unui bărbat, dacă ar fi crezut că în felul acesta ar putea să-i placă.

Remarcasem în clipa cînd am cunoscut-o pe Solange preferința ei pentru culori vii care, de altminteri, îi ve-

neau bine. Dar, de cîteva luni, o vedeam mai totdeauna apărînd seara în rochie albă. Albul era o culoare pe gustul lui Philippe, moştenit de la Odile. De cîte ori nu mi-a vorbit de albul acela strălucitor al Odilei! Era ciudat şi trist să te gîndeşti că sărmana Odile continua să trăiască, prin Philippe, în alte femei, în Solange, în mine, fiecare dintre noi străduindu-ne (Solange, poate fără s-o ştie) să reconstituie graţia Odilei dispărută pentru vecie.

Era ciudat şi trist, dar pentru mine era mai cu seamă trist; nu numai pentru că eram bolnavă de gelozie, dar şi pentru că sufeream văzîndu-l pe Philippe trădînd memoria Odilei — după cît mi se părea. Cînd l-am cunoscut, fidelitatea lui faţă de Odile m-a impresionat ca una din frumoasele lui trăsături de caracter. Apoi, cînd mi-a înmînat romanul vieţii sale şi al Odilei şi am aflat adevărul cu privire la fuga ei, am admirat şi mai mult veneraţia lui Philippe faţă de singura lui iubire. Îl admiram şi-l înţelegeam cu atît mai mult cu cît îmi făurisem în minte o splendidă imagine a Odilei. Frumuseţea ei... gingăşia ei... naturaleţea ei... inteligenţa ei poetică şi vie... Da, da! eu care am fost geloasă din pricina Odilei, acum o iubeam. Aşa cum mi-a descris-o el, Odile mi se părea singura femeie demnă de Philippe, după cît îl cunoşteam eu, aşa cum îl vedeam poate numai eu. Acceptam să fiu sacrificată unei credinţe atît de nobile, mă ştiam învinsă, mă voiam învinsă, mă înclinam în faţa Odilei cu bunăvoinţă şi umilinţă şi găseam în această umilinţă o mulţumire ascunsă şi, fără îndoială, un orgoliu ascuns.

Căci, în ciuda aparenţelor, sentimentele mele nu erau pe de-a-ntregul curate. Dacă acceptam, dacă doream chiar trăinicia dragostei lui Philippe pentru Odile, dacă voiam să uit greşelile şi nebuniile prea vădite ale Odilei,

era pentru că această femeie moartă mă apăra de cele vii. Mă prezint în clipa asta mai sumbră și mai calculată decît eram. Nu, nu mă gîndeam la mine, ci la dragostea mea pentru Philippe. Îl iubeam atît de mult pe soțul meu că-l doream mai generos, mai perfect decît toți ceilalți. Pasiunea lui pentru o ființă aproape divină (pentru că moartea o sustrăsese imperfecțiunilor umane) îi dădea, în ochii mei, această grandoare. Dar cum să nu sufăr văzîndu-l sclavul unei Solange Villier pe care în fiecare zi o puteam vedea, critica, judeca, fiind din aceeași carne ca și a mea, pe care alte femei o vorbeau de rău în fața mea, pe care o consideram frumoasă și chiar destul de inteligentă, dar în mod cert nici divină și nici supraomenească ?

XIV

PHILIPPE ÎMI SPUSESE DE CIteva ori :

— Solange a făcut reale eforturi ca să fie mai intimă cu tine, dar tu o ții la distanță. Ea te consideră ostilă, bizară...

E adevărat că, după ce ne-am întors din Elveția, doamna Villier mi-a telefonat adesea și că eu i-am refuzat invitația de a ieși împreună. Mi se părea mai demn s-o văd cît mai puțin. Totuși, pentru a-i face plăcere lui Philippe și ca să-i dovedesc bunăvoința mea, am făgăduit să-i fac odată o vizită.

M-a primit într-un mic buduoar, care mi s-a părut în „stil Philippe", cu foarte puține lucruri, aproape gol. Eram stingherită. Solange se simțea la largul ei și era veselă ; s-a întins pe un divan și mi s-a adresat imediat

pe un ton de confidență. Am observat că-mi zice „Isabelle", pe cînd eu șovăiam între „doamnă" și „draga mea".

„Ciudat, mă gîndeam eu, lui Philippe i-e groază de familiaritate, de lipsa de pudoare, și pe mine ceea ce mă izbește mai ales la această femeie este tocmai lipsa oricărui fel de rezervă ; ea spune tot... De ce i-o fi plăcînd lui Philippe ?... Are ceva tandru în ochi... Pare fericită... O fi într-adevăr ?..."

Chipul lui Villier, capul său puțin chel, tonul obosit al glasului mi-au trecut prin minte. Am întrebat de el. Ca întotdeauna, nu era acasă.

— Știi, îl văd foarte rar pe Jacques, mi-a spus Solange. Dar e cel mai bun prieten al meu. E un băiat atît de cinstit, atît de sincer... Numai că după treisprezece ani de căsnicie, să mai păstrezi iluzia unei mari iubiri ar fi o ipocrizie... Nu sînt fățarnică...

— Totuși, v-ați căsătorit din dragoste, nu-i așa ?

— Da, l-am adorat pe Jacques. Am petrecut clipe frumoase împreună. Dar pasiunea nu ține niciodată prea mult... Și apoi, războiul ne-a despărțit. După patru ani, ne-am deprins atît de mult să trăim separați, încît...

— Ce trist e ! Și nu ați încercat să vă refaceți fericirea ?

— Știi, cînd nu mai iubești... sau, mai precis, cînd nu mai există dorință fizică (am pentru Jacques o mare afecțiune), e greu să mai trăiești, chiar și în aparență, ca o pereche unită... Jacques are o amantă, știu, sînt de acord... Nu poți înțelege încă așa ceva, dar vine un timp cînd ai nevoie de independență...

— De ce ? Mi se pare că independența și căsnicia sînt două cuvinte contradictorii !

— Așa se spune, la început. Dar căsnicia, așa cum o concepi, are o nuanță disciplinară. Te-am contrariat ?

— Puțin... Adică...

— Sînt foarte sinceră, Isabelle. Mi-e groază să-mi iau o poză... Simulînd că-l iubesc pe Jacques... sau că-l urăsc... aș cîștiga simpatia dumitale. Dar n-aș mai fi eu... Mă înțelegi ?

Vorbea fără să se uite la mine, desenînd cu creionul niște steluțe pe coperta unei cărți. Cum stătea așa, cu ochii în jos, obrazul îi părea destul de aspru și s-ar fi zis că poartă semnele unei dureri ascunse. „În fond, nu-i atît de fericită", mă gîndeam eu.

— Nu, i-am spus, nu înțeleg prea bine... O viață haotică, dezlînată, trebuie să fie ceva atît de înșelător... Și apoi aveți un fiu...

— Da. Dar, ai să vezi și dumneata cînd vei avea copil. Nu există nici un fel de relații posibile între o femeie și un licean de doisprezece ani. Cînd mă duc să-l văd, am impresia că-l plictisesc.

— Atunci, după părerea dumitale, dragostea maternă este și ea o... poză ?

— Ba nu... Totul depinde de împrejurări... Ești agresivă, Isabelle !

— Ceea ce nu pot înțelege la dumneata e că, deși spui mereu : „Sînt sinceră, nu admit nici un fel de ipocrizie", n-ai îndrăznit niciodată să mergi pînă la capăt... Bărbatul dumitale și-a reluat independența. Îți acordă și dumitale întreaga libertate... De ce n-ai divorțat ? Ar fi mai loial, mai corect...

— Ce idee stranie ! N-am poftă să mă căsătoresc din nou. Nici Jacques. Atunci de ce-am divorța ? De altminteri ne leagă anumite interese. Terenurile din Marrakech au fost cumpărate din dota mea, dar Jacques le-a exploatat și le-a pus în valoare... Și apoi simt o mare bucu-

rie să-l regăsesc pe Jacques... Lucrurile sînt mai complexe decît îți închipui dumneata, dragă Isabelle !

Apoi mi-a vorbit de caii ei arabi, de perlele ei, de Fontainebleau.

„Ciudat, mă gîndeam eu, spune că disprețuiește luxul, că adevărata ei viață constă în altceva și nu se poate opri să nu-mi vorbească de lux... Poate că și asta îl atrage pe Philippe, plăcerea asta copilărească, cu care se bucură ca de lucruri. Dar e de-a dreptul amuzant că constați deosebirea între monologurile ei lirice cînd se află în fața unui bărbat și inventarierea averii sale cînd stă de vorbă cu o femeie."

La plecare, mi-a zis rîzînd :

— Te-am scandalizat, fără îndoială, pentru că ești măritată de puțină vreme și pentru că ești îndrăgostită... E simpatic să fii astfel. Dar nu face o dramă din asta... Philippe te iubește mult, să știi. Îmi vorbește foarte drăguț despre dumneata.

Mi s-a părut insuportabil ca Solange să mă asigure de sentimentele pe care mi le poartă Philippe și de trăinicia căsniciei mele. A încheiat :

— Pe curînd ; să mai vii la mine.

Nu m-am mai dus niciodată pe la ea.

XV

DUPĂ VREO CÎTEVA SĂPTĂMÎNI DE la această vizită, m-am îmbolnăvit. Tușeam. Aveam frisoane. Philippe a stat toată seara lîngă patul meu. Semiobscuritatea și febra, poate, mi-au dat curaj. I-am vorbit soțului meu de schimbările pe care le observam la el.

— Tu, Philippe, nu te poți vedea, dar mie mi se pare aproape de necrezut... Chiar ceea ce spui... Aseară, cînd discutai cu Maurice de Thianges, m-a izbit lucrul acesta; era ceva atît de aspru în felul tău de a judeca...

— Dumnezeule, ce atenție dai tu la tot ce spun, sărmana mea Isabelle; mult mai multă ca mine, te asigur. Ce lucruri atît de grave am rostit aseară?

— Mi-au plăcut totdeauna ideile tale asupra loialității, cuvîntului dat, respectului contractelor, dar de astă dată, îți amintești, Maurice a susținut această teză și tu, dimpotrivă, ai spus că viața e atît de scurtă, că oamenii sînt niște animale nenorocite, că au puține prilejuri să fie fericiți, că trebuie să prindă ocaziile ce li se oferă, și atunci, Philippe... (ca să spun asta, am întors capul, să nu mă uit la el)... Atunci mi s-a părut că vorbești pentru Solange, care te asculta.

Philippe a rîs și m-a prins de mînă.

— Ce fierbinte ești, mi-a spus el, și ce imaginație ai! Ba nu, n-am vorbit pentru Solange. Ceea ce spuneam e într-adevăr așa. Ne legăm aproape totdeauna fără să știm ce facem. Apoi vrem să fim cinstiți, nu vrem să rănim ființele pe care le iubim; pentru nu știu ce motive nelămurite ne refuzăm unele plăceri, pe care apoi le regretăm. Spuneam că asta este un fel de bunătate de laș, că aproape totdeauna sîntem porniți împotriva acelora care ne-au silit să renunțăm astfel la noi înșine și că, la urma urmei, e mai bine și pentru ei și pentru noi să avem curajul de a face ce ne place și să privim viața în față.

— Philippe, tu regreți ceva în clipa de față?

— Toate problemele generale le reduci la noi doi. Nu, eu nu regret nimic; te iubesc mult, sînt foarte fericit cu tine, dar aș fi și mai fericit dacă n-ai mai fi geloasă.

— Voi încerca.

A doua zi a venit medicul și-a constatat că am o anghină destul de gravă. Philippe a stat mult timp cu mine și a supravegheat îngrijirile care mi se dădeau, cu un mare devotament. Solange mi-a trimis flori, cărți și a venit să mă vadă îndată ce am putut primi vizite. Mă socoteam nedreaptă, odioasă, dar, cînd m-am făcut sănătoasă și mi-am reluat viața obișnuită, am fost din nou izbită de intimitatea lor care mă neliniștea ca și înainte. De altminteri nu eram singura care mă neliniștcam. Domnul Schreiber, directorul papetăriilor, un protestant alsacian, pe care-l invitam deseori la dejun și pe care începusem să-l consider prieten, convingîndu-mă că-i un om drept și de încredere, într-o zi, cînd m-am dus să-l văd pe Philippe la birou și nu l-am găsit, s-a apropiat de mine cu timiditate.

— Doamnă Marcenat, vă rog să mă iertați pentru întrebare, dar nu știți ce are domnul Philippe ? Nu mai e același om...

— Din ce punct de vedere ?

— Totu-i este indiferent, doamnă ; acum vine foarte rar după-amiază la birou ; nu vine la întîlnirile cu cei mai buni clienți ai săi ; de trei luni n-a mai fost la Gandumas... Fac tot ce pot, dar nu sînt eu stăpînul... Nu-l pot înlocui !

Așadar, cînd Philippe spunea că-i ocupat, mă mințea ; și-l știam un om atît de scrupulos, atît de loial. Dar nu mințea oare ca să mă liniștească pe mine ? Și, de altminteri, i-am încurajat eu sinceritatea ? Uneori doream să-l văd fericit și-mi făgăduiam să nu-i tulbur liniștea, dar de cele mai multe ori îl chinuiam cu întrebări și reproșuri. Am fost acră, pisăloagă, odioasă. El îmi răs-

pundea cu multă răbdare. Îmi spuneam că el a fost mai bun cu Odile decît eram eu cu el, în împrejurări destul de asemănătoare, dar îmi găseam imediat scuze, gîndindu-mă că pentru mine situația era mult mai îngrozitoare. Un bărbat nu-și joacă toată viața pe o singură carte : dragostea. El are munca sa, prietenii săi, ideile sale. O femeie ca mine nu trăiește decît pentru dragostea ei. Cu ce ar putea-o înlocui ? Detestam femeile, și bărbații îmi erau indiferenți. Am crezut, după o lungă așteptare, că am cîștigat singura partidă pe care am dorit vreodată s-o joc : aceea a sentimentului unic și absolut. Am pierdut-o. Nu vedeam nici sfîrșitul, nici leacul acestei îngrozitoare suferințe.

Astfel a trecut al doilea an al căsniciei noastre.

XVI

TOTUȘI DOUĂ FAPTE AU VENIT SĂ mă liniștească. De multă vreme Philippe trebuia să plece în America pentru a studia unele procedee de muncă în industria de care se ocupa, precum și modul de viață al muncitorului american. Nutream o vie dorință să fac și eu călătoria asta împreună cu el. Din cînd în cînd făcea proiecte de drum ; mă trimitea la *Transatlantic* să mă interesez de plecarea pacheboturilor, de prețul biletelor. Apoi, după lungi ezitări, hotăra că nu mai plecăm. Terminasem prin a mă gîndi că n-o să mai facem niciodată călătoria asta ; de altminteri mă resemnasem, eram pregătită dinainte pentru orice s-ar întîmpla. „Am preluat, mă gîndeam, ideile lui Philippe asupra amorului cavaleresc. Îl iubesc și-l voi iubi orice ar fi, dar nu mă voi simți niciodată complet fericită."

Într-o seară de ianuarie, a anului 1922, Philippe mi-a spus :

— De astă dată sînt hotărît ; plec la primăvară în Statele Unite.

— Și eu, Philippe ?

— Firește, și tu. Faptul că ți-am promis să te iau cîntărește mult în hotărîrea mea de a pleca. Vom sta acolo șase săptămîni. Voi termina tot ce am de făcut în opt zile, astfel că vom putea călători în toată țara.

— Ce drăguț ești, Philippe ! Sînt încîntată.

Îl găseam într-adevăr foarte bun. Îndoiala de sine îți dă o mare și naivă umilință. Cu toată sinceritatea, mă gîndeam că Philippe nu va găsi cine știe ce mare plăcere făcînd această călătorie împreună cu mine. Îi eram mai ales recunoscătoare că în felul acesta renunța pentru două luni la orice ocazie de a se întîlni cu Solange Villier. Dacă ar fi iubit-o atîta cît mă temeam eu uneori că o iubește, n-ar fi putut s-o părăsească, mai ales că-l știam ce griji își făcea el cînd era departe de oamenii la care ținea. Prin urmare, lucrurile nu erau atît de grave cum îmi închipuisem eu. Îmi amintesc că în timpul lunii ianuarie am fost veselă, cu sufletul ușor, și că nu l-am plictisit măcar o dată pe Philippe cu vreun reproș sau cu vreo întrebare.

În luna februarie mi-am dat seama că sînt însărcinată. Am resimțit o mare bucurie. Doream cu pasiune un copil, mai ales un băiat ; mi se părea că va fi un al doilea Philippe, dar un Philippe care îmi va aparține în întregime cel puțin cincisprezece ani. Philippe a primit și el vestea cu bucurie, ceea ce de asemenea mi-a făcut

plăcere. Dar la început sarcina s-a dovedit a fi foarte grea şi curînd a devenit evident că nu voi putea suporta o călătorie pe mare. Philippe a propus să nu mai plece nici el. Ştiam că expediase numeroase scrisori, că organizase vizitarea unor uzine şi o serie de întîlniri, aşa că am insistat să nu schimbe nimic din proiectele sale. Dacă încerc să-mi explic de ce mi-am impus despărţirea asta atît de penibilă, găsesc mai multe motive ; mai întîi mă socoteam mai urîtă acum, aveam obrazul obosit, mi-era teamă să nu-i displac. Apoi ideea de a-l îndepărta pe Philippe de Solange continua să mă obsedeze, poate chiar mai mult decît mă obseda prezenţa soţului meu. Şi apoi, l-am auzit deseori pe Philippe spunînd că puterea de atracţie a unei femei se resimte mai ales în absenţa ei ; cînd e departe de noi, îi uităm defectele, maniile, descoperim cît ne este de preţioasă, de indispensabilă în viaţa noastră, fapt pe care nu l-am remarcat mai înainte fiind prea intim amestecată în toate actele existenţei noastre.

— E ca sarea, spunea el, nici nu ştim cînd o înghiţim, dar dacă am suprima-o din bucatele noastre, negreşit că am muri.

O ! dacă Philippe, departe de mine, ar putea descoperi că sînt sarea vieţii lui...

A plecat pe la începutul lui aprilie, recomandîndu-mi să mă distrez, să mă văd cu oamenii. După cîteva zile de la plecarea lui, simţindu-mă mai bine, am încercat să ies puţin din casă. Nu aveam însă nici o scrisoare de la el ; ştiam că n-am să primesc nimic înainte de cincisprezece zile, dar simţeam nevoia să-mi scutur melancolia care mă cotropise. Am telefonat cîtorva prieteni şi mi s-a

părut că ar fi corect și cinstit s-o chem și pe Solange la telefon. A durat mult pînă a răspuns cineva ; în sfîrșit, un fecior de casă mi-a spus că e plecată pentru două luni. M-a cuprins o violentă emoție. Mi s-a părut — ceea ce era o nebunie, un lucru cu totul imposibil — că a plecat cu Philippe. Am întrebat dacă se știe adresa ei ; mi s-a spus că era la Marrakech. Da, sigur, că da, evident, Solange își făcea obișnuita călătorie în Maroc. Totuși, după ce am pus jos receptorul, a trebuit să mă întind în pat, nefiind în apele mele, și am stat să reflectez îndelung și cu tristețe. Iată de ce Philippe a acceptat atît de repede ideea plecării. Aveam necaz pe el mai ales pentru că nu mi-a spus-o și m-a lăsat să iau propunerea lui drept un sacrificiu generos. Astăzi, după trecerea timpului, sînt mult mai indulgentă. Neputîndu-se despărți de ea, și totuși afectuos față de mine, Philippe a făcut cum a socotit că-i mai bine : a încercat să-mi dea tot ce putea să smulgă unei pasiuni care devenea prea evidentă.

Primele scrisori pe care le-am primit din America au șters, de altminteri, această impresie. Erau duioase și colorate ; se părea că regretă absența mea și că dorea să împartă cu mine o viață care-i plăcea. *„E o țară făcută pentru tine, Isabelle, o țară a confortului și a perfecțiunii, o țară a ordinii și a lucrului bine făcut. New Yorkul ar putea fi o casă gigantică, gospodărită de o Isabelle meticuloasă și atotputernică."*

Și într-o altă scrisoare : *„Cît de mult îmi lipsești, scumpa mea ! Ce mult mi-ar plăcea să te găsesc seara în această cameră de hotel animată doar de un telefon prea activ. Am avea una din acele convorbiri care-mi plac ; am trece în revistă oamenii, întîmplările zilei, și cu creierașul tău limpede mi-ai aduce idei prețioase. Apoi,*

m-ai întreba, fără îndoială, cu ezitare și indiferență aparentă: «O găsești într-adevăr drăguță pe această Miss *Cooper Lawrence cu care ai stat împreună toată seara?» După care te-aș săruta și ne-am privi unul pe altul rîzînd. Nu-i așa scumpa mea?"*

Citind toate astea, zîmbeam într-adevăr și îi eram recunoscătoare că mă cunoaște și mă acceptă așa cum sînt.

XVII

TOTUL ÎN VIAȚA VINE PE NEașteptate, și poate că așa se întîmplă pînă la sfîrșitul ei. Despărțirea, de care m-am temut atît de mult, va rămîne în viața mea ca o perioadă de relativă fericire. Trăiam destul de singuratică, dar lucram, citeam. De altminteri eram foarte obosită, dormeam o bună parte din zi. Boala este o formă a fericirii morale, pentru că impune dorințelor și grijilor noastre limite ferme. Philippe era departe, dar știam că e mulțumit, că se simte bine. Îmi trimitea scrisori încîntătoare. Nu exista între noi nici un fel de ceartă, nici o supărare. Solange era în fundul Marocului, la o depărtare de șapte sau opt zile de călătorie pe mare. Lumea îmi părea mai frumoasă, viața mai ușoară, mai dulce, așa cum nu mi se mai păruse de foarte multă vreme. Abia acum pricepeam cuvintele pe care mi le spusese Philippe într-o zi, și pe care le socotisem atunci monstruoase: „Iubirea îndură mai ușor absența sau moartea decît îndoiala sau trădarea".

Philippe mi-a cerut să-i făgăduiesc că mă voi vedea cu prietenii noștri. Am luat o dată cina la familia Thianges, și de două sau trei ori la mătușa Cora. Mătușa îm-

bătrînise mult. Colecţia ei de bătrîni generali, bătrîni amirali, bătrîni ambasadori fusese descompletată prin moarte. Multe din frumoasele specimene dispăruseră fără a mai fi înlocuite. Ea însăşi adormea cîteodată într-un fotoliu în mijlocul invitaţilor care o priveau amical şi cu ironie. Lumea spunea că va muri în timpul unui dineu. În casa ei l-am întîlnit pe Philippe ; îi eram recunoscătoare şi o vizitam cu regularitate. De vreo două sau trei ori, mi s-a întîmplat să luăm dejunul numai noi două, ceea ce era contrar tuturor tradiţiilor casei de pe bulevardul Marceau, dar începusem într-o seară să-i fac confidenţe şi ea mă încuraja să le continui. Ajunsesem să-i istorisesc toată viaţa mea, i-am vorbit mai întîi de copilăria mea, apoi de căsnicie şi după aceea de rolul Solangei şi de gelozia mea. Ea mă asculta zîmbind.

— Ei, biata mea fetiţă, mi-a zis ea, dacă nu ai să treci niciodată prin nenorociri mai mari, vei fi o femeie foarte fericită... De ce te plîngi ? Soţul nu ţi-a fost credincios ? Dar, bine, bărbaţii nu sînt niciodată credincioşi...

— Îţi cer iertare, mătuşă. Socrul meu...

— Socrul tău a fost un ermit, se ştie, l-am cunoscut mai bine decît tine... Şi ce merit a avut ? Eduard şi-a petrecut toată tinereţea în provincie, într-o lume imposibilă... N-a fost cine să-l ispitească... Dar ia-l, de pildă, pe bietul Adrien. Crezi că nu m-a înşelat ? Scumpa mea Isabelle, timp de douăzeci de ani am ştiut că are ca amantă pe cea mai bună prietenă a mea, Jeanne de Casa-Ricci... N-am să-ţi spun, desigur, că la început mi-a fost plăcut, dar totul s-a aranjat... Îmi aduc aminte de ziua nunţii noastre de aur... Invitaşem toată elita Parisului... Bietul Adrien, care îşi cam pierduse capul, a ţinut un mic discurs,

în care a vorbit în același timp de mine, de Jeanne Casa, de amiral... În jurul mesei, firește, lumea rîdea, dar, în fond, totul era foarte drăguț și noi eram tare bătrîni, ne trăisem viața cum ne-am priceput mai bine, n-am făcut greșeli prea mari care să nu se poată îndrepta. Ne simțeam foarte bine și, de altminteri, masa era atît de gustoasă, că musafirii nici nu se mai gîndeau la altceva.

— Da, mătușă, dar totul depinde de caracterul oamenilor. Pentru mine esențialul e viața sentimentală, viața mondenă îmi este indiferentă. Atunci...

— Dar cine ți-a spus, drăguța mea, că nu trebuie să avem o viață sentimentală ? Firește că-l iubesc foarte mult pe nepotul meu și nu eu am să-ți dau sfatul să-ți iei un amant... Nu, desigur... Dar totuși, dacă lui Philippe îi place să alerge după alte femei, cînd are o soție tînără și drăguță, cu n-am să fiu împotrivă, dacă și dumneata vei încerca să-ți umpli viața... Știu prea bine că aici, chiar în casa asta, sînt destui bărbați cărora le placi...

— Din păcate, mătușă, eu cred în căsătorie.

— Da, bineînțeles... Și eu cred în căsătorie, și am dovedit-o, dar căsătoria este una și dragostea este alta... Trebuie să ai o canava solidă ; nimeni nu te oprește să faci arabescuri... Numai că există o anumită manieră... Ceea ce nu-mi place la tinerele femei de astăzi este că nu știu să se comporte.

Bătrîna mătușă mi-a mai vorbit vreme îndelungată pe tonul acesta. Mă făcea să rid ; ne iubeam una pe alta, dar nu eram făcute să ne înțelegem.

Am fost invitați și de asociați de-ai lui Philippe în diverse afaceri, la familia Sommervieu, de pildă. Am crezut de datoria mea să primesc pentru că oamenii aceștia îi

puteau fi folositori lui Philippe. Cînd m-am văzut însă acolo, am regretat că venisem, pentru că m-am trezit deodată în mijlocul unor necunoscuți. Casa era frumoasă, mobilată cu un gust cam prea modern ca să-mi placă mie, dar cu gust. Pe Philippe l-ar fi interesat tablourile ; cîteva erau semnate de Marquet, unul de Sisley și unul de Lebourg. Doamna Sommervieu m-a prezentat unor femei și bărbați necunoscuți. Femeile, drăguțe în cea mai mare parte, erau încărcate de bijuterii frumoase. Mai toți bărbații erau în genul marilor ingineri ; aveau trupuri robuste și fața energică. Ascultam numele lor fără să le dau atenție, știind prea bine că am să le uit. „Doamna Godet" — a rostit gazda mea. M-am uitat la doamna Godet, o blondă drăguță, puțin trecută. Era și un domn Godet, ofițer al Legiunii de Onoare, cu o înfățișare autoritară. Nu știam nimic despre ei și totuși mă întrebam în gînd : „Godet ? Godet ? Îmi pare cunoscut numele." Apoi m-am adresat gazdei :

— Cine este domnul Godet ?

— Godet este un magnat al metalurgiei, mi-a răspuns doamna Sommervieu. E administratorul delegat al Oțelăriilor din Vest și deține poziții foarte puternice și în minele de huilă.

Căutam să-mi amintesc dacă Philippe mi-a vorbit despre el, sau poate Villier ?

Godet mi-a fost vecin la masă. După ce s-a uitat cu curiozitate la cartonașul din dreptul meu, căci nu-mi auzise numele, m-a întrebat :

— Nu cumva sînteți soția lui Philippe Marcenat ?

— Da, sigur că da.

— A, soțul dumneavoastră este o veche cunoștință a mea. La el, sau mai curînd la tatăl lui, mi-am făcut ucе-

nicia, în Limousin. Tristă ucenicie ! Trebuia să mă ocup de o uzină de hîrtie și nu aveam nici un interes pentru ea. De altminteri, aveam și un rol subaltern. Socrul dumneavoastră era un om sever, cu care era greu să lucrezi. A ! Gandumas e o tristă amintire pentru mine, da, da ! (A rîs și apoi a adăugat) : Vă cer iertare că v-am spus toate astea !

În timp ce vorbea, mi s-a năzărit deodată că e bărbatul Misei... da, el e, eram convinsă... Și toată istoria lui Philippe mi s-a trezit în minte, atît de proaspătă, parcă aș fi avut paginile înaintea ochilor. Așadar această femeie drăguță, cu ochii blînzi și duioși, care stătea în celălalt capăt al mesei, veselă și surîzînd vecinului ei, e femeia pe care Philippe a prins-o într-o seară de talie, pe cînd stăteau pe niște perne înaintea focului ce se stingea în șemineu. Nu-mi venea să cred. În imaginația mea, cruda și voluptoasa Misa luase înfățișarea și tonul Lucreției Borgia, al Hermionei. Să mi-o fi descris Philippe atît de departe de realitate ? Trebuia, însă, să stau de vorbă cu soțul ei. I-am spus :

— E adevărat, Philippe a pronunțat deseori numele dumneavoastră. Am mai adăugat cu oarecare greutate : Doamna Godet a fost, nu-i așa, o bună prietenă a primei soții a bărbatului meu ?

El a întors capul, cuprins de o oarecare stinghereală, și nu s-a mai uitat la mine. („Ce-o fi știind ?“ mă întrebam eu ?)

— Da, au fost prietene din copilărie. Apoi au intervenit niște neînțelegeri între ele. Odile nu s-a comportat prea frumos față de Misa, vreau să spun Marie-Thérèse, dar eu îi zic soției mele Misa.

— Da, firește.

Apoi, dîndu-mi seama că răspunsul meu a fost cam ciudat, am schimbat vorba. El m-a întreținut asupra relațiilor dintre Franța și Anglia în domeniul oțelului, al cocsului și al huilei. Mi-a demonstrat influența acestor mari probleme industriale asupra politicii externe. Avea idei largi, care-mi stîrneau interesul. L-am întrebat dacă-l cunoaște pe Jacques Villier.

— Cel din Maroc? m-a întrebat el, da, e într-unul din consiliile mele de administrație.

— Cum îl găsiți, inteligent?

— Abia îl cunosc, dar omul a reușit...

După dineu, am manevrat în așa fel ca să mă aflu singură cu soția lui. Știam că Philippe mi-ar fi interzis-o și am făcut eforturi ca să mă împotrivesc mie însămi, dar o curiozitate pătimașă îmi dădea ghes și, pînă la urmă, m-am apropiat de ea. Părea surprinsă. I-am spus:

— Soțul dumitale mi-a reamintit în timpul mesei că odinioară l-ați cunoscut bine pe bărbatul meu.

— Da, mi-a răspuns ea cu răceală. Julien și cu mine am stat cîteva luni la Gandumas.

Mi-a aruncat o privire ciudată; interogativă și tristă în același timp. Părea că se gîndește: „Dumneata cunoști oare adevărul, da? Și atunci amabilitatea dumitale nu-i decît prefăcătorie?“ Ciudat! Misa nu mi-a displăcut, dimpotrivă. O găseam simpatică. Grația ei, înfățișarea ei melancolică și gravă mă emoționau. „Pare o femeie care a suferit profund. Cine știe? Poate a vrut să-l facă fericit pe Philippe? Poate că, fiind îndrăgostită de el, a vrut să-l fercească de o femeie, care nu-i putea aduce decît nenorociri? Și asta-i o crimă?“

M-am așezat lîngă ea și am încercat s-o îmblînzesc.

După o oră am reușit s-o fac să-mi vorbească despre Odile. Nu putea să-și învingă o anumită stinghereală, care dovedea cît de vii erau sentimentele pe care i le trezea amintirea ei.

— Îmi vine foarte greu să vorbesc despre Odile. Am iubit-o mult și am admirat-o mult. Apoi m-a făcut să sufăr și după aceea a murit. N-aș vrea s-o ponegresc, mai ales în ochii dumneavoastră.

Mi-a aruncat din nou o privire, privire ciudată, încărcată de întrebări.

— A! Să nu credeți că eu aș fi pornită împotriva ei, i-am spus. Am auzit atîta vorbindu-se despre Odile că, dimpotrivă, am ajuns s-o consider ca făcînd parte din mine însămi. Trebuie să fi fost atît de frumoasă...

— Da, a răspuns ea cu tristețe, a fost minunat de frumoasă. Totuși era în ochii ei ceva ce nu-mi plăcea. Puțină... nu... nu vreau să zic falsitate... ar fi prea mult... era... Nu știu cum să vă explic, era un fel de viclenie triumfătoare. Odile era o ființă care avea nevoie să domine pe alții. Ea voia să-și impună voința *ei*, adevărul *ei*. Frumusețea îi dăduse o mare încredere și era poate de bună credință cînd afirma că orice spune se va adeveri ulterior că ea a avut dreptate. Cu bărbatul dumitale, care o adora, îi mergea, dar cu mine nu, și din pricina asta îmi purta pică.

Ascultînd-o, sufeream. O regăseam pe acea Odile pe care mi-o înfățișase Renée, pe Odile așa cum mi-a descris-o soacră-mea și care se apropia întrucîtva de Solange — așa cum o vedea Hélène de Thianges —, dar n-o mai regăseam pe Odile cea din închipuirea lui Philippe, aceea pe care o iubeam.

— Ciudat lucru, i-am spus, mi-ați descris o ființă puternică, voluntară. Din spusele lui Philippe reieșea că era o femeie fragilă care stătea mai tot timpul culcată, puțin copilăroasă și, în fond, un suflet foarte bun.

— Da, mi-a răspuns Misa, și asta e adevărat, dar cred că așa era numai la suprafață. Adevărul e că, în fond, Odile era de o îndrăzneală... În sfîrșit, nu știu cum să vă spun... o îndrăzneală de soldat, de partizan. De pildă, cînd a vrut să ascundă... dar nu, nu vreau să vă povestesc asta dumneavoastră...

— Ceea ce dumneavoastră numiți îndrăzneală, Philippe îi zicea curaj ; spunea că asta era una din marile ei calități.

— Da, dacă vreți. E adevărat într-un sens, dar nu avea curajul să-și impună ei înșiși vreo limită. Avea curaj să facă tot ceea ce dorea ea. E frumos totuși, dar nu așa de greu.

— Aveți copii ?

— Da, mi-a răspuns, cu ochii în pămînt, trei : doi băieți și o fată.

Am stat de vorbă toată seara și, la despărțire, am simțit că se înfiripase un început de prietenie între noi. Pentru prima oară eram în total dezacord cu părerile lui Philippe. Nu, femeia asta nu era rea. A fost îndrăgostită și geloasă. Puteam eu, tocmai eu, s-o acuz pentru asta ? În ultima clipă, am avut un imbold pe care mi l-am reproșat apoi. I-am spus :

— La revedere. Mi-ar face multă plăcere să stau de vorbă cu dumneavoastră. Sînt acum singură, ne-am putea poate plimba odată împreună.

Îndată ce am ieșit din salon, mi-am dat seama că am greșit și că Philippe n-are să fie de acord ; cînd va afla că am legat prietenie cu Misa, îmi va face aspre observații și, fără îndoială, pe bună dreptate.

Și ei i-o fi făcut, desigur, plăcere să stea de vorbă cu mine ; poate că a fost curioasă să mă cunoască, să afle ceva despre căsnicia noastră, pentru că, după două zile, mi-a telefonat și ne-am dat întîlnire ca să facem o plimbare în Bois de Boulogne. Ceea ce urmăream eu era să-mi vorbească despre Odile, să aflu din gura ei care au fost gusturile, obiceiurile, maniile Odilei și în felul acesta să-i plac poate mai mult lui Philippe, căruia nu îndrăzneam să-i pun întrebări cu privire la trecutul lui. Pe Misa am rugat-o să-mi spună : „Cum se îmbrăca Odile ? Cine era modista ei ? Am aflat că știa să aranjeze atît de frumos florile... Ce poate fi personal în asta, să aranjezi niște flori ? Explicați-mi, vă rog... Ciudat ! ! dumneavoastră îmi spuneți, ca toată lumea de altminteri, că avea mult farmec ; iar unele trăsături pe care mi le-ați descris s-ar zice că au fost mai curînd aspre, aproape neplăcute... Atunci, în ce a constat farmecul ei ?“ Dar Misa n-a fost în stare să-și dea măcar o părere și am văzut că ea însăși își pusese adesea aceeași întrebare, fără să fi aflat vreun răspuns. În ceea ce mi-a spus despre Odile am regăsit doar gustul ei pentru natură — pe care-l avea și Solange — și o vioiciune spontană, care mie îmi lipsea. „Sînt prea metodică, mă gîndeam eu, și am o prea mare neîncredere în pornirile mele de entuziasm. Cred că latura copilărească a Odilei și veselia ei îi plăcea lui Philippe tot atît de mult, ba mai mult chiar decît calitățile ei morale.“ Apoi convorbirea noastră a devenit mai intimă. I-am mărturisit cît de mult îl iubeam pe Philippe.

— Da, dar ești fericită cu el ? m-a întrebat Misa.

— Foarte fericită. Dar de ce... ?

— Așa... Am întrebat numai așa... De altfel, înțeleg prea bine că-l iubești. E atrăgător. Dar, în același timp, e atît de slab față de femei ca Odile că trebuie să fie greu de suportat ca bărbat.

— De ce spuneți „femei" ? Știți că au existat și altele, în afară de Odile, în viața lui ?

— A ! nu, dar o simt. Înțelegeți, e un bărbat pe care devotamentul și dragostea pătimașă mai mult îl îndepărtează... În sfîrșit, vă spun ceea ce-mi închipui, dar, de fapt, nu știu nimic : îl cunosc atît de puțin... Pe vremuri, cînd ne vedeam, găseam la el unele preocupări pentru lucruri mărunte, pentru fleacuri care-l scădeau în ochii mei. Dar, încă o dată, după cum v-am mai spus, tot ce ați auzit n-are nici un fel de valoare. Ne-am văzut atît de rar...

Mă simțeam foarte stingherită, ceea ce părea că-i face plăcere Misei. Oare Philippe avea dreptate ? Misa era într-adevăr rea ? Ajungînd acasă am avut o seară îngrozitoare. Am găsit pe cămin o scrisoare afectuoasă de la Philippe. I-am cerut scuze că m-am îndoit de el. Avea, desigur, slăbiciuni dar iubeam pînă și slăbiciunile lui ; și în cuvintele ambigue ale Misei n-am vrut să văd decît o decepție amoroasă. Ea m-a mai invitat de cîteva ori să ieșim împreună și m-a poftit chiar la cină. Dar am refuzat.

XVIII

SE APROPIA SFÎRȘITUL ABSENȚEI lui Philippe. Încercam o bucurie fără de margini. Mă însănătoșisem, mă simțeam chiar mai bine decît înainte de sarcină. Așteptarea, sentimentul că în mine se zămis-

lea o viață nouă îmi dădeau liniște și seninătate. Făceam sforțări mari ca Philippe să fie plăcut impresionat, cînd se va întoarce acasă. Fără îndoială că în America o fi văzut femei foarte frumoase, case minunat aranjate. Cu toată starea în care mă aflam, ba poate chiar din pricina aceasta, acordam o deosebită atenție rochiilor. Am făcut mai multe schimbări în aranjamentul mobilei din casă : Misa îmi dăduse cîteva idei, arătîndu-mi cam cum i-ar fi plăcut, poate, Odilei. În ziua întoarcerii lui, răspîndisem o mulțime de flori albe prin toată casa. Învinsesem în ziua aceea „sordida economie" pe care Philippe mi-o reproșa în glumă.

Cînd Philippe a coborît în gara Saint-Lazare, din trenul transatlantic, l-am găsit întinerit și vesel, cu tenul bronzat după cele șase zile de mare. Venise încărcat de amintiri și de povești. Primele zile au fost foarte plăcute. Solange mai era încă în Maroc ; avusesem grijă să mă informez. Philippe, înainte de reluarea lucrului, și-a acordat opt zile de vacanță, pe care le-a petrecut numai cu mine. O întîmplare ivită în timpul acestor opt zile m-a luminat și mai mult cu privire la firea soțului meu. Am ieșit într-o dimineață pe la ora zece pentru o probă la croitoreasă. Philippe mai rămăsese încă în pat. Îndată după plecarea mea, așa mi-a povestit după aceea, a sunat telefonul. S-a dus la aparat și un glas de bărbat necunoscut a întrebat :

— Doamna Marcenat ?

— Nu, a răspuns el, domnul Marcenat. Cine e la telefon ?

A urmat un zgomot sec ; interlocutorul închisese aparatul.

Faptul l-a surprins ; s-a interesat la „Telefoane", întrebînd cine a vorbit ; după lungi cercetări, i s-a răspuns : „Cabina bursei", ceea ce trebuie să fi fost o eroare și nu aducea nici o lămurire. Cînd m-am întors acasă, m-a întrebat :

— Cine ți-a putut telefona de la bursă ?

— De la bursă ? l-am întrebat eu cu surprindere.

— Da, de la bursă. A întrebat cineva de tine și am răspuns că sînt eu ; imediat a închis telefonul.

— Ciudată întîmplare ! Ești sigur ?

— La întrebarea asta nu m-așteptam, Isabelle. Da, sînt sigur. De altminteri glasul era destul de limpede.

— Un glas de bărbat sau de femeie ?

— De bărbat, firește.

— De ce „firește" ?

Niciodată nu ne mai vorbisem pe tonul acesta ; fără voia mea, păream stingherită. Cu toate că spusese „un glas de bărbat", eram convinsă că Misa a fost la telefon (mă suna destul de des) și nu îndrăzneam să-i pronunț numele. Eram supărată pe Philippe care făcea impresia că învinuiește o femeie care-l adora și totuși eram puțin măgulită. Putea, prin urmare, să fie gelos pe mine ! Simțeam înlăuntrul meu născîndu-se, cu o uimitoare rapiditate, o altă femeie, pe care n-o cunoscusem pînă atunci, o Isabelle puțin ironică, puțin cochetă, puțin compătimitoare. Dragul meu Philippe ! Dacă ar fi știut că nu existam decît prin el și pentru el, ar fi fost foarte liniștit, prea liniștit. După masă m-a întrebat în treacăt (amintindu-mi propriile mele cuvinte) :

— Ce faci azi după amiază ?

— Eu ? nimic, mici cumpărături. După aceea, la ora cinci, sînt invitată la doamna Brémont la ceai.

— Te-ar supăra dacă aș veni și eu, pentru că sînt acum în concediu ?

— Dimpotrivă, aș fi încîntată. Nu sînt obișnuită să fii atît de drăguț cu mine. Mă întorc să te iau la ora șase.

— Cum ? Dar mi-ai spus la cinci.

— Bine, dar așa-i la toate ceaiurile, pe invitație scrie ora cinci, nimeni nu vine însă înainte de șase.

— N-aș putea să te însoțesc la cumpărături ?

— Sigur că da... credeam că vrei să te duci la birou să-ți vezi poșta...

— Nu-i grabă. Mă voi duce mîine.

— Ești un bărbat delicios cînd vii din călătorie, Philippe.

Am ieșit, așadar, împreună și toată după-amiaza a trecut într-o atmosferă de constrîngere, necunoscută pînă atunci. În carnetul lui Philippe există o însemnare cu privire la această plimbare; însemnarea mi-a relevat unele sentimente pe care pînă în acea clipă nici nu bănuiam că ar putea fi atît de intense.

„Mi se pare că, în timpul absenței mele, a dobîndit un fel de energie, o siguranță de sine pe care nu le avea înainte. Da, asta e, siguranța de sine. De ce oare? E ciudat. Cînd a coborît din mașină ca să cumpere niște cărți, mi-a aruncat o privire afectuoasă, dar care mi se părea ciudată. La doamna Brémont a avut o lungă convorbire cu doctorul Gaulin. M-am surprins încercînd să prind tonul cu care-și vorbeau. Gaulin povestea despre experiențele sale cu șoareci:

— Iei niște șoareci, femele virgine, spunea el; pui alături niște șoricei mici; ele nici nu-i bagă în seamă, îi lasă să moară de foame, dacă nu intervii.

Li se injectează extract ovarian ; în două zile devin niște mame admirabile.

— Ce interesant ! a exclamat Isabelle. Mi-ar plăcea să văd și eu.

— Veniți în laboratorul meu și am să vă arăt.

Atunci mi s-a părut o clipă că glasul lui Gaulin era glasul pe care-l auzisem la telefon."

Niciodată nu mi-am dat seama mai bine de absurditatea oricărei gelozii decît citind această însemnare a lui Philippe ; căci niciodată vreo bănuială n-a fost mai smintită. Doctorul Gaulin era un medic amabil, inteligent, foarte la modă pe-atunci și pe care îmi plăcea să-l aud vorbind, dar niciodată nu m-aș fi gîndit că m-ar putea interesa și ca bărbat. De la căsătoria mea cu Philippe devenisem incapabilă să „văd" măcar un alt bărbat ; toți îmi apăreau ca niște obiecte destinate să-i fie de folos sau care puteau să-i strice lui Philippe. Nici nu-mi imaginam să iubesc vreodată pe un altul. Și, totuși, pe un colț de hîrtie pe care Philippe îl prinsese cu un ac de fila cu însemnarea precedentă, am citit următoarele :

„Obișnuit cum sînt să confund iubirea cu suferințele îndoielii, îmi vine a crede că-i simt din nou efectele. Aceeași Isabelle, pe care acum trei luni o consideram prea asiduă, prea prezentă, abia pot s-o mai reține lîngă mine, atît cît aș dori. Oare într-adevăr am resimțit lîngă ea impresia de plictiseală invincibilă ? Acum sînt mai puțin fericit în aparență, dar nu mă mai plictisesc o singură clipă. Isabelle e foarte mirată de noua mea atitudine ; dar e atît de modestă, că adevăratul sens al schimbării mele îi rămîne ascuns. Azi-dimineață mi-a spus :

— Dacă n-ai nimic împotrivă, m-aș duce azi după amiază la Institutul Pasteur să asist la experiențele lui Gaulin.

— Hotărît nu, nu te vei duce, i-am răspuns.

S-a uitat la mine, uluită de violența mea.

— Dar de ce, Philippe ? Ai auzit şi tu, acum cîteva zile, ce povestea ; mi se pare foarte interesant.

— Gaulin are un fel de a se comporta cu femeile care nu-mi place.

— Gaulin ? Ce idee stranie ! Ne-am văzut de multe ori iarna asta, n-am observat nimic. Şi tu abia l-ai cunoscut, l-ai văzut doar zece minute la familia Brémont...

— Tocmai, mi-au fost de-ajuns aceste zece minute...

Atunci, pentru întîia oară, Isabelle a zîmbit aşa cum ar fi zîmbit Odile.

— Eşti cumva gelos ? m-a întrebat ea. Ah ! asta e ! E prea caraghios, mă amuzi foarte mult."

Îmi amintesc de scena asta. Eram într-adevăr puţin amuzată, şi, după cum am scris adineauri, destul de fericită. Am simţit deodată că sînt stăpînă pe sufletul lui Philippe, sufletul acesta atît de multă vreme închis pentru mine, insesizabil, pe care zadarnic încercasem să-l ţin o clipă în loc, să pătrund în el. Am încercat o mare tentaţie şi, dacă am drept la oarecare indulgenţă în viaţa mea, mi se pare că acestei perioade i-o datorez, pentru că atunci am simţit că, dacă aş fi vrut să mă pretez la un anume joc şi să fac pe cocheta, pe mistericasa, aş fi putut să-l ţin legat pe Philippe de mine cu o trăinicie absolut nouă. Nu există nici o îndoială. Mi-am îngăduit vreo două, trei experienţe inofensive. Da, acesta era Philippe. Nesiguranţa îl chinuia şi-l lega mai tare. Dar mai ştiam că îndoiala era la el o continuă suferinţă, o obsesie. O ştiam pentru că citisem povestea vieţii sale anterioare şi o constatasem în fiecare zi. Neliniştit de acţiunile mele, de spusele mele, cădea pe gînduri cuprins de tristeţe, avea somnul zbuciumat, afacerile nu-l mai interesau. Cum de s-a lăsat pradă unor asemenea nebunii ? Îmi aşteptam copilul peste patru luni şi nu mă gîndeam decît la copil şi la dînsul. Dar asta nu observa.

N-am vrut să joc această partidă pe care aș fi cîștigat-o totuși. E singurul și puținul credit care cer să mi se acorde, e singurul mare sacrificiu pe care l-am făcut, dar l-am făcut și sper că din pricina lui mi-ai iertat, Philippe, sumbra și trista mea gelozie, precum și meschinăriile care, uneori, pe bună dreptate, te-au enervat. Și eu aș fi putut să te înlănțui, să te lipsesc de puterea ta, de libertatea ta, de fericirea ta ; și eu aș fi putut să-ți inspir acea dureroasă neliniște de care te temeai, pe care o căutai. N-am vrut. Am dorit să te iubesc fără viclenie, să lupt cu pieptul deschis. M-am predat, fără apărare, atunci cînd tu însuți îmi ofereai arme. Cred că am făcut bine. Mi se pare că dragostea trebuie să fie ceva mai înălțător decît războiul crud între doi îndrăgostiți. Trebuie să existe posibilitatea să-ți mărturisești iubirea și totuși să te faci iubit. Aveai o slăbiciune, dragul meu, tu căutai în extravaganțele femeilor pe care le iubeai un mijloc de a scăpa de plictiseală. Nu așa concepeam eu iubirea. Mă simțeam în stare de un devotament nețărmurit și chiar să-ți fiu sclavă. Nimic nu exista pe lumea asta decît tu. Dacă o catastrofă i-ar fi nimicit în jurul nostru pe toți oamenii cunoscuți, dar dacă ai fi rămas tu, catastrofa nu mi s-ar fi părut gravă. Tu erai universul meu. Poate că a fost imprudent că te-am lăsat să vezi și să auzi asta. Puțin îmi păsa. Cu tine, dragostea mea, nu voiam să duc o politică înțeleaptă. Eram incapabilă să mă prefac, să fiu prudentă. Te iubeam.

În cîteva zile, prin comportarea mea sinceră și viața mea calmă, am readus liniștea în sufletul lui Philippe. Nu l-am mai văzut pe Gaulin, cu părere de rău, de altminteri, pentru că era un om agreabil. Aproape că nu mai ieșeam din casă.

Ultimele luni de sarcină au fost destul de penibile. Mă găseam diformă și nu voiam să mai ies cu Philippe, pentru că mi-era teamă să nu-i displac. În ultimele săptămîni, plin de devotament, stătea lîngă mine mai tot timpul, rămînea acasă în fiecare zi, luîndu-și obiceiul să-mi citească. Niciodată căsnicia noastră nu a semănat mai mult cu ce visasem eu totdeauna. Am reluat împreună lectura unor romane mari. Citisem în tinerețea mea pe Balzac, pe Tolstoi, dar nu i-am înțeles bine. Acum totul îmi părea plin de sensuri. Dolly din primele pagini ale *Anei Karenina* eram eu ; iar Ana însăși aducea puțin cu Odile, puțin cu Solange. Cînd îmi citea Philippe ghiceam că și el făcea aceleași apropieri. Citeodată o frază evoca într-un mod atît de evident fie căsnicia noastră, fie pe mine însumi, încît Philippe ridica ochii din carte și mă privea cu un zîmbet pe care nu și-l putea stăpîni ; surîdeam și eu.

Aș fi fost foarte fericită dacă nu l-aș mai fi văzut pe Philippe atît de trist. Nu se plîngea de nimic, era sănătos, dar suspina adeseori, se așeza într-un fotoliu lîngă patul meu, își întindea obosit brațele sale lungi și apoi își trecea mîna peste ochi.

— Ești ostenit, scumpule ? îl întrebam eu.

— Da, puțin, cred că aș avea nevoie de o schimbare de aer. Biroul ăsta, toată ziua...

— Sigur că da, mai ales că stai după aceea toată seara cu mine. Dar mai ieși în oraș, dragul meu... Distrează-te... De ce nu te mai duci la teatru, la concerte ?

— Știi prea bine că mi-e urît să ies singur.

— Solange nu se întoarce curînd ? A plecat doar numai pentru două luni. N-ai nici o știre de la ea ?

— Ba da, mi-a scris, a spus Philippe. Și-a prelungit ședereа acolo. Nu voia să-și lase bărbatul singur.

— Cum ? Dar în fiecare an îl lasă singur... De unde grija asta deosebită ? Ciudat !

— De unde vrei să știu eu ? a răspuns Philippe cuprins de plictiseală. Asta mi-a scris și e tot ce pot să-ți spun.

XIX

ÎN SFÎRȘIT, CÎTEVA SĂPTĂMÎNI înainte de a naște, Solange s-a întors. Privind la brusca schimbare a lui Philippe mi se strîngea inima. Într-o seară a venit acasă întinerit și vesel. Mi-a adus flori și niște creveți mari, trandafirii, care-mi plăceau mult. S-a plimbat în jurul patului meu, însuflețit, cu mîinile în buzunar și mi-a povestit unele istorioare amuzante de la birou și altele despre editorii pe care-i văzuse în timpul zilei.

„Ce-o fi avînd, mă întrebam eu, de unde explozia asta de veselie ?"

A luat masa lîngă patul meu, iar eu, în treacăt și fără să mă uit la el, l-am întrebat :

— Tot n-ai nici o știre de la Solange ?

— Dar cum ? mi-a răspuns Philippe pe un ton prea degajat. Nu ți-am spus că mi-a telefonat azi-dimineață ? A sosit încă de ieri la Paris.

— Sînt mulțumită pentru tine, Philippe. Ai să ai cu cine ieși seara în oraș, atunci cînd eu n-am să te pot însoți.

— Dar ești nebună, Isabelle, n-am să te părăsesc o clipă.

— Te rog eu să mă lași singură : de altminteri nici n-am să rămîn singură, mama mea va veni în curînd la Paris.

— E adevărat, a spus Philippe, încîntat ; mama soacră nu trebuie să fie prea departe de noi. De unde a venit ultima ei telegramă ?

— A trimis o radiogramă de pe vapor, dar, după cîte mi s-a spus la Serviciul de transporturi, ar trebui să fie mîine la Suez.

— Sînt foarte mulţumit pentru tine, a răspuns Philippe ; e foarte drăguţ din partea ei că face o atît de lungă călătorie ca să asiste la o naştere.

— Familia mea e ca a ta, Philippe ; naşterile şi decesele sînt sărbători pentru ea. Mi-aduc aminte că înmormîntările verilor din provincie erau amintirile cele mai vesele ale tatei.

— Bunicul meu Marcenat, a răspuns Philippe, cînd ajunsese foarte bătrîn şi medicul îi interzisese să meargă la toate înmormîntările, se plîngea : „Nu mă lasă să mă duc la înmormîntarea lui Ludovic, şi doar n-am aşa de multe distracţii".

— Mi se pare că eşti mai vesel astă-seară, Philippe.

— Eu ? A ! nu... Dar e o vreme foarte frumoasă. Ţie îţi merge bine. Coşmarul celor nouă luni se termină. Sînt mulţumit.

E foarte firesc.

Mă simţeam umilită cînd îl vedeam atît de vioi, cunoscînd pricina acestei reînvieri. În seara aceea a mîncat cu pofta cu care mînca odinioară la Saint-Moritz şi pe care — spre marea mea disperare — şi-o pierduse de multe luni. După-masă a devenit nervos. Căsca. L-am întrebat :

— Vrei să citim puţin ? E foarte bună cartea lui Stendhal pe care ai început-o aseară...

— A ! da, a răspuns Philippe, *Lamiel !*... Da, e o carte straşnică... Dacă vrei...

S-a strîmbat plictisit.

— Ascultă, Philippe... Știi ce-ar trebui să faci ? Du-te la Solange ; n-ai văzut-o de cinci luni ; ar fi drăguț din partea ta.

— Crezi ? Dar nu vreau să te las singură. Și apoi, nici nu știu dacă e acasă, nici dacă e liberă. În prima seară după întoarcere, e desigur cu familia ei, cu aceea a lui Jacques.

— Telefonează-i.

Speram că se va opune mai tare, dar el a cedat îndată ispitei.

— Bine ! am să încerc, a răspuns el și a ieșit.

După cinci minute s-a întors ; bucuria i se citea pe obraz ; mi-a spus :

— Pentru că ți-e totuna, am să dau o fugă pînă la Solange. Stau numai un sfert de oră la ea.

— Poți să rămîi cît vrei. Sînt încîntată ; vizita asta are să-ți facă cît se poate de bine. Dar cînd te întorci, să vii să-mi spui noapte bună, oricît de tîrziu ar fi.

— N-am să întîrzii ; e ora nouă, la zece fără un sfert sînt înapoi.

S-a întors la miezul nopții. Așteptîndu-l, am citit puțin și am plîns mult.

XX

MAMA MEA S-A ÎNTORS DIN China cu cîteva zile înainte de nașterea copilului. M-a uimit faptul că, văzînd-o, m-am simțit în același timp mai apropiată și mai înstrăinată de ea decît m-aș fi așteptat. Ea a criticat felul nostru de viață, pe servitorii noștri, mobilele noastre, pe prietenii noștri și reproșurile ei au făcut să răsune în mine invizibile și

îndepărtate coarde, care scoteau, mai slab, aceleași sunete. Dar vechiul fond familial era deja ocupat de o densă „zonă Philippe" și ceea ce pe ea o uimea, mie mi se părea firesc. Nu a întîrziat să remarce că Philippe nu era atît de atent cît ar fi trebuit în aceste ultime săptămîni ale sarcinii mele. Am suferit cînd mi-a spus : „Am să vin să-ți țiu de urît astă-seară ; îmi închipui că soțul tău nu va avea curajul să rămînă acasă" și mă dojeneam și sufeream mai mult din orgoliu decît din iubire. Am regretat că n-a venit înainte de înapoierea Solangei, cînd Philippe nu mă părăsea decît în orele sale de lucru. Voiam să-i dovedesc că și eu puteam fi iubită. Uneori, stînd în picioare lîngă patul meu, mă privea cu un ochi critic care redeștepta în mine toate temerile și neliniștea din vremea cînd eram fată tînără. Uitîndu-se cu atenție la mine, îmi punea mîna, aproape cu dușmănie, pe niște fire resfirate de păr de pe cărare și-mi spunea : „Albești !" Era adevărat.

Cînd Philippe a început să se întoarcă acasă seara după miezul nopții, la ora cînd se răresc trecătorii de pe stradă, urmăream pașii fiecăruia pe trotuar ca să recunosc mersul lui. Mai aud parcă și acum unii pași care se încetineau, amăgindu-mă și făcîndu-mă să sper că se vor opri, dar apoi o luau înainte, și zgomotul descreștea pe măsură ce se depărtau. Un om care are de gînd într-adevăr să se oprească în fața unei uși, își înfrînează pașii cu cîți metri înainte ; îl recunoșteam, în sfîrșit, pe Philippe după pașii încetiniți, care apoi se stingeau. Un clinchet ușor de clopoței străbătea în grabă casa ; se auzea trîntindu-se o ușă mai depărtată ; era el. Îmi promiteam să fiu veselă, indulgentă și, aproape în fiecare zi îl primeam cu reproșuri. Eu însămi eram șocată de monotonia și violența cuvintelor pe care le rosteam atunci :

— Ah ! spunea Philippe, plictisit, nu mai pot, Isabelle, crede-mă... Nu vezi pînă unde ai ajuns cu inconsecvența ta ? Tu mă rogi să ies, eu te ascult, și apoi mă copleșești cu reproșuri... Ce vrei ? Să mă închid în casă ? Atunci spune-o... și așa am să fac... Da, îți promit, așa am să fac... Mai bine decît toate certurile astea care nu se mai termină. Dar te rog, încearcă să nu mai fii generoasă la ora nouă seara și cît se poate de meschină la ora douăsprezece.

— Da, Philippe, e adevărat... Sînt o femeie odioasă. Îți jur că n-are să se mai întîmple.

Dar a doua zi un demon lăuntric îmi dicta aceleași cuvinte fără rost. Mai ales pe Solange eram furioasă. Socoteam că în asemenea clipe ale vieții mele, ar fi trebuit să aibă tact și să-mi lase în pace bărbatul.

Solange a venit să mă vadă. Conversația a mers destul de greu. Avea un mantou frumos de zibelină și mi-l lăuda într-una pe blănarul ei. Apoi a sosit Philippe ; ea l-o fi vestit, desigur, că vine, pentru că s-a înapoiat acasă mai devreme decît de obicei. Mantoul a devenit un accesoriu aproape inutil și scena a fost ocupată de grădina din Marrakech.

— Nici nu poți să-ți închipui, Isabelle, cum e acolo. Dimineața mă plimb în picioarele goale pe faianța călduță, printre portocali... Pe fiecare coloană se încolăcesc trandafiri și iasomie. Printre flori și frunze, zărești pe fundalul cerului de un albastru deschis, deasupra acoperișurilor, zăpada de pe Atlas, care strălucește ca un diamant frumos... („Am mai văzut noi diamantul și la Saint-Maritz", mă gîndeam eu)... Și nopțile ! Luna pe care chiparoșii ți-o arată cu un deget negru... Și ghitara care se aude în grădina învecinată... Ah ! Marcenat, Marcenat, cît de mult iubesc eu toate astea... Cu capul dat puțin pe spate, părea că respiră iasomia, trandafirii.

Cînd a plecat, Philippe a condus-o pînă la uşă, s-a întors apoi puţin încurcat, şi s-a sprijinit cu spatele de şemineul din camera mea.

— Ar trebui să vii o dată cu mine în Maroc, mi-a spus el după o lungă tăcere... E într-adevăr foarte frumos. Uite, ţi-am adus o carte de Robert Etienne despre berberi, despre viaţa lor intimă... E un fel de roman... şi în acelaşi timp un poem... E uimitoare.

— Bietul meu Philippe, i-am spus eu, ce mult te plîng că ai de-a face cu femeile ! Ce cabotine !

— În legătură cu ce-mi spui asta, Isabelle ?

— O spun pentru că-i adevărat, dragule ! Le cunosc atît de bine şi sînt atît de puţin interesante.

În sfîrşit, am simţit primele dureri. Naşterea a fost lungă şi chinuitoare. Emoţia lui Philippe mi-a făcut plăcere. Era alb ca varul, mai înspăimîntat decît mine. Am văzut că ţinea la viaţa mea. Emoţia lui mi-a dat curaj, căci, încercînd să-l liniştesc, îmi stăpîneam complet nervii şi-i vorbeam de băieţelul nostru, pentru că eram sigură că am să nasc un băieţel.

— Îl vom numi Alain, Philippe. Are să aibă sprîncenele puţin ridicate ca ale tale ; se va plimba în lung şi în lat cu mîinile în buzunar, cînd îl va supăra ceva... Pentru că are să fie un agitat, bietul Alain, nu-i aşa, Philippe ? Fiul unor părinţi ca noi... Ce ereditate !

Philippe încerca să zîmbească, dar vedeam că e emoţionat. Cînd îmi era mai rău, îl rugam să mă ţină de mînă.

— Îţi aminteşti, Philippe, mîna mea pe mîna ta, la *Siegfried*... Atunci a început totul.

Din camera în care mă aflam l-am auzit puţin mai tîrziu pe doctorul Crès spunîndu-i lui Philippe :

— Soția dumneavoastră e de un curaj uimitor ; rar am văzut asemenea curaj.

— Da, a spus Philippe, soția mea se ține tare bine. Sper că n-are să i se întîmple nimic.

— Ce vrei să i se întîmple ? Totul decurge normal !

S-a hotărît să fiu anesteziată cu cloroform în ultimele clipe ale nașterii ; eu n-aș fi vrut. Cînd am deschis ochii, l-am văzut lîngă mine pe Philippe, înduioșat și fericit. Mi-a sărutat mîna :

— Avem un băiat, scumpa mea !

Am cerut să-l văd și am fost decepționată.

Mama mea și mama lui Philippe s-au instalat în salonașul de lîngă camera mea. Ușa era dată în lături și cu ochii închiși, pe jumătate adormită, auzeam pronosticurile pesimiste cu privire la educația copilului. Cu toate că erau diferite una de alta și, prin urmare, nu erau de aceeași părere în nici o problemă, totuși solidaritatea generației lor le determina să blameze o pereche mai tînără.

Ah ! Ce-o să fie, spunea doamna Marcenat, Philippe se va ocupa de orice în afară de educația copilului, iar Isabelle nu se va ocupa decît de Philippe ; ai să vezi : copilul ăsta va face numai ce va voi el...

- Da, firește, spunea mama mea, tinerii ăștia n-au decît un singur cuvînt în gură : fericirea. Copiii trebuie să fie fericiți, soțul trebuie să fie fericit, amanta trebuie să fie fericită, servitorii trebuie să fie fericiți, și, ca să-și cîștige fericirea, calcă orice regulă, suprimă orice barieră, nu mai vor să audă de pedepse, de sancțiuni, se iartă totul înainte chiar ca iertarea să fie, nu zic meritată, dar cerută. E de neînchipuit. Și care e rezultatul ? Dacă, cel puțin, ar fi mai „fericiți" decît am fost noi, dumneata, doamnă, sau eu, aș mai înțelege. Dar partea comică e că

sînt mai puțin fericiți ca noi, mult mai puțin fericiți. Mă uit la fiică-mea... O fi dormind ? Dormi, Isabelle ?...

N-am răspuns.

— E ciudat că-i atît de somnolentă în a treia zi, spune mama mea.

— De ce a fost anesteziată cu cloroform ? întreabă doamna Marcenat. I-am spus lui Philippe că eu, în locul lui, n-aș fi permis. O femeie trebuie să-și nască singură copiii. Eu am avut trei copii, din nefericire am pierdut doi, dar i-am născut pe toți în mod natural. Nașterea artificială nu-i bună nici pentru copil nici pentru mamă. Am fost foarte supărată cînd am aflat că Isabelle a fost atît de moale. Cred că dacă s-ar căuta în toată familia noastră (și familia Marcenat se întinde în zece provincii) nu s-ar găsi una care să fi acceptat așa ceva.

— Adevărat ? a întrebat politicos mama mea care mă sfătuise să fiu de acord cu anestezia dar care, ca soție de diplomat, n-ar fi vrut să ajungă la un conflict defavorabil ofensivei comune împotriva tinerelor generații, la care participa cu plăcere, alături de doamna Marcenat... Vă spuneam, a continuat mama mea, cu glasul scăzut : mă uit la fiică-mea. Spune că nu-i fericită. Nu-i vina lui Philippe care e un bărbat foarte drăguț și nu aleargă după femei mai mult ca alții. Nu, e vina ei, mereu se analizează, e o ființă neliniștită, consultă fără încetare barometrul căsniciei lor, al „dragostei lor", cum spune... Dumneavoastră, doamnă v-ați gîndit mult la situația căsniciei dumneavoastră ? Eu, foarte puțin ; am încercat să-l ajut pe bărbatul meu în cariera lui ; aveam o casă grea de condus ; eram totdeauna foarte ocupați și lucrurile mergeau strună... Așa e și cu educația copiilor. Isabelle spune că vrea înainte de toate ca Alain să aibă o tinerețe mai plăcută decît a ei. Dar vă asigur că ea n-a avut o tinerețe neplă-

cută. Am crescut-o puțin mai sever : n-o regret ; vedeți doar rezultatul.

— Dacă n-ar fi fost crescută așa cum ați crescut-o dumneavoastră, a spus doamna Marcenat, n-ar fi devenit femeia delicioasă care este acum. Vă datorează multă recunoștință ca și fiul meu de altfel.

Stăteam nemișcată, ascultînd discuția care mă amuza. „Cine știe. Poate că au dreptate ?“ îmi spuneam eu.

Au încetat să se mai înțeleagă în clipa în care au început să vorbească de modul în care va fi alăptat Alain. Soacră-mea socotea că trebuie să-l alăptez eu, pentru că avea oroare de doicele engleze. Mama mea îmi zicea : „Nici să nu încerci, cum ești tu nervoasă, după trei săptămîni rămîi fără lapte, după ce îți vei fi îmbolnăvit copilul“. Nici Philippe nu voia să alăptez eu copilul. Dar îi dădeam acestei hotărîri ale mele o importanță simbolică și mă încăpățînam. Rezultatul a fost cel pe care-l prevăzuse mama. Totul mă decepționa după nașterea atît de mult așteptată. Îmi făurisem atîtea mari speranțe încît realitatea era neputincioasă să mi le îndeplinească. Crezusem că acest copil va fi o legătură nouă și mult mai trainică între Philippe și mine. Și n-a fost așa. Adevărul era că pe Philippe nu-l interesa prea mult băiatul. Se ducea să-l vadă o dată pe zi, se amuza să vorbească cîteva minute englezește cu doica, apoi redevenea același Philippe pe care-l cunoscusem întotdeauna, blînd, cu capul în nori, de o politețe tandră și melancolică, învăluit într-o ușoară ceață de plictis. Acum mi se părea chiar că era ceva mai grav decît plictiseală. Philippe era trist. Ieșea mai rar din casă. Am crezut mai întîi că din bunătate, că avea scrupule să mă lase singură, cînd eram încă atît de slabă. Dar de cîteva ori, cînd mama sau o prietenă mă înștiințau că vor veni să mă vadă, i-am spus lui Philippe :

— Știu că te plictisesc discuțiile în familie. Telefonează Solangei și du-te cu ea la cinema.

— Dar de ce mă silești totdeauna să ies cu Solange? Pot să trăiesc două zile și fără s-o văd.

Bietul Philippe! Nu, nu putea trăi două zile fără s-o vadă. Nu știam precis de ce, nu cunoșteam nimic din viața secretă a Solangei, dar simțeam că s-a schimbat ceva în raporturile dintre ei de cînd s-a întors din Maroc și că Philippe suferea din pricina asta.

Nu îndrăzneam să-l întreb ceva în legătură cu Solange, dar, numai uitîndu-mă la el, puteam urmări progresele pe care le făcea boala lui sufletească. Slăbise în cîteva săptămîni într-un mod aproape de necrezut; avea tenul palid, ochii obosiți. Se plîngea că nu poate dormi noaptea și avea privirea fixă a acelora care suferă de insomnie. La masă stătea tăcut, apoi făcea eforturi să-mi vorbească; sufeream mai mult din cauza acestori eforturi vizibile decît din pricina tăcerii lui.

Renée a venit într-o zi în vizită și mi-a adus o rochiță pentru Alain. Am văzut imediat că era schimbată. Își aranjase o viață activă; mi-a vorbit despre doctorul Gaulin în termeni care m-au făcut să mă gîndesc că a devenit amanta lui. Era adevărat că de cîteva luni toată lumea vorbea la Gandumas de legătura lor, numai că fiecare o nega. Familia Marcenat ținea să rămînă în termeni cordiali cu Renée. Or, dacă virtutea ei n-ar fi fost admisă ca o axiomă, s-ar fi văzut silită să n-o mai primească în casă — potrivit propriului său cod. Dar cînd am văzut-o, am fost convinsă că familia — conștient sau nu — se înșela. Renée era veselă, făcea impresia unei femei care iubește și e iubită.

După căsătoria noastră mă înstrăinasem de ea, o găseam chiar, în mai multe împrejurări, aspră și aproape ostilă, în ziua aceea însă am atins îndată tonul lungilor noastre

discuții din timpul războiului. La un moment dat, am început să vorbim de Philippe, și la modul cel mai intim. Pentru întîia oară și cu mare sinceritate, Renée mi-a mărturisit că l-a iubit și că a suferit mult cînd m-am măritat cu el.

— Aproape că te-am urît atunci, Isabelle, apoi mi-am aranjat altfel viața, și acum tot ce a fost mi se pare străin de mine... Sentimentele noastre, chiar cele mai puternice, mor (nu ești de aceeași părere ?) și te uiți la femeia care ai fost acum trei ani cu curiozitatea și indiferența cu care privești o femeie străină.

— Da, se poate, i-am răspuns. Eu n-am ajuns însă acolo. Îl iubesc pe Philippe ca la începutul dragostei noastre și chiar mai mult. Acum mă simt în stare să fac pentru el sacrificii pe care nu le-aș fi făcut cu șase luni înainte.

Renée m-a fixat un moment cu privirea profesională a unui medic, fără să-mi spună nimic.

— Da, cred, a spus ea în sfîrșit... Vezi, Isabelle, ți-am spus adineauri că nu regret nimic ; dar e ceva mai mult. Îmi dai voie să fiu cît se poate de sinceră cu tine ? Mă felicit în fiecare zi că nu m-am căsătorit cu Philippe.

— Și eu că m-am căsătorit.

— Da, sînt sigură, pentru că-l iubești și pentru că ai împrumutat de la el obiceiul foarte rău de a căuta fericirea în suferință. Dar Philippe e îngrozitor : nu e rău, dimpotrivă, dar e îngrozitor pentru că este un obsedat. L-am cunoscut de mic copil. Era aproape așa cum e azi, afară poate de faptul că atunci existau virtual mai mulți Philippi într-însul. Apoi a venit Odile care i-a cristalizat, firește pentru totdeauna, personalitatea lui de amant. Dragostea e legată la el de un anumit gen de obraz, de o anumită fantezie în comportare, de o anumită grație, puțin tulburătoare, nu foarte naturală... Și cum în același

timp e de-o sensibilitate absurdă, categoria aceasta de femei, singura pe care o iubește, îl face foarte nenorocit. Nu-i adevărat ?

— E adevărat și e fals, Renée. Știu prea bine că-i absurd, în orice caz, să spui : „Sînt iubită", totuși Philippe mă iubește, nu mă îndoiesc de loc... Numai că în același timp, e adevărat, are nevoie de femei cu totul deosebite, femei de genul Odilei, al Solangei... O cunoști pe Solange Villier ?

— Foarte bine... Nu îndrăzneam să-ți spun, dar la dînsa mă gîndeam.

— Ba, poți vorbi, nu sînt de loc geloasă, am fost... Ce spune lumea ? Că Solange e amanta lui Philippe ?

— A ! nu... Dimpotrivă, se spune că ultima oară cînd a fost în Maroc, s-a îndrăgostit de Robert Etienne, știi... cel care a scris cartea aceea atît de interesantă despre berberi... În vremea din urmă au trăit împreună la Marrakech. El s-a întors de curînd la Paris... E un mare scriitor și un om minunat !... Gaulin, care-l cunoaște, îl prețuiește foarte mult.

Am rămas o clipă pe gînduri. Da, e tocmai ce mi-am închipuit, și numele lui Etienne îmi lămurea anumite discuții ale soțului meu. Adusese, una după alta, toate cărțile lui Etienne. Îmi citise cu glas tare fragmente, întrebîndu-mă ce părere am. Îmi plăcuse, mai ales, lunga meditație intitulată *Rugăciunea din grădina Udaiașilor*. „E frumoasă, îmi spunea Philippe, e într-adevăr de o frumusețe primitivă, sălbatică." Bietul meu Philippe, cît o fi suferit. Acum analiza desigur fiecare cuvînt, fiecare gest al Solangei, cum analizase odinioară tot ce spunea și făcea Odile, pentru a găsi urmele bărbatului necunoscut ; cu aceste frămîntări zadarnice se chinuie în nopțile lui de insomnie. Ah ! deodată am simțit cît de mult mă enerva această femeie !

— E drept ce ai spus adineauri, Renée, despre detestabilul obicei de a căuta voluptatea în suferință... Numai că atunci cînd împrejurările te-au silit să-ți începi viața sentimentală în felul acesta, cum e cazul lui Philippe, cum e cazul meu, te mai poți oare schimba ?

— Cred că te poți schimba oricînd dacă ai o voință puternică.

— Dar cum poți căpăta o asemenea voință, Renée ? N-ar trebui pentru asta să te schimbi în prealabil ?

— Gaulin ți-ar răspunde : „Cunoscînd mecanismul și dominîndu-l...", adică avînd mai multă inteligență.

— Dar Philippe e un om inteligent.

— Foarte inteligent, numai că Philippe se folosește prea mult de sensibilitate și prea puțin de inteligență...

Am continuat discuția cu însuflețire pînă la întoarcerea lui Philippe. Renée avea o manieră științifică de a-mi vorbi, care mă potolea, făcînd din mine o femeie asemănătoare cu atîtea altele, dintr-o anumită categorie de îndrăgostite.

Philippe părea încîntat că a găsit-o pe Renée și a rugat-o să rămînă la masă ; pentru intiia dată după nu știu cîte săptămîni, Philippe a vorbit cu însuflețire în tot timpul mesei. Îi plăceau științele și Renée i-a vorbit de niște experiențe noi, de care el nu auzise.

Cînd Renée a pronunțat pentru a doua oară numele lui Gaulin, Philippe a întrebat-o :

— Îl cunoști bine pe Gaulin ?

— Cred și eu, a răspuns Renée, e șeful meu.

— Nu-i prieten cumva cu Robert Etienne, scriitorul marocan, în fine, autorul *Rugăciunii din grădina Udaiașilor ?*

— Da, a răspuns Renée.

— Și pe Etienne îl cunoști ? a întrebat Philippe.

— Foarte bine.

— Ce fel de om e ?

— Remarcabil, a răspuns Renée.

— A ! a exclamat Philippe şi a adăugat, cu oarecare greutate : Da, şi eu găsesc că are talent. Dar uneori se întîmplă ca omul să nu fie la înălţimea operei lui.

— Nu-i cazul, a răspuns Renée, fără pic de milă.

Am implorat-o din priviri. Philippe a rămas tăcut tot restul serii.

XXI

AM VĂZUT MURIND LÎNGĂ MINE dragostea lui Philippe pentru Solange Villier. Nu mi-a vorbit niciodată despre asta. Dimpotrivă, era evident că dorea ca eu să rămîn cu convingerea că nu s-a schimbat nimic în raporturile dintre ei. De altminteri se vedeau încă, dar mult mai rar, şi Philippe nu mai încerca aceeaşi plăcere deplină ca înainte. Nu se mai înapoia fericit şi întinerit din plimbările lor, ci era grav şi uneori aproape disperat. Cîteodată mi se părea că vrea să mi se destăinuie. Îmi lua mîna şi-mi spunea :

— Isabelle, tu ai ales partea cea mai bună.

— De ce, dragul meu ?

— Pentru că...

Apoi se oprea ; eu îl înţelegeam foarte bine. Continua să-i trimită flori lui Solange şi să se comporte faţă de ea ca faţă de o femeie foarte iubită. Don Quijote şi Lancelot rămîneau credincioşi. Dar însemnările pe care le găsesc în hîrtiile sale cu privire la acel an 1923 sînt destul de triste.

„17 aprilie. Plimbare cu S... Montmartre. Am urcat pînă la piaţa Tertre şi ne-am aşezat pe terasa unei cafenele. Cornuri şi citronade. Solange cere un

pachet de ciocolată şi-l savurează, în aer liber, ca o fetiţă. Regăsit exact impresiile uitate din perioada Odile-François. Solange vrea să fie naturală, afectuoasă; e foarte bună cu mine şi-mi arată multă tandreţe. Dar văd că se gîndeşte la un altul. E galeşă, aşa cum a fost Odile după prima ei fugă şi evită, ca ca, orice explicaţie. Îndată ce vreau să vorbesc despre ea, despre noi, se eschivează şi născoceşte un joc. Astăzi s-a uitat la trecători şi s-a amuzat încercînd să ghicească ce viaţă duc, după gesturi, după aspectul lor. Imaginează un întreg roman uitîndu-se la un şofer de taxi care a oprit maşina în faţa cafenelei unde ne aflam şi s-a aşezat la o masă împreună cu două femei pe care le plimbase. Încerc să n-o mai iubesc şi nu reuşesc. O găsesc mai seducătoare ca oricînd — înfăţişarea atît de sănătoasă, tenul bronzat de soare.

— Dragul meu eşti trist, mi-a spus ea. Ce ai? Nu găseşti că viaţa e amuzantă? Gîndeşte-te că în fiecare din aceste căsuţe ciudate trăiesc bărbaţi şi femei a căror viaţă ar fi atît de interesant s-o observi. Gîndeşte-te că sînt la Paris sute de pieţe ca asta şi zeci de Parisuri în lume. E totuşi admirabil!

— Nu sînt de părerea ta, Solange; găsesc că viaţa e un spectacol destul de curios, cînd eşti foarte tînăr. Cînd ai ajuns ca mine la patruzeci de ani, cînd l-ai descoperit pe sufler, moravurile actorilor, sforăriile intrigii, îţi vine poftă să fugi.

— Nu-mi place că vorbeşti astfel. N-ai văzut încă nimic.

— Ba da, sărmana mea Solange. Am văzut actul al treilea; nu-l găsesc nici foarte bun, nici foarte vesel; e mereu aceeaşi situaţie, văd prea bine că aşa va fi pînă la sfîrşit; îmi ajunge atîta, n-am nici o poftă să văd deznodămîntul.

— Eşti unul dintre spectatorii aceia mereu nemulţumiţi, mi-a spus Solange. Ai o nevastă delicioasă, prietene fermecătoare...

— Prietene?

— Da, domnule, prietene, îţi cunosc bine viaţa!

Teribil seamănă toate astea cu Odile. Ceea ce

nu-mi iert e că mă complac în această tristețe. Gust o plăcere misterioasă să privesc viața de departe ca un spectacol melancolic, plăcere izvorîtă din orgoliu, fără îndoială, viciul familiei Marcenat. Ar trebui să n-o mai văd niciodată pe Solange. Atunci poate totul s-ar liniști, dar s-o văd fără s-o iubesc, mi-e imposibil.

18 aprilie. Am avut ascară o lungă convorbire despre dragoste cu un prieten al meu, trecut de cincizeci de ani și considerat a fi fost unul dintre Don Juan-*ii din vremea lui. Ceea ce m-a izbit cînd l-am auzit vorbind e că am înțeles cît de puțin fericit a fost după atîtea aventuri pe care alții i le invidiau.*

— În fond, spunea el, n-am iubit decît o singură femeie pe Claire P... dar chiar și de dînsa m-am plictisit pînă la urmă.

— Și totuși, am spus eu, e fermecătoare !

— A ! acuma, n-o poți judeca. E artificială, fandosită ; și-a făcut o mască dintr-o atitudine care a fost altă dată felul ei firesc de a fi. Nu, nu, cu nici nu pot s-o mai văd.

— Dar celelalte ?

— Celelalte... nimic... nimic.

I-am amintit atunci despre femeia de care lumea spune că și acum e toată viața lui.

— N-o iubesc de loc, mi-a spus el. Ne vedem din obișnuință. M-a făcut să sufăr în mod îngrozitor ; m-a înșelat cît a putut. Acum, cînd mă gîndesc bine, văd că într-adevăr nu mai e nimic între noi.

Ascultîndu-l, mă întrebam : mai există oare iubire romantică ? n-ar trebui să se renunțe la ea ? Numai moartea o salvează de înfrîngere (TRISTAN), ceea ce-o condamnă.

19 aprilie. Călătorie la Gandumas. Întîia călătorie după trei luni. Cîțiva lucrători au venit să-mi vorbească de greutățile lor : lipsuri, boli. Văzînd aceste suferințe reale, am roșit la gîndul durerilor mele imaginare. Și totuși și printre lucrători au loc drame sentimentale.

Petrecut o noapte întreagă, fără somn, să meditez asupra vieții mele. Cred că a fost o continuă eroare. În aparență am exercitat o meserie. În fapt, singura mea ocupație a fost să urmăresc o fericire absolută la care credeam că pot ajunge cu ajutorul femeilor; nu există ceva mai iluzoriu. Iubirea absolută nu există, cum nu există o guvernare perfectă, și oportunismul inimii este singura înțelepciune sentimentală. Mai ales trebuie să eviți a te complace într-o anume atitudine. Sentimentele noastre sînt prea adesea statuile sentimentelor noastre. Aș putea într-o clipă să mă eliberez de obsesia Solangei dacă aș consimți să privesc adevărata imagine a Solangei care există în mine de cînd o cunosc, care a existat totdeauna în mine, imagine desenată de un maestru caracterizat prin precizie și cruzime și pe care refuz s-o văd.

20 aprilie. Deși Solange nu mai ține de loc la mine, de îndată ce vreau să mă eliberez de ea, trage puțin de sfoară și o strînge. Cochetărie sau milă?

23 aprilie. Unde a fost greșeala? Solange a evoluat ca și Odile. Oare fiindcă eu am comis aceleași erori? Sau pentru că am făcut aceeași alegere? Trebuie să ascunzi totdeauna ceea ce simți, ca să păstrezi ceea ce iubești? Trebuie să fii îndeminatic ca să combini, să maschezi, atunci cînd ai vrea să te lași în voia simțirii tale? Nu mai știu.

27 aprilie. La fiecare zece ani, ar trebui să ștergi din mintea ta cîteva idei pe care experiența a dovedit că sînt false, primejdioase.

Idei de șters:

a) Femeile se pot simți legate de o promisiune sau de un jurămînt. *E fals. Femeile nu au morală, ele depind, în ce privește moravurile lor, de acel pe care-l iubesc.*

b) Există o femeie perfectă cu care dragostea ar fi un lanț de bucurii nealterate ale simțurilor, ale spiritului și ale inimii. *E fals. Două ființe umane*

ancorate una lîngă alta sînt ca două vase zguduite de valuri; carcasele lor se izbesc una de alta şi gem.

28 mai. Cinat bulevardul Marceau. Mătuşa Cora muribundă, lîngă masa cu găinuşele ei îngrăşate, cu orhideele ei. Hélène mi-a vorbit despre Solange:
— Bietul meu Marcenat! mi-a spus ea, ce figură ai de cîteva săptămîni... Te înţeleg, suferi, fireşte.
— Nu ştiu despre ce vorbeşti, i-am răspuns.
— Ba da, o mai iubeşti şi acum.
Am protestat."

XXII

CARNETUL ROŞU ÎMI SCOATE LA iveală un Philippe mult mai lucid şi mai stăpîn pe sine decît îl vedeam eu atunci. Cred că mintea lui s-a mai eliberat, dar că în unele cute secrete ale sufletului lui se ascundea încă Philippe sclavul. Părea atît de nefericit încît m-am întrebat de multe ori dacă n-ar fi bine să mă duc la Solange şi s-o rog să-l menajeze. Dar intervenţia mea mi se părea atît de nebunească că n-am îndrăznit s-o fac. De altminteri, acum o uram pe Solange şi simţeam că dacă m-aş afla vreodată singură cu ea, nu m-aş putea stăpîni.

O întîlneam în continuare la familia Thianges; apoi Philippe a refuzat (ceea ce nu făcuse niciodată) să se mai ducă sîmbătă la Hélène.

— Du-te tu, ca să-i arătăm că nu sîntem supăraţi. Dar eu, nu mai pot, crede-mă. Cu cît îmbătrînesc, cu atît mi-e mai mare sila de oameni... Colţişorul meu lîngă foc, o carte, tu... iată fericirea mea de acum.

Ştiam că era sincer. Mai ştiam că, dacă în clipa aceea ar fi întîlnit o femeie tînără, drăguţă şi frivolă, care prin-

tr-o privire abia perceptibilă, i-ar fi făcut semnul pe care-l aștepta, și-ar fi schimbat imediat, și fără să-și dea seama, toată filozofia, justificînd că, după o zi de muncă mai ales, simțea nevoia să vadă figuri noi, și să se distreze. La începutul căsniciei noastre, îmi amintesc că mă apuca tristețea cînd mă gîndeam la craniile acestea totdeauna închise, care ne ascund gîndurile ființelor iubite. Philippe devenise transparent pentru mine. Printr-o ușoară membrană, în care pulsa o rețea de vinișoare delicate, îi zăream acum toate gîndurile, toate slăbiciunile și-l iubeam mai mult decît oricînd. Îmi amintesc că, într-o seară, stînd în biroul lui, mă uitam lung la el, fără să-i spun nimic.

— La ce te gîndești ? m-a întrebat el, zîmbind.

— Încerc să te văd cum te-aș vedea dacă nu te-aș iubi și te iubesc și așa.

— Doamne, ce complicații ! Și reușești ?

— Să te iubesc și așa ? Da, fără nici un efort.

În seara aceea mi-a propus să plecăm la Gandumas, mai devreme decît de obicei.

„Nimic nu ne reține la Paris. Am să mă ocup de afacerile mele tot așa de bine și acolo. Apoi aerul de la țară îi va prii de minune lui Alain și nici mama nu se va simți atît de singură. Nu avem decît avantagii dacă plecăm."

Și nici eu nu doream altceva decît să plecăm. La Gandumas, Philippe va fi al meu. Singura mea teamă era să nu se plictisească, dar dimpotrivă, l-am văzut recăpătîndu-și imediat echilibrul. La Paris, deși Solange era pierdută pentru el, rămăsese totuși cu o speranță încă-

pățînată dar, fără îndoială, zadarnică. Avea o tresărire instinctivă cînd auzea sunînd telefonul, tresărire care-mi era binecunoscută și de care încă nu se vindecase.

Cînd ieșeam împreună, eu, care resimțeam dureros toate frămîntările lui Philippe, știam că se temea mereu să n-o întîlnească deși, în același timp, o dorea. Era conștient că ținea încă nespus de mult la ea și că, dacă ea ar vrea, l-ar recîștiga îndată. Știa asta, dar mai știa că demnitatea și fericirea lui îi porunceau, și una și alta, să nu se lase recîștigat. Dar la Gandumas, în decorul acela cu care imaginea Solangei nu fusese niciodată asociată, a început încetișor să uite.

După opt zile, arăta ceva mai bine ; obrajii i se împliniseră, ochii îi deveniseră mai luminoși ; dormea mai bine.

Vremea era frumoasă. Am făcut împreună lungi plimbări pe jos. Philippe mi-a spus că de aici înainte voia să urmeze exemplul tatălui său și să se ocupe de moșii. Ne duceam în fiecare zi ba la Guichardie, ba la Bruyères, sau la Resonzac.

Toată dimineața, Philippe se ocupa de uzină ; iar după amiaza ieșea cu mine.

— Știi ce ar trebui să facem ? m-a întrebat el într-o zi. Să luăm o carte și să ne ducem în pădure, să citim cu glas tare.

Erau în jurul Gandumas-ului multe locuri umbroase unde poposeam : uneori ne așezam pe mușchi, la marginea unei alei largi, deasupra căreia se uneau crengile, formînd ca o boltă de catedrală de un verde fraged, alteori ne așezam pe un trunchi de copac, sau pe una din băncile puse acolo de bunicul lui, Marcenat. Îi plăceau mult cele două *Studii de femei*, *Secretele prințesei de Cadignan*, sau unele nuvele de Merimée, ca *Dubla greșeală* sau *Vaza*

etruscă precum şi povestirile lui Kipling sau poeziile. Uneori ridica spre mine capul şi mă întreba :

— Nu te plictisesc ?

— Ce idee ! Niciodată fericirea mea n-a fost mai deplină ca acum !

Mă privea o clipă, şi apoi continua. După ce termina lectura, discutam despre personaje, despre caracterul lor şi adesea ajungeam să vorbim despre persoane reale. Într-o zi am adus un volumaş, dar am refuzat să-l arăt lui Philippe.

— Ce-i cu cartea asta misterioasă ? m-a întrebat el, după ce ne-am aşezat.

— E o carte pe care am luat-o din biblioteca mamei tale şi care a jucat un rol în viaţa ta, Philippe ; cel puţin aşa mi-ai scris odată.

— Ştiu, e vorba de *Micii soldaţi ruşi.* A ! sînt încîntat Isabelle, că ai găsit-o. Dă-mi-o.

Răsfoind-o, părea puţin amuzat, puţin decepţionat.

„Li propuseră alegerea ca regină a unei tinere eleve de liceu pe care o cunoşteam foarte bine : Ania Sokolov. Era deosebit de frumoasă, zveltă, elegantă, îndemînatică... Înclinîndu-ne capul în faţa reginei, am jurat să ne supunem legilor.“

— Dar e fermecătoare, Philippe, şi apoi seamănă atît de mult cu tine... *„Înclinîndu-ne capul în faţa reginei, am jurat să ne supunem legilor.“* Are şi o istorioară drăguţă : un obiect dorit de regină şi pe care eroul îl va căuta cu mare trudă.. Stai... Dă-mi cartea... *„«Doamne ! Doamne ! spuse regina, ce mult te-ai obosit ! Mulţumesc.» Era foarte bucuroasă. Strîngîndu-mi din nou mîna, în clipa cînd i-am spus adio, a adăugat : «Dacă voi mai fi şi în viitor regina voastră, àm să spun generalului să-ţi dea o recompensă deosebită...»* Am *salutat-o şi m-am re-*

tras foarte fericit și eu..." Toată viața ta ai rămas băieţelul acesta, Philippe... Numai că regina s-a schimbat adesea.

Philippe culegea de jos rămurele uscate, le fărîma între vîrfurile degetelor și le arunca apoi din nou în iarbă.

— Da, regina s-a schimbat adesea, a răspuns el. Adevărul e că n-am întîlnit-o niciodată pe regină... în sfîrșit, niciodată așa cum o visam, înțelegi ?

— Cine a fost regina, Philippe ?

— Au fost mai multe, draga mea. Denise Aubry, într-un fel... a fost o regină cu totul imperfectă. Ți-am spus că biata Denise Aubry a murit ?

— Nu, Philippe... Trebuie să fi fost foarte tînără ? Din ce cauză a murit ?

— Nu știu, mama mi-a spus acum cîteva zile că a murit. Mi s-a părut ciudat să aflu, ca o știre fără importanţă, moartea unei femei, care, timp de cîțiva ani, a fost pentru mine centrul universului.

— După Denise Aubry, cine a fost regina ta ?

— Odile.

— Ea a fost cea mai apropiată de regina din visele tale ?

— Da, pentru că era atît de frumoasă.

— După Odile... Hélène de Thianges un pic ?

— Poate că... puțin, dar în mod sigur tu, Isabelle...

— Și eu ? Adevărat ? Și mult timp ?

— Foarte mult.

— Apoi Solange ?

— Da, da, apoi Solange...

— Solange mai este regină, Philippe ?

— Nu, dar cu toate astea Solange nu mi-a lăsat o amintire proastă. Era atîta viață într-însa, avea ceva atît de viguros. Mă simțeam întinerit lîngă ea ; era plăcut.

— Va trebui s-o mai vezi, Philippe.

— Da, ne vom vedea, cînd am să fiu vindecat de tot, dar n-are să mai fie regină, s-a terminat.

— Și acum, Philippe, cine e regina ?

A șovăit o clipă, apoi s-a uitat la mine și mi-a spus :

— Tu, Isabelle.

— Eu ? Dar am decăzut de atîta timp...

— Ai decăzut poate, da, pentru că ai fost geloasă, egoistă, nedreaptă. Dar de vreo trei luni încoace ai fost atît de curajoasă, atît de simplă, că ți-am redat coroana. De altminteri, nici nu poți să-ți închipui cît de mult te-ai schimbat, Isabelle. Nu mai ești aceeași femeie.

— O știu prea bine, dragul meu. În fond, o femeie cu adevărat îndrăgostită n-are personalitate ; ea spune că are, încearcă să-i facă pe alții să creadă, dar nu-i adevărat. Încearcă să ghicească ce fel de femeie dorește bărbatul iubit să găsească în ea, ca să devină femeia dorită... Cu tine, Philippe, e foarte greu, pentru că nu știu bine ce dorești. Ai nevoie de credință și de tandrețe ; ai nevoie și de cochetărie și de nesiguranță. Ce trebuie să fac ? Eu, eu am ales partea credinței, cea mai apropiată de firea mea... Dar cred că vei mai avea nevoie încă multă vreme și de o alta care să fie mai nestatornică, mai puțin sigură. Marea izbîndă pe care am repurtat-o asupra mea însămi e că accept o altă femeie și că o accept chiar cu resemnare, cu bucurie. Lucrul cel mai important pe care l-am înțeles de un an încoace e că, dacă iubim cu adevărat, nu trebuie să dăm prea mare importanță faptelor acelora pe care îi iubim. Avem nevoie de ei, ei sînt singurii care ne ajută să trăim într-o anumită „atmosferă" (prietena ta Hélène spune „climat" și cuvîntul e foarte potrivit) de care nu ne putem lipsi. Totul e să-i putem păstra, să nu-i pierdem, restul, Dumnezeule, ce importanță are ? Viața e atît de scurtă, atît de grea... Aș avea oare

curajul să-ți precupețesc, bietul meu Philippe, cele cîteva ore de fericire pe care ar putea să ți le dea alte femei ? Nu, am făcut progrese, nu mai sînt geloasă ; nu mai sufăr.

Philippe s-a întins pe iarbă, și-a pus capul pe genunchii mei, și a spus :

— N-am ajuns încă acolo unde ai ajuns tu. Eu mă gîndesc că aș mai putea suferi, și încă mult. Scurtimea vieții, pentru mine, nu-i o consolare. Viața-i scurtă, prea bine, dar în raport cu ce ? Pentru noi, viața e totul... Totuși, simt că încet, încet intru într-o zonă mai liniștită. Ți-amintești, Isabelle, că altă dată îți vorbeam de viața mea ca de o simfonie în care se amestecau diverse motive : a cavalerului, a cinicului, a rivalului. Le aud încă pe toate și foarte tare. Dar mai aud în orchestră un instrument unic, nu știu care, un instrument care repetă cu fermitate și blîndețe un motiv tandru și liniștitor, alcătuit numai din cîteva note. E motivul seninătății ; se aseamănă cu acela al bătrîneții.

— Dar tu ești foarte tînăr, Philippe.

— A ! o știu foarte bine, din pricina asta motivul îmi și pare atît de plăcut. Mai tîrziu, va acoperi întreaga orchestră și voi regreta timpul în care le auzeam pe celelalte.

— Pe mine, Philippe, ceea ce mă întristează uneori, e cînd mă gîndesc că ucenicia e atît de lungă. Spui că mă prețuiești mai mult ca înainte și cred că ai dreptate. La patruzeci de ani, voi începe poate să înțeleg ceva din viață, dar va fi prea tîrziu... Asta e... Crezi oare că-i posibil, dragul meu, ca două ființe să trăiască într-o perfectă armonie, fără un nor ?

— Asta a fost posibil, timp de o oră, chiar acum, a spus Philippe, ridicîndu-se.

XXIII

ADEVĂRATA MEA FERICIRE CONjugală am simțit-o în vara aceea, la Gandumas. Cred că Philippe m-a iubit de două ori : înainte de căsătorie timp de cîteva săptămîni, și în aceste trei luni, din iunie pînă în septembrie. Era tandru, fără nici un fel de gînduri ascunse. Mama lui aproape că m-a silit să împărțim aceeași cameră ; a fost chiar deosebit de stăruitoare, neînțelegînd cum un soț și o soție pot sta separați. Și asta ne-a apropiat și mai mult. Îmi plăcea să mă trezesc în brațele lui Philippe. Alain venea să se joace în patul nostru. Avea dureri de dinți, dar le suporta cu curaj. Cînd plîngea, Philippe îi spunea :

— Zîmbește, Alain, trebuie să zîmbești, băiețelul meu, tu ai o mamă curajoasă. Cred că micuțul a înțeles pînă la urmă cele două cuvinte : „zîmbește, Alain" căci a făcut un efort să-și stăpînească țipetele și a deschis gurița, încercînd parcă să arate că-i mulțumit. Scena a fost emoționantă, și Philippe a început să-și iubească băiatul.

Am avut o vreme admirabilă. După ce soțul meu se întorcea de la uzină îi plăcea „să se prăjească" în plin soare. Ceream să ni se aducă două fotolii pe iarbă, în fața casei, și stăteam tăcuți, pierduți în vagi reverii. Mă gîndeam cu plăcere că și în mintea mea și a lui se oglindeau, desigur, aceleași imagini : ierburile înalte, castelul în ruine din Chardeuil, în jurul căruia vibra aerul fierbinte, mai departe liniile ondulate și estompate ale colinelor ; și, mai departe poate, fața Solangei și privirea puțin aspră a ochilor ei frumoși ; la orizont, desigur, un peisaj florentin, acoperișurile largi, ușor înclinate, domurile, chiparoșii luînd locul brazilor de pe coline, și apoi chipul de înger al Odilei... Da, și în mine trăiau Odile, Solange, și găseam firesc și necesar să fie așa. Din cînd în cînd, Phi-

lippe mă privea și zîmbea. Eram convinsă că trăiam într-o minunată comuniune sufletească ; mă simțeam fericită. Clopotul pentru masa de seară ne trezea din această galeșă voluptate. Suspinam :

— Ah ! Philippe, aș vrea să-mi petrec lîngă tine toată viața, toropită, cu mîna ta într-a mea, în aerul acesta călduț, printre ierburile de aici... E delicios și în același timp atît de melancolic, nu găsești ? De ce ?

— Clipele cu adevărat frumoase sînt totdeauna melancolice. Simți că sînt trecătoare, ai vrea să le oprești în loc, dar nu-i posibil. Cînd eram mic, încercam asemenea senzație la circ, apoi la concerte, cînd eram fericit la culme. Îmi spuneam : „După două ore se termină".

— Dar acum, Philippe, avem cel puțin treizeci de ani înaintea noastră.

— E foarte puțin treizeci de ani.

— A ! nici nu cer mai mult.

Se părea că și soacră-mea auzea această muzică pură și fermecătoare a fericirii noastre.

— În sfîrșit, îl văd pe Philippe trăind așa cum mi-am dorit întotdeauna să trăiască mi-a spus ea într-o seară. Știi tu, micuța mea Isabelle, ce ar trebui să obții de la el, dacă ai fi înțeleaptă ? Să-l convingi să se instaleze definitiv la Gandumas. Parisul nu-i de el. Philippe seamănă cu tatăl său care era în fond timid și sensibil, deși în aparență era un om închis. Toată vînzoleala aceea, toate acele impresii complexe pe care ți le dă Parisul, pe el îl îmbolnăvesc.

— Mamă, cred că, din nefericire, s-ar plictisi aici.

— Nu cred. Tata și cu mine am trăit aici timp de șaisprezece ani, cei mai buni ani din viața noastră.

— Poate, dar el a prins alte obiceiuri. Cît despre mine, aș fi mai fericită aici, pentru că-mi place să trăiesc în singurătate, dar el...

— Te va avea pe tine.

— N-are să fie totdeauna de-ajuns.

— Ești prea modestă, micuța mea Isabelle, și n-ai încredere în tine. Nu trebuie să părăsești lupta, așa cum faci tu.

— Nu părăsesc lupta, mamă... Dimpotrivă, sînt sigură acum că voi fi victorioasă... că voi rămîne în viața lui totdeauna, pe cînd celelalte vor dispărea repede, nu vor conta...

— Celelalte ! a exclamat surprinsă soacră-mea. Ești într-adevăr ciudat de slabă !

De multe ori a revenit la proiecul ei ; soacră-mea își exercita tenacitatea cu blîndețe. Dar eu mă feream să-i cer ceva lui Philippe. Știam că o asemenea constrîngere ar fi nimicit îndată perfecta armonie de care eram atît de bucuroasă. Dimpotrivă, atît de mult mă temeam ca Philippe să nu se plictisească, încît i-am propus de cîteva ori să mergem duminica la vecini sau să ne ducem să vedem unele locuri din Périgord sau din Limousin, de care îmi vorbise el, și pe care nu le cunoșteam. Îmi plăcea să mă plimbe prin locurile unde a copilărit, îmi plăcea provincia cam sălbatică, și castelele cu ziduri enorme de pe vîrfurile stîncilor abrupte, de unde puteai descoperi dulci peisaje străbătute de pîraie. Philippe îmi povestea legende, anecdote. Eu, care îndrăgisem atît de mult istoria Franței, regăseam cu emoție nume ca : Hautefort, Biron, Brantôme. Uneori adăugam cu timiditate la povestirea lui Philippe cîte o amintire din lecturile mele și aveam plăcerea să văd că mă ascultă cu atenție.

— Cîte lucruri știi, Isabelle, spunea el. Ești foarte inteligentă, poate mai mult decît oricare alta dintre femeile pe care le cunosc.

— Nu-ţi bate joc de mine, Philippe, îl rugam eu.

Aveam impresia că, în sfîrşit, am fost descoperită de un om care mă iubea şi pe care-l iubisem multă vreme fără nici o speranţă.

XXIV

PHILIPPE A VRUT SĂ-MI ARATE grotele din valea Vézère. Rîul Negru, care şerpuia printre stînci scobite şi şlefuite de ape, mi-a plăcut mult, dar grotele m-au dezamăgit. Pe o căldură înnăbuşitoare a trebuit să ne căţărăm pe nişte cărări abrupte, apoi să ne strecurăm prin nişte culoare strîmte de piatră pentru a vedea bizonii abia schiţaţi în roşu pe pereţi.

— Vezi ceva ? l-am întrebat pe Philippe. E un bizon, dacă vrei, şi încă... pe dos.

— Nu văd nimic, a răspuns Philippe, vreau să ies de aici, am îngheţat.

După ce mă încălzisem la urcuş, m-a cuprins şi pe mine, în caverna aceea, un frig de-mi părea că am să îngheţ. La întoarcere, Philippe a fost taciturn, seara s-a plîns că a răcit. A doua zi dimineaţa, m-a trezit de vreme.

— Nu mă simt bine, mi-a spus el.

M-am sculat în grabă, am dat la o parte perdelele şi, cînd i-am zărit obrazul m-am înspăimîntat ; era palid, părea speriat ; ochii îi erau încercănaţi şi aripile nasului, contractate, se zbăteau în mod ciudat.

— Da, cred că eşti bolnav, Philippe, ai răcit ieri...

— Abia pot să mai respir, am febră... Las' că n-o să fie nimica, draga mea. Dă-mi o aspirină.

Nu voia să-l vadă pe medic şi eu nu îndrăzneam să aduc unul fără voia lui, dar cînd soacră-mea, chemată de mine, a intrat în camera noastră, cam pe la ora nouă, l-a

silit să-şi pună termometrul. Îl trata ca pe un băieţel bolnav, dar cu o autoritate care m-a surprins. În ciuda protestelor lui Philippe, a venit pînă la urmă doctorul Toury din Chardeuil. Era un medic puţin timid, foarte blînd, care se uita lung la tine prin ochelarii săi de baga înainte de a-ţi vorbi. L-a consultat cu multă atenţie pe Philippe.

— O bronşită straşnică, a exclamat el ; domnule Marcenat, o să dureze cel puţin opt zile.

Mi-a făcut semn să ies cu el ; m-a privit stăruitor prin ochelari şi, cu expresia lui blîndă, puţin încurcat, mi-a spus :

— Ei bine, doamnă, e destul de neplăcut. Soţul dumneavoastră are o bronho-pneumonie. La auscultare am auzit un horcăit în tot pieptul, aproape ca la un edem pulmonar. Şi, afară de asta, are 40 de grade şi pulsul 140... E o pneumonie gravă.

Am îngheţat, nu-mi venea să-mi cred urechilor.

— Dar nu-i ceva periculos, domnule doctor ? l-am întrebat pe un ton aproape glumeţ, atît de neverosimil mi se părea ca Philippe al meu, atît de viguros în ajun, să fie acum grav bolnav. A părut surprins.

— Pneumoniile sînt întotdeauna primejdioase : trebuie să laşi să treacă timp ca să te pronunţi.

Apoi mi-a spus ce trebuia să fac.

Nu-mi amintesc aproape nimic din ce s-a întîmplat în zilele următoare ; am fost aruncaţi brusc în atmosfera mistică, în atmosfera aceea închisă a bolilor. Îl îngrijeam pe Philippe din răsputeri pentru că aveam impresia că un ajutor dat la timp ar putea alunga misterioasa şi groaznica ameninţare. Cînd nu aveam nimic de făcut, stăteam lîngă el, într-o bluză albă, mă uitam în ochii lui

și încercam să-i strecor, prin privirile mele, o parte din sănătatea mea.

O vreme îndelungată m-a recunoscut; era însă într-o asemenea stare de prostrație că nu putea vorbi și-mi mulțumea din ochi. Apoi a început delirul. A fost un moment înfiorător pentru mine cînd, a treia zi, și-a închipuit că sînt Solange. Deodată, în timpul nopții, a început să vorbească cu multă caznă.

— Ah! mi-a spus el, ai venit, micuța mea Solange, am știut că ai să vii; e drăguț din partea ta.

Pronunța cuvintele cu mare greutate, dar mă privea cu o tandrețe disperată.

— Micuța mea Solange, îmbrățișează-mă, a murmurat el, sărută-mă, haide, sînt atît de bolnav...

Fără să-mi dau seama ce fac, m-am aplecat spre el și, pe buzele mele, a sărutat-o pe Solange.

A! cum ți-aș fi dat-o din toată inima pe Solange, dacă m-aș fi gîndit, Philippe, că dragostea ei te poate salva! Cred că dacă te-am iubit vreodată la culme, a fost în clipa aceea, deoarece eu abdicasem: nu mai existam decît pentru tine. În timpul perioadei de delir, soacră-mea a fost de mai multe ori de față atunci cînd Philippe vorbea de Solange; o singură dată măcar n-am simțit în mine vreo pornire de revoltă, nu m-am simțit rănită în amorul meu propriu. Îmi spuneam atîta: „Numai să trăiască, Dumnezeule, să trăiască!“

A cincea zi am căpătat puțină speranță; cînd i-am pus dimineața termometrul, temperatura scăzuse, dar cînd a venit doctorul și i-am spus: „În sfîrșit îi merge mai bine, n-are decît 38 de grade“, l-am văzut că se întunecă. L-a examinat pe Philippe care era aproape în nesimțire.

— Cum e? l-am întrebat cu timiditate cînd s-a îndreptat... Nu-i mai bine?

El a oftat şi m-a privit cu tristeţe.

— Nu, dimpotrivă, mi-a răspuns ; nu-mi plac aceste scăderi bruşte de temperatură. E o falsă potolire a febrei... E un semn rău.

— Dar nu i se apropie sfîrşitul ?

Nu mi-a răspuns.

Seara, temperatura lui Philippe s-a ridicat iar, era atît de sleit de puteri încît te îngrozeai de el. Îmi dădeam seama acum că va muri.

M-am aşezat lîngă el şi i-am luat mîna înfierbîntată într-a mea ; părea că nici nu simte. Mă gîndeam : „Ai să mă laşi, aşadar, singură, dragul meu". Şi încercam să-mi închipui un lucru pe care nu-l puteam concepe : viaţa fără Philippe. „Dumnezeule, mă gîndeam eu. Am putut fi geloasă !... Mai avea cîteva luni de trăit şi..." Am făcut atunci jurămîntul că, dacă printr-un miracol, Philippe va scăpa cu viaţă, să nu mai gîndesc decît la fericirea lui.

La miezul nopţii, soacră-mea a vrut să mă înlocuiască ; i-am făcut din cap semn că „nu", cu încăpăţînare. Nu puteam vorbi. Ţineam tot timpul mîna lui Philippe într-a mea ; mîna lui Philippe care se acoperea acum de o sudoare vîscoasă. Îmi făcea rău cînd îi auzeam respiraţia grea. Deodată a deschis ochii şi mi-a spus :

— Isabelle, mă înnăbuş ; cred că mor...

Aceste puţine cuvinte au fost pronunţate cu glasul limpede ; apoi l-a cuprins iar toropeala. Mama lui m-a luat de umăr şi m-a sărutat. Pulsul, pe care ţineam mîna, a devenit imperceptibil. La ora şase dimineaţa a venit doctorul şi i-a făcut o injecţie care l-a mai înviorat puţin. La ora şapte Philippe a scos ultimul suspin, fără să-şi fi revenit în simţiri. Mama lui i-a închis ochii. Mi-au venit în minte cuvintele scrise de el în clipa cînd i-a murit tatăl : *„Voi fi, prin urmare, într-o bună zi singur*

în fața morții? Îmi doream să vie cît mai repede cu putință."

A venit prea repede, Philippe, așa cum ți-ai dorit, și e păcat, dragul meu. Cred că dacă aș fi putut să te păstrez, te-aș fi făcut fericit. Dar destinul nostru și voința noastră sînt întotdeauna în contratimp